

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Tratan synty ja muotoutuminen Suomessa vuosina 1860–1910

Oikeus historiassa
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Katri Kyytsönen

23.6.2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Oikeushistoria

Tekijä: Katri Kyytsönen

Otsikko: Tratan synty ja muotoutuminen Suomessa vuosina 1860–1910

Ohjaaja: Mia Korpiola

Sivumäärä: 60 sivua

Päivämäärä: 23.6.2022

Tässä Pro Gradu tutkielmassa tarkastellaan tratan syntyä ja sen käytön muotoutumista autonomisen Suomen talouspoliittisessa ilmapiirissä. Tutkimus painottuu vuosien 1860–1910 välille keskittyen tratan käyttöön osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia samalla selvittäen, miten Suomen taloudellinen ympäristö tarkasteluvälillä on vaikuttanut instrumentin kehittymiseen. Tratan luonteen sekä tapahtuneen eriytymisen ymmärtämiseksi tutkielmassa huomiota on kiinnitetty historiallisia, teoreettisia sekä käytännöllisiä yhtymäkohtia jakavan vekselin käyttötarkoitukseen, sääntelyyn sekä asemaan kotimaisilla markkinoilla.

Tutkimuksen keskeiset kysymyksenasettelut koskevat muun ohella markkinoilla syntyneitä takaisinperinnän tarvetta, trattaperinnän prosessia, käyttöastetta, koettua sääntelypainetta sekä laajempaa suhtautumista. Tutkimuksessa käytetty metodi on oikeushistoriallinen. Metodologialle ominaisesti oikeudellista muutosta lähestytään analyttisestä näkökulmasta ja tratta tuodaan tarkasteltavaksi sijoittamalla se osaksi laajempaa, taloudellista ajattelua sekä koko yhteiskuntaa mullistanutta tapahtumaketjua, joka käynnistyi 1800-luvun alkupuoliskolla saattaen Suomen suurruhtinaskunnan kohti teollistunutta ja moderniksi kutsuttua yhteiskuntaa. Kvalitatiivisen analyysin lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty kvantitatiivista tutkimusmenetelmää. Lähdeaineisto koostuu muun ohella tutkimuskirjallisuudesta, painotuotteena julkaistuista protestilistoista sekä Turun julkisen notaarin protestipöytäkirjoista.

Tratta syntyi vastaamaan käytännön talouselämän tarpeisiin ja vakiinnutti asemansa verrattain nopeasti ilman sääntelyllistä tukea. Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta luottokaupan yleistymisen, markkinoiden laajentumisen sekä rahatalouden vakiintumisen olleen keskeisiä tekijöitä tratan muotoutumisen taustalla. Tratan ja vekselin välinen eriytyminen ei ollut suoraviivaista taikka yksiselitteistä, eikä tarkkaa ajankohtaa sille ole voitu tässäkään tutkimuksessa määrittää. Trattaperintä oli alkujaan suomalaisten liikepankkien harjoittamaa toimintaa, joka säilyi sääntelypaineesta huolimatta lain ulkopuolisena oikeusilmionä yli sadan vuoden ajan. Vaikka seikka on tutkimuksen perusteella selitettävissä osaltaan pankkien harjoittamalla tosiasiallisella valvonnalla, ei tratan poikkeuksellisen luonteen edellyttämää korostunutta oikeusturvan tarvetta tule toistamiseen sivuuttaa vireillä olevissa sääntelyhankkeissa.

Avainsanat: oikeushistoria, tratta, vekseli, vekselioikeus, saatavien perintä

Sisällys

Tratan synty ja muotoutuminen Suomessa vuosina 1860–1910	I
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	XII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	3
1.2 Tutkimuksen rajaukset.....	4
1.3 Metodi ja lähdeaineisto	6
1.4 Aiempi tutkimus ja tutkimusaukko.....	7
2 Taloudelliset olot 1800-luvun Suomessa	10
2.1 Suomen talous vuosina 1809–1829.....	10
2.2 Suomen talous 1830–1840-luvuilla.....	12
2.3 1850-luku ja uusi vekselisääntö	16
2.3.1 Vekselin historiasta.....	18
2.3.2 Asetettu vekseli eli asete	19
2.3.3 Oma vekseli	23
2.4 1860-luku, rahareformi ja liikepankkilaitoksen synty	24
2.5 Suomen talous 1800-luvun jälkipuoliskolla.....	27
2.6 Yhteenvedo taloudellisista oloista 1800-luvulla	29
3 Tratan eriytyminen vekselistä.....	31
3.1 Terminologinen eriytyminen.....	31
3.2 Käytännön eriytyminen ja tratan alkuvaiheet.....	33
3.3 Trattaperinnän aseman vakiintuminen	39
4 Trattaprotestit.....	43
4.1 Protestit ja niiden julkaisu	43
4.1.1 Moe & Asplund	48
4.1.2 Ensimmäinen luottotietoyhtiö.....	50
4.2 Virheelliset protestit	52
4.2.1 Oikeusturva ja vahingonkorvaus	55
5 Johtopäätökset	57

Lähteet

Arkistolähteet

Turun kaupunginarkisto, Turku (TKA)

Maistraatti

Vekseli- ja meriprotestit 1859, 1863–1866, 1884–1886, 1896–1898, 1905, 1920, 1925, 1930–1934, 1975–1977.

Painetut lähteet

Arho, A. O., Vekselioikeudellisista kiisteistä, Lakimies 1.1.1910 nro IV, s. 185–217.

Armfelt, Alexander – Lagus, Vilhelm Gabriel, Akademisk afhandling om wäxlar, Johan Christ. Frenckell 1813.

Castrén, U. J., Vekseli, s. 495–501 teoksessa Harmaja, Leo – Böök, Einar – Holsti, Rudolf – Tudeer, A. E. – Erich, Rafael – Kilpi, O. K. – Kärki, Niilo – Forsman, Jaakko – Tulenheimo, Antti (toim.), Valtiotieteiden käsikirja – Aakkosellinen tietoteos, neljäs osa, Tietosanakirja Oy 1924.

Gareis, Karl, Siviilioikeuden pääpiirteet II, Kauppa- ja vekselioikeus, Rauman Kirjapaino-osakeyhtiö 1911.

Granfelt, O. Hj., Suomen voimassaolevan vekselioikeuden ja shekkioikeuden oppikirja, Söderström 1946.

Hynönen, Tuomas, Tratta-juttu, Velikulta 14.1.1904 nro 1, s. 2–4.

Korpisaari, Paavo, Diskontto ja diskonttopolitiikka, s. 186–191 teoksessa Harmaja, Leo – Böök, Einar – Holsti, Rudolf – Tudeer, A. E. – Erich, Rafael – Kilpi, O. K. – Voionmaa, Tapio – Forsman, Jaakko – Tulenheimo, Antti (toim.), Valtiotieteiden käsikirja – Aakkosellinen tietoteos, ensimmäinen osa, Tietosanakirja Oy 1921.

Lehtinen, Juhani (toim.), Porin kaupungin osoite-, ammatti- ja ilmoituskalenteri 1896, Porilaisen Kirjapaino 1895.

Lumme, O., Luotosta ja luottotiedusteluyhdistyksestä, Suomen Liikemiesyhdistys, Kauppalehti 9.11.1904 nro 45, s. 1.

Lyytinen, M., Kauppakirjuri eli käytännöllinen kauppakirjapidon, kirjevaihdon, vekseliasiaien y. m. opastus, Länkelä 1883.

Raunio, Aleksis, II Mammonan orjuus, teoksessa Nuori Suomi 1–3: Novelleja ja kertomuksia kotimaisilta kirjailijoilta, G. W. Edlund 1886.

Viljanen, V. M. J., Teollisuus, s. 628–641 teoksessa Harmaja, Leo – Bööck, Einar – Holsti, Rudolf – Tudeer, A. E. – Erich, Rafael – Kilpi, O. K. – Kärki, Niilo – Forsman, Jaakko – Tulenheimo, Antti (toim.), Valtiotieteiden käsikirja – Aakkosellinen tietoteos, kolmas osa, Tietosanakirja Oy 1923.

Wilska, M. A., Tunnustejälkivaatimus rautateillä, Suomen Liikemiesyhdistys, Kauppalehti 11.4.1906 nro 15, s. 1–2.

Sanomalehdet

Aamulehti 19.9.1909 nro 217.

Aamulehti 21.4.1911 nro 91.

Björneborgs Tidning 13.1.1903 nro 5.

Finlands Allmänna Tidning 3.1.1843 nro 2.

Haminan Sanomat 29.9.1891 nro 75.

Helsingin Sanomat 31.8.1907 nro 200.

Helsingin Sanomat 2.12.1908 nro 279B.

Helsingin Sanomat 27.3.1909 nro 71.

Hufvudstadsbladet 19.9.1904 nro 254.

Hufvudstadsbladet 27.3.1909 nro 83.

Isänmaan ystävä 26.02.1897 nro 9.

Kaiku 2.9.1885 nro 70.

Kaiku 6.6.1889 nro 65.

Kaiku 29.3.1909 nro 35.

Kauppalehti 9.11.1904 nro 45.

Kauppalehti 14.12.1904 no 50.

Kauppalehti 10.1.1906 nro 2.

Kauppalehti 17.1.1906 nro 3.

Kauppalehti 19.9.1906 nro 38.

Kauppalehti 8.5.1907 nro 19.

Kauppalehti 27.01.1909 nro 4.
Kauppalehti 3.3.1909 nro 9.
Kauppalehti 17.3.1909 nro 11.
Kauppalehden Protestilista 5.1.1919 nro 1 – 4.1.1911 nro 1.
Kauppalehden Protestilista 3.1.1912 nro 1.
Laatokka 23.11.1886 nro 47.
Maakauppias 13.3.1909 nro 6.
Mercator 15.1.1909 nro 2.
Mercator 15.3.1909 nro 6.
Nya Pressen 15.9.1909 nro 212.
Oulun Viikko-Sanomia nro 6, 7.2.1874.
Päivälehti 1.1.1893 nro 1.
Sanomia Turusta, 10.1.1889 nro 7.
Satakunta 3.8.1912 nro 85.
Suomalainen 12.02.1909 nro 17.
Suomalainen Kansa 8.11.1907 nro 137.
Suomalainen Kansa 8.5.1909 nro 104.
Tampereen Uutiset 4.8.1904 nro 148.
Tampereen Uutiset 7.4.1905 nro 8.
Turun Lehti 13.11.1884 nro 133.
Turun Sanomat 23.7.1905 nro 168.
Uusi Aura 3.9.1907 nro 202.
Uusi Aura 27.3.1909 nro 71.
Uusi Suometar 2.11.1889 nro 256.
Uusi Suometar 18.11.1904 nro 269.
Uusi Suometar 18.1.1905 nro 14.
Uusi Suometar 6.4.1905 nro 80.
Uusi Suometar 18.9.1909 nro 215.
Vaasa 4.4.1905 nro 39.
Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 2.1.1903 nro 1 – 7.10.1903 nro 41.
Vaasan asianajotoimiston Viikko-muistilista 19.10.1902 nro 42 – 21.12.1902 nro 51.
Wiipuri 16.9.1909 nro 213.
Wirallinen Lehti 11.9.1908 nro 210.

Kirjallisuus

Aaku, Eero, Suomen liikepankit 1862–1955, Suomen pankkiyhdistys 1957.

Aurejärvi, Erkki, Vekselit: tutkimus vekselin muodosta ja sisällöstä sekä vekselisaatavan perimisestä, Kauppakirjapaino Oy 1979. (Aurejärvi 1979a)

Aurejärvi, Erkki, Velkakirja, vekseli ja shekki, Vammalan Kirjapaino Oy 1979. (Aurejärvi 1979b)

Aurejärvi, Erkki, Luotto- ja maksuvälineet, Gummerus Oy 1986.

Bolton, Jim – Guidi-Bruscoli, Francesco, ‘Your flexible friend’: the bill of exchange in theory and practice in the fifteenth century, *Economic History Review* 74 (4) 2021, s. 873–891.

Denzel, Markus, The European Bill of Exchange, IECH 2006 Helsinki, session 2. (<https://docplayer.net/20863782-The-european-bill-of-exchange.html>, Luettu 10.12.2021).

Dermineur, Elise M., The evolution of credit networks in pre-industrial Finland, *Scandinavian Economic History Review* 70 (1) 2022, s. 57–86.

Edler, Florence, Glossary of Medieval Terms of Business. Italian Series 1200–1600, The Mediaeval Academy of America 1934.

Ekman, Christer, Bör trattor kunna protesteras?, *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 1978, s. 186–197.

Grönvall, F. – Heikonen, A. R., Vekseli- ja shekkilait selityksineen, 2. painos, WSOY 1951.

Haapala, Pertti – Markkola, Pirjo, Kun yhteiskunta selviytyi: Vuosisadan kolme kriisiä, s. 341–373 teoksessa Karonen, Petri – Villstrand, Nils Erik – Haapala, Pertti (toim.), *Suomalaisen Yhteiskunnan Historia 1400–2000, Osa 1, Rakenteet ja instituutiot*, Vastapaino 2021.

Haapala, Pertti – Tikka, Marko – Wassholm, Johanna – Östman, Ann-Catrin, Poliittiset voimat: säädyt, kansa, puolueet ja sotilaat, s. 265–298 teoksessa Karonen, Petri

– Villstrand, Nils Erik – Haapala, Pertti (toim.), Suomalaisen Yhteiskunnan Historia 1400–2000, Osa 1, Rakenteet ja instituutiot, Vastapaino 2021.

Hanho, J. T., Tutkimuksia Suomen metsätalouden historiasta 19-vuosisadalla, Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 1915.

Havu, I. – Oittinen, R. H. – Poijärvi, L. Arvi – Wecksell, J. A. (toim.), Pieni tietosanakirja, 1 osa, A-Hollanti, 2. painos, Kustannusosakeyhtiö Otava 1950.

Havu, I. – Oittinen, R. H. – Poijärvi, L. Arvi – Wecksell, J. A. (toim.), Pieni tietosanakirja, 4. osa, Sandels–Öölanti, Kustannusosakeyhtiö Otava 1952.

Kalela, Jorma, Historiantutkimus ja historia, Gaudeamus 2000.

Kaukiainen, Yrjö, Merenkulun nousu, s. 459–462 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980.

Kekkonen, Jukka, Merkantilismista liberalismiin, Suomalainen lakimiesyhdistys 1987.

Kekkonen, Jukka, Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta – Minun metodini, s. 131–150 teoksessa Häyhä, Juha (toim.) Minun metodini, Werner Söderström lakitieto 1997.

Kekkonen, Jukka, Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 1999.

Kekkonen, Jukka, Taloudellisen lainsäädännön liberalisoituminen, s. 188–201 teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.) Suomen oikeushistorian pääpiirteet – Sukuvallasta moderniin oikeuteen, Gaudeamus 1991.

Kiljala, Jarmo – Parpola, Antti, Hyvä vai paha tieto? Suomalaisen luottotietotoiminnan vaiheet, Gummerus Kirjapaino Oy 2005.

Kuisma, Markku, Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000, Otavan Kirjapaino Oy 2009.

Kuusterä, Antti, 1860-luvun epäonnistunut talouspolitiikka, s. 43–57 teoksessa Pitkänen, Kari (toim.) Nälkä, talous ja kontrolli – Näkökulmia kriisien ja konfliktien syntyyn, merkitykseen ja kontrolliin, Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos 1987.

Landgren, Lars – Leino-Kaukiainen, Pirkko – Tommila, Päiviö, Suomen lehdistön historia, Kustannuskiila Oy 1988.

Lindström, Jyrki, Luotonvalvonta ja saatavien perintä, 4., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2015.

Mauranen, Tapani, Kauppa ja liikenne, s. 436–450 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980.

Myllyntaus, Timo, Suomen talouspolitiikka ja valtiontalous 1809–1860, s. 333–366 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980.

Osmonsalo, Erkki, Itsevaltiuden kausi, s. 53–163 teoksessa Korhonen, Arvi (toim.), Suomen historian käsikirja 2, WSOY 1949.

Osmonsalo, Erkki, Perustuslaillisen kehityksen kausi, s. 164–288 teoksessa Korhonen, Arvi (toim.), Suomen historian käsikirja 2, WSOY 1949.

Pipping, Hugo, Kultakannan turvissa – Suomen Pankki 1878–1914, Suomen Pankki 1969.

Pipping, Hugo, Paperiruplasta kultamarkkaan – Suomen Pankki 1811–1877, Suomen Pankki 1961.

Pipping, Hugo, Sata vuotta pankkitoimintaa – Suomen Yhdys-Pankki 1862–1919, Pohjoismaiden Osakepankki kauppaa ja teollisuutta varten 1872–1919, Pohjoismaiden Yhdyspankki 1919–1962, Frenckellin kirjapaino Oy 1962.

Pitkänen, Kari, Väestörakenteen muuttuminen ja väestönkehitys, s. 367–385 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980.

Rasila, Viljo, Ensimmäinen teollistumiskausi, s. 11–172 teoksessa Ahvenainen, Jorma – Pihkala, Erkki – Rasila, Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2, Teollistuva Suomi, Tammi 1982.

Roine, Sirkka-Liisa – Sipilä, Leea-Mari, Pankki- ja rahoitussanasto, Taloustieto Oy 1990.

Sallila, Jussi, Insolvency, commercial utility and principles of justice – The making of bankruptcy law in Sweden and Finland, ca. 1680–1868, Helsingin yliopisto 2015.

Schybergson, Per, Teollisuus ja käsityö, s. 408–435 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980. (Schybergson 1980a)

Schybergson, Per, Ulkomaankaupan kehitys, s. 451–457 teoksessa Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim.), Suomen taloushistoria 1, Agraarinen Suomi, Tammi 1980. (Schybergson 1980b)

Suviala, Risto, Velkaorjuudesta hyvään perintätapaan: perinnän historia, Auditorium 2014.

Tarkiainen, Kari, Valtakunnan vaihdos 1809 – Ajan tuntoja Alopaeuksen pappissuvun papereissa, Gummerus Kirjapaino Oy 2009.

Turunen, Riina, Kirjalliset velkasitoumukset 1800-luvun Suomessa, Ennen ja nyt: historian tietosanomat 2/2019.

Turunen, Riina, Velka, vararikko ja tuomio – Konkurssi ja sen merkitykset 1800-luvun suomalaisissa kaupungeissa, Jyväskylän yliopisto 2017.

Valpola, Veli (toim.) Facta 10-osainen tietosanakirja, 9. osa: Suo–Tyy, 2. painos, Tietosanakirja Oy 1970.

Valpola, Veli (toim.) Facta 10-osainen tietosanakirja, 10. osa: Työ–Öö, Tietosanakirja Oy 1971.

Vattula, Kaarina (toim.), Suomen taloushistoria 3, Historiallinen tilasto, Tammi 1983.

Weigand, Friedrich, Deutsches Wörterbuch, De Gruyter 1969.

Willman, Petri, Saatavien perintä, Edita Publishing Oy 2019.

Virallislähteet

HE 88/1985 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kulutusluottoja koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 199/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi saatavien perinnästä ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen vekselisääntö 1858.

Lyhenteet

VS	Keisarillisen Majesteetin Armollinen vekselisääntö 1858
TKA	Turun kaupunginarkisto
KLPL	Kauppalehden Protestilista

Kuvat

- Kuva 1. Turkulainen asete vuodelta 1888. Henkilökohtainen kokoelma.
- Kuva 2. Turkulainen oma vekseli vuodelta 1889. Henkilökohtainen kokoelma.
- Kuva 3. Julkisen notaarin Turussa 7.3.1866 toimittama protesti. Turun kaupunginarkisto, Vekseli- ja meriprotestit 1863–1866.
- Kuva 4. Julkisen notaarin Turussa 7.3.1866 toimittaman protestin peruste. Turun kaupunginarkisto, Vekseli- ja meriprotestit 1863–1866.
- Kuva 5. Vaasan asianajotoimiston Viikkolistan lisälehden etusivu nro 1/1903. Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto.
- Kuva 6. Waasan Lehden takasivu numerosta 31/1890. Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto.
- Kuva 7. Kauppalehden Protestilistan nro 19/1909 etusivu. Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto.

1 Johdanto

”Kyllä elävältä velkansa saa.”

Näin julistaa vanha suomalainen sananlasku. Mutta entä jos saatavaa ei suoritetakaan määräaikaan vapaaehtoisesti? Tuolloin velkojan tehtäväksi jää suostutella velallinen maksamaan. Tätä nykyään perinnäksi kutsuttua saatavien ja suoritusten välisen tasapainon tavoittelua on toteutettu kautta aikain varsin erilaisin keinoin. Tämä tutkimus keskittyy perintäinstrumenteista keskeiseen, mutta vähemmän tunnettuun trattaan ja sen muodostumiseen sekä juurtumiseen osaksi kotimaista perinnän keinovalikoimaa.

Tratta eli niin kutsuttu julkisuusuhkainen maksukehotus on tietävästi ainoastaan suomalaiselle oikeus- ja talouselämälle ominainen perintäkeino.¹ Tratalla tarkoitetaan velkojan velalliseen kohdistamaa yksipuolista maksukehotusta, jonka ensisijainen tavoite on saada velallinen suoriuttamaan erääntynyt saatava. Tratan merkittävä perintäteho perustuu uhkaan velan julkistamisesta: maksamatta jätetty tratta voidaan protestoida vekselin tavoin ja velallisen maksuhäiriö näin saattaa yleiseen tietoon.² Trattaa tiedetään käytetyn Suomessa perinnän välineenä aina 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen ja eräitä teknisiä yksityiskohtia lukuun ottamatta se on edelleen käytössä keskeisiltä osin samanlaisena.

Tratta on perintäinstrumenttina varsin suosittu. Menettelyn yksinkertaisuus, joustavuus sekä matalat kustannukset yhdistettynä poikkeukselliseen tehokkuuteen muodostavat trattaperinnän suosion ytimen. Muista perintäkirjeistä tratta eroaa merkittävästi vekselilainsäädännön analogisen tulkinnan kautta omaksutun protestointimenettelyn ansiosta. Protestoinnilla tarkoitetaan tratan erääntymisen jälkeistä julkisen notaarin³ toimitusta, jolla velallisen maksuhäiriö todetaan ja saatetaan julkisesti saataville. Tämä julkisuus toteutui 1900-luvun alkuun asti protesteista pidettävien pöytäkirjojen asiakirjajulkisuutena, mutta vuodesta 1902 protesteja on julkaistu yksityisten toimijoiden aloitteesta painotuotteena yleisölle levitettävissä julkaisuissa. Vekselistä poiketen tratan protestointi ei vahvista saamisoikeutta taikka muodosta täytäntöönpanokeinoista päätöstä. Trattaprotesti on vailla oikeusvaikutusta oleva menettelyn itsetarkoitus, jonka

¹ Ks. esim. Ekman 1978, s. 194, Aurejärvi 1979a, s. 190, Aurejärvi 1986, s. 170, Suviala 2014, s. 128.

² Esim. Aurejärvi 1979a, s. 190, Suviala 2014, s. 129, Lindström 2015 s. 279, Willman 2019, s. 173–174.

³ Julkisen notaarin tehtävistä vastannut maistraatti luopui protestoinnista oikeusministeriön asettaman perintälakityöryhmän aloitteesta vuonna 1995. Nykyään protesti toimitetaan velkojan taikka tämän asiamiehenä toimivan perintäyhtiön pyynnöstä ja julkaistaan sähköisissä luottotietorekistereissä sekä protestilistoja tarjoavilla verkkosivuilla.

ainoana tehtävänä on painostaa velallinen suorittamaan erääntynyt saatava protestista aiheutuvan mainehaitan uhalla.⁴ Protestin pääasiallinen vaikutus kohdistuukin nimenomaan velallisen luottokelpoisuuteen sekä liikemaineeseen. Trattaprotestilla velkoja vahvistaa julkisesti yrittäneensä periä erääntynyttä saatavaa velalliselta asianmukaisin toimin, mutta tuloksetta.⁵

Trattaperintä kehittyi suomalaisten pankkien toiminnassa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla aikana, jolloin maan talous kasvoi ja monipuolistui merkittävästi. Kehitys oli seurausta muun ohella Venäjällä alkaneesta talous- ja elinkeinopolitiikan uudistuskaudesta, jonka aikana liike-elämän toimintaedellytykset Suomessa kehittyivät ratkaisevasti.⁶ Alkava teollistuminen sekä kasvava ulkomaankauppa olivat omiaan luomaan kotimaisille markkinoille suurempaa ja aikaisemmin tuntematonta luotontarvetta. Tämä johti osaltaan luottokaupan yleistymiseen sekä rahoituksen merkityksen korostumiseen, mikä puolestaan edisti luottomarkkinoiden muodollistumista ja pankkien roolin kasvua.⁷ Kehityksen seurauksena aiemmin pääasiassa ulkomaankaupassa maksuvälineenä käytetyt vekselit alkoivat saada jalansijaa suomalaisilla luottomarkkinoilla.

Autonomian ajan talouspoliittisen ilmapiirin sekä yhteiskunnallisten muutosten lisäksi erityisen oikeudellisen luonteen ymmärtämiseksi on tarpeen syventyä tarkastelemaan aikakaudelle tunnusomaista kirjallista velkasinstrumenttia, vekseliä. Vekselillä tarkoitetaan määrämuotoon laadittua maksuosoitusta, jossa sen antaja sitoutuu itse tai kehottaa toista henkilöä suorittamaan erääntymisaikana tietyn rahamäärän kolmannelle henkilölle. Vekseli on luonteeltaan juokseva asiakirja, joka eroaa esimerkiksi haltija- tai määrännäisvelkakirjasta lähinnä määrämuotonsa sekä oikeusvaikutustensa johdosta.⁸ Vekseli muodostaa eräänlaisen lyhytaikaisen luotonannon ja rahansiirron yhdistelmän, jolle ominaista on nopea sekä varma takaisinperintä.⁹

⁴ Aurejärvi 1979a, s. 191–192, Suviala 2014, s. 138, Lindström 2015 s. 261 ja 279.

⁵ Granfelt 1946, s. 14, Aurejärvi 1979a, s. 165.

⁶ Ks. esim. Kekkonen 1991, Myllyntaus 1980, s. 356–357, Rasila 1982, s. 15, Kuisma 2009, s. 116.

⁷ Pipping 1961 s. 9, Turunen 2017, s. 17, Turunen 2019 s. 1–2.

⁸ Granfelt 1946, s. 6, Aurejärvi 1979b, s. 9–14 ja 107–110, Roine – Sipilä 1990, s. 116.

⁹ Ks. esim. Castrén 1924, s. 496, Granfelt 1946, s. 47–67, Grönvall – Heikonen 1951, s. 14–15, Aurejärvi 1979a, s. 150–278, Denzel 2006, s. 27, Suviala 2014, s. 118.

1.1 Tutkimuskysymykset

Kuten todettu, tutkimus keskittyy tarkastelemaan tratan syntyyn ja sen käytön muotoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Seurauksena kokonaisuuden moniulotteisuudesta on tutkimuskysymykset jaoteltu kolmeen kokoavaan kysymykseen, jotka ovat edelleen jäsennettävissä useaan täsmällisempään kysymykseen.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksistä tarkastelee trattaperintää osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia selvittäen, *miten Suomen taloudellinen ympäristö 1800-luvulla on vaikuttanut tratan eriytymiseen vekselistä*. Etenkin vuosisadan jälkimmäinen puolisko oli vilkkaan muutoksen aikaa niin oikeudellisesti, yhteiskunnallisesti kuin taloudellisestikin. Yhteiskuntarakenteen voimakas muutos, merkantilismin murentuminen ja alkava teollistuminen yhdessä alati vilkastuvan ulkomaankaupan kanssa siivittivät suurruhtinaskunnan talouden ennennäkemättömään kasvuun. Talouden modernisoituessa luottokauppa sekä rahoituksen merkitys korostuivat johtaen osaltaan luottomarkkinoiden muodollistumiseen ja pankkien roolin merkittävään kasvuun. Samaan aikaan aiemmin ulkomaankaupassa yleinen vekseliluototus alkoi leviää Suomen sisäisille markkinoille.¹⁰ Tutkimus pyrkii näyttämään yhteyden kotimaisen vekseliluototuksen yleistymisen ja tratan synnyn välillä, vastaamalla kysymykseen *miksi vekseli ei riittänyt suuresta käyttöasteestaan huolimatta täyttämään luottomarkkinoiden kasvavia takaisinperinnän tarpeita*. Vekseleitä koskevan vanhentuneen lainsäädännön uudistaminen 1800-luvun puolivälissä vahvisti vekselin asemaa ja osaltaan mahdollisti sen muodostumisen teollistuvan Suomen keskeisimmäksi rahoitusvälineeksi. Tratta puolestaan muodostui oikeuskäytännössä vekselin rinnalla ja vakiinnutti asemansa verrattain nopeasti ilman sääntelyllistä tukea. Tutkimus tarkastelee ilmiötä analysoimalla, *miksi muusta Euroopasta poiketen Suomessa kehityskulku johti tähän lopputulokseen*.

Toinen tutkimuskysymyksistä puolestaan lähestyy trattaa prosessin näkökulmasta. Trattaperintä ja etenkin protestimenettely perustuvat pitkälti vekselilainsäädännön analogiseen tulkinnaan ja tekniikkaan. Samankaltaisuudesta huolimatta tratta- ja vekseliprosessit eroavat toisistaan niin käyttötarkoitukseltaan, vaikutuksiltaan kuin vaiheiltaan. Tutkielmassa tarkastellaan kyseisten menettelyllisten erojen merkitystä trattaperinnän muotoutumisen kannalta. Teoreettisen tarkastelun lisäksi tutkimus keskittyy tratan konkreettiseen käyttöön vastaamalla muun

¹⁰ Ks. esim. Pipping 1961, s. 543 ja 545, Vattula, 1983, s. 334–335, Turunen 2017, s. 37.

muassa kysymyksiin kuten *minkälainen trattaperinnän prosessi oli ja millaiseksi se kehittyi, ketkä trattaperintää hyödynsivät ja mikä sen käyttöaste oli sekä miten menettelyyn suhtauduttiin aikalaisten keskuudessa.*

Kolmas tutkimuskysymys käsittää tratan muotoutumisen oikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. Suomessa ryhdyttiin 1800-luvun puolivälissä rakentamaan normiperustaa uudelle kapitalistiselle yhteiskuntamuodolle. Taloudellisen toiminnan sääntelyä uudistettiin voimakkaasti ja markkinoiden sekä yrittämisen vapauteen tähtääviä normistoja valmisteltiin senaatissa huomattavan nopeasti. Näiden reformien seurauksena Suomen taloudellinen lainsäädäntö liberalisoitui vuosien 1855–1879 aikana, tuoden samalla vuosisadan alkupuolella vallinneen oikeudellisen seisahtuneisuuden ajan päätökseen. Eräs kyseisellä ajanjaksolla säädetyistä tutkimuksen kannalta keskeisistä laeista on vuoden 1858 keisarillinen vekselisääntö. Kuten todettu, tratta pohjautui vuosien aikana muotoutuneen käytännön lisäksi pitkälti juuri vekselilainsäädännön analogiseen tulkintaan.¹¹ Oikeudelliselta luonteeltaan tratta oli eräänlainen kvasivekseli, joka merkittävistä taloudellisista sekä yhteiskunnallisista vaikutuksistaan huolimatta tuli reformeissa sivuutetuksi jääden sääntelyn ulkopuolelle. Tutkimus selvittää trattaperintään kohdistuneita sääntelypaineita sekä -tarpeita, vastaten kysymyksiin *tulkintaan perustuneen sääntelyn koetusta sitovuudesta, toimijoiden oikeusturvan toteutumisesta sekä menettelyn oikeudellisesta sallittavuudesta.*

1.2 Tutkimuksen rajaukset

Tratan muodostumista osaksi kotimaista perinnän keinovalikoimaa ei toistaiseksi ole juuri tutkittu. Näin ollen tutkimukselle asetettavilla aiheellisilla, ajallisilla sekä alueellisilla rajauksilla on korostunut merkitys tarkastelun riittävän syvyyden saavuttamiseksi. Tarkkaa ajankohtaa tratan käyttöönotolle ei toistaiseksi ole oikeustieteellisessä tutkimuksessa onnistuttu määrittämään. Menettelyn tiedetään muotoutuneen suomalaisten pankkien toiminnassa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, mutta nimenomaista kirjaa lähetetyistä tratoista ei ole pidetty. Selkeä viite trattaperinnän käytöstä ovat kuitenkin julkisen notaarin pöytäkirjoihin kirjatut tiedot toimitetuista trattaprotesteista. Väitetyksi ensimmäinen trattaprotesti on toimitettu Turussa,

¹¹ Ks. Esim. HE 199/1996 vp. Ensimmäistä kertaa tratta mainitaan lainsäädännössä vuonna 1987 voimaan astuneen kuluttajansuojalain (38/1978) 7. luvun muutostekstissä. Trattaperinnän nimenomainen sääntely alkoi kuitenkin vasta saatavien perinnästä annetun lain (513/1999) astuessa voimaan syyskuussa 1999.

julkisen notaarin virkahuoneessa maaliskuussa 1866.¹² Kyseinen protesti ei kuitenkaan perusteensa taikka muotonsa puolesta täyttänyt kaikkia trattaprotestin ominaispiirteitä, saati johtanut yhtenäiseen protestointikäytäntöön. Ajankohtaa voidaan kuitenkin pitää tarkastelussa merkityksellisenä alkupisteenä menettelyn eriytymisen näkökulmasta.

Trattaperinnän suosio lähti kiihtyvään kasvuun 1900-luvulla ja vuoteen 1978 mennessä noin puolet vuosittaisista protesteista oli trattaprotesteja. Trattaperinnän sääntelyn näkökulmasta keskeisiä ovat etenkin 1990- ja 2020-luvut ja niiden kuluessa tapahtuneet muutokset, jotka jo itsessään ovat laajoja kokonaisuuksia ja ansaitsevat näin ollen oman tutkimuksensa. Trattaa koskevan tutkimusaukon ollessa liian laaja yhdellä tutkimuksella katettavaksi, on nyt käsillä oleva tutkimus rajattu tarkastelemaan ensi sijassa tratan muotoutumista sekä menettelyn alkuvaiheita. Ajallisesti tutkimus asettuu Suomen suurruhtinaskunnan autonomian ajalle painottuen vuosien 1860–1910 välille.

Kuten todettu, tratta on tietävästi ainoastaan suomalaiselle oikeus- ja talouselämälle ominainen perintäkeino. Näin ollen tutkimus rajautuu luonnollisesti kotimaiseen kontekstiin, jättäen muiden maiden saatavien kotiuttamisen sääntelyn sekä keinovalikoiman tarkastelun ulkopuolelle. Tratatalla on kuitenkin eräitä historiallisia, teoreettisia sekä käytännöllisiä yhtymäkohtia luonteeltaan varsin kansainväliseen vaihdannan välineeseen vekseliin. Suomen vekselilainsäädäntö on kautta linjan noudattanut pohjoismaista esimerkkiä vaikuttaen täten välillisesti myös tratan sääntelypohjan kansainvälisyyteen. Sääntelyn globaalista yhdenmukaisuudesta huolimatta muualla vekselistä ei ole eriytynyt vastaavaa perintämenettelyä. Ilmiön taustalla vaikuttaneet seikat sekä muualla maailmassa omaksuttu linja muodostavat itsessään varsin mielenkiintoisen tutkimuskysymyksen, joka kuitenkin ansaitsee kokonaan oman oikeusvertailevan tutkimuksensa.

Tratan historiallinen sekä teoreettinen luonne edellyttää vekselien tarkastelua osana tutkimusta. Ensimmäiset viitteet vekselin käytöstä Ruotsi-Suomessa ovat jo 1600-luvulta.¹³ Tutkimuksen keskittyessä tratan eriytymiseen, ajoittuvat keskeiset muutokset kuitenkin 1800- ja 1900-luvuille. Suomessa vekseleistä oli 1800-luvulle tultaessa vakiintunut yleinen kansainvälisen kaupan maksuväline, joka vuosisadan puolivälissä levisi myös maan sisäisille luottomarkkinoille

¹² Suviala 2014 s. 129.

¹³ Armfelt – Lagus 1813, s. 11–12, Castrén 1924, s. 496–497.

uudenlaisena rahoitusvälineenä.¹⁴ Vekselien ominaispiirteitä ja käytön vakiintumista kotimaisessa kontekstissa tullaan käsittelemään tutkimuksessa aiheen edellyttämässä laajuudessa. Tarkastelun ulkopuolelle rajautuu täten muun muassa vekselin muodon, -tyyppien sekä sisällön yksityiskohtainen analyysi. Myös muodollisoikeudellisesti ja teoreettisesti läheisesti vekseliin liittyvä shekki on rajattu tutkimuksesta.

1.3 Metodi ja lähdeaineisto

Tutkimuksen metodi on oikeushistoriallinen. Metodologialle ominaisesti oikeudellista muutosta lähestytään analyttisesta näkökulmasta, tarkastelun kohteena olevaa kehitystä selvittäen sekä selittäen. Oikeushistoriallisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa menneisyyden oikeudellisista ilmiöistä kytkemällä ne ajalliseen, alueelliseen sekä yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Tutkimuskohde, tässä tapauksessa trattaperintä, tuodaan tarkasteltavaksi sijoittamalla se osaksi laajempaa, taloudellista ajattelua sekä koko yhteiskuntaa mullistanutta tapahtumaketjua, joka käynnistyi 1800-luvun alkupuoliskolla saattaen Suomen suurruhtinaskunnan kohti teollistunutta ja moderniksi kutsuttua yhteiskuntaa. Metodin mukaisesti tutkimus rakentaa yhteyksiä näiden erinäisten tapahtumien sekä vaikuttimien välille, samalla selvittäen, miten asiat tarkasteluvälillä olivat ja kehittyivät.¹⁵

Oikeushistoriallinen tutkimus kytkeytyy tiiviisti ympäröivän yhteiskunnan ja tutkimuskohteen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Metodin tarkoittama analyysi edellyttää huomion kiinnittämistä samanaikaisiin yhteiskuntatodellisuuden muutoksiin, eikä ilmiötä voida, saati tule eristää aikalaisnäkökulmasta.¹⁶ Tratan muotoutuminen omaksi instrumentikseen edellytti muun ohella aktiivista sekä monipuolista vaihdantaa, luottokaupan yleistymistä sekä laajaa rahatalouteen siirtymistä. Tämä kehitys puolestaan vaati saamisoikeuksille annettavan tosiasiallisen turvan lisääntymistä. Luottoa antaakseen oli aikalaisten voitava luottaa velan takaisinmaksuun, jota esiteollisena aikana taannut luottosuhteiden henkilökohtaisuus oli talouden modernisoituessa merkittävästi ohentunut. Tarvittiin uusia käyttökelpoisia sekä tehokkaita instrumentteja osapuolten saamisoikeuksien toteuttamiseksi. Näistä yksi oli tratta, jonka kehitystä tutkimuksessa tarkastellaan oikeushistoriallisen metodin keinoin.

¹⁴ Turunen 2017, s. 133–134.

¹⁵ Ks. esim. Kekkonen 1997 s. 131, Kalela 2002, s. 13 ja 244.

¹⁶ Ks. esim. Kekkonen 1997 s. 137, Kalela 2002, s. 14.

Tutkimus lähestyy trattaperintää samanaikaisesti eri näkökulmat huomioiden ja monipuolista lähdepohjaa hyödyntäen. Vaikka oikeushistoria ei rajoitu ainoastaan lähdekysymyksiin, on tieteenalan erityispiirteet ja lähteistöä koskevat haasteet, kuten aikalaislähteiden rajallisuus, aukkoisuus sekä yksipuolisuus, otettava asianmukaisesti huomioon.¹⁷ Nyt käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on analysoida trattaperinnän muotoutumiseen vaikuttaneita seikkoja hyödyntäen lähdeaineistona muun muassa aiempaa tutkimusta, oikeus- sekä taloushistoriallista kirjallisuutta, julkisen notaarin protestipöytäkirjoja, 1900-luvun alusta painotuotteena julkaistuja protestilistoja, lehtiartikkeleita, aikalaiskuvauksia sekä mielipidekirjoituksia. Kvalitatiivisen analyysin lisäksi kvantitatiivista tutkimusmenetelmää on hyödynnetty 1900-luvun protestilistojen sekä Turun kaupunginarkistossa säilytettävien protestipöytäkirjojen kohdalla. Kyseisistä lähteistä on koottu tilastotietoa tratta- ja vekseliprotestien määrästä, pääomista, osapuolista sekä keskinäisestä painotuksesta. Arkistolähteiden kohdalla on lisäksi kiinnitetty huomiota asiakirjojen tosiasialliseen muotoon sekä kuntoon. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös jo olemassa olevaa tilastotietoa etenkin pankkien luotonantoa, määrää sekä sijaintia koskien.

1.4 Aiempi tutkimus ja tutkimusaukko

Saatavien perinnästä on kirjoitettu eri aikoina useita käytännön oppaita sekä oppikirjoja. Tarkoituksensa mukaisesti kyseiset julkaisut keskittyvät pääasiassa kuvaamaan julkaisuhetken oikeudellista tilaa sekä voimassa olevien säännösten soveltamista. Näissä teoksissa oikeushistoriallinen tarkastelu on lähes poikkeuksetta sivuutettu tai jätetty korkeintaan alaviitekeskustelun tasolle. Samaisen huomion on tehnyt luotto- ja perintäalalla työskennellyt varatuomari Risto Suviala. Suvialan vuonna 2014 julkaistu teos *Velkaorjuudesta hyvään perintätapaan – Perinnän historia* pyrkii vastaamaan puutteeseen sisällyttämällä historiatietoa perinnästä lähes 4 000 vuoden ajalta.¹⁸ Suvialan teos muodostaa varsin keskeisen osan kotimaisesta perinnän oikeushistoriallisesta tutkimuksesta. Tavoitteensa mukaisesti teos luo kattavan yleiskuvan perinnän kehityksestä Suomessa, yksittäisten perintäinstrumenttien tarkastelun pysyessä verrattain pinnallisena.

Toinen tutkimuksen aiheen kannalta merkittävä julkaisu on Riina Turusen väitöskirja *Velka vararikko ja tuomio – Konkurssi ja sen merkitykset 1800-luvun suomalaisissa kaupungeissa*.¹⁹

¹⁷ Kalela 2002, s. 165, Tosh 2015, s. 99–100 ja 118–119.

¹⁸ Suviala 2014.

¹⁹ Turunen 2017.

Väitöskirjassaan Turunen tarkastelee muun ohella edellä kuvattujen 1800-luvun yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta aikalaisten velkaantumiseen ja maksukyvyttömyyteen. Tutkimuksen painottuessa ylivelkaantumisen sekä konkurssin vaikutusten tarkasteluun, jää vapaaehtoinen perintä, jonka piiriin trattaprosessi kuuluu, vain lyhyen maininnan varaan.

Kuten aiemmin tässä tutkimussuunnitelmassa on esitetty, tratalla on eräitä merkittäviä yhtymäkohtia 1800-luvulla Suomessa yleistyneeseen vekseliin. Näin ollen vekseleitä käsittelevä tutkimus sekä kirjallisuus on perusteltua ottaa huomioon tutkimuskenttää kartoitettaessa. Kuten perinnästä, myös vekseleistä on eri aikoina kirjoitettu useita oppikirjoja sekä oppaita. Näistä keskeisimpiä ovat Otto Hjalmar Granfeltin vuonna 1946 julkaisema *Suomen voimassaolevan vekselioikeuden ja shekkioikeuden oppikirja*²⁰ sekä Erkki Aurejärven vuonna 1979 julkaisema teos *Vekselit – tutkimus vekselin muodosta ja sisällöstä sekä vekselisaatavan perimisestä*²¹. Näiden vekselioikeuden perusteosten lisäksi nyt käsillä olevan tutkielman kannalta merkittävä on M. Lyytisen vuonna 1883 julkaisema teos *Kauppakirjuri eli käytännöllinen kauppakirjapidon, kirjenvaihdon, vekseli-asiain y. m. opastus*²², joka ajallisesti osuu varsin lähelle trattamenettelyn oletettua alkua Suomessa.

Kansainvälisesti tarkasteltuna perinnän historiallista kehitystä on tutkittu laajemmin. Tutkimusten toistettavuutta sekä rajat ylittävää merkitystä rajoittaa kuitenkin perintälakien sekä -instrumenttien kansallinen luonne. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan käyttää juuri trattaa sekä siihen läheisesti liittyvää julkista protestointimenettelyä, jollaista ei tiedetä käytettävän Suomen ulkopuolella.²³ Lisäksi perintäalan terminologian kansainvälinen epäyhdenmukaisuus varjostaa tutkimusten yleistettävyyttä. Vekseli puolestaan on luonteeltaan korostuneen kansainvälinen vaihdannan väline. Suomen voimassa oleva vekselilaki (242/1932) perustuu kansainväliseen, vuonna 1930 Genevessä pidettyyn vekselikonventioon ja syntyneen sopimuksen ratifiointiin. Tätä edeltänyt vuoden 1858 keisarillinen Vekseli-Sääntö puolestaan nojasi vahvasti Saksassa vuonna 1848 voimaan astuneeseen vekselilakiin, Allgemeine Deutsche Wechselordnunigiin.²⁴ Näin ollen kansainvälinen vekselioikeudellinen tutkimus on ainakin pääpiirteittäin relevanttia myös kotimaista vekselioikeutta tarkasteltaessa. Vaikka kansainvälinen tutkimus ei

²⁰ Granfelt 1946.

²¹ Aurejärvi 1979a.

²² Lyytinen 1883.

²³ Esim. Aurejärvi 1979a, s. 187, Suviala 2014, s. 128.

²⁴ Esim. Aurejärvi 1979a, s. 4, Aurejärvi 1979b, s. 107–108.

nimenomaisesti vastaa tässä tutkimuksessa esitettäviin tutkimuskysymyksiin, ei sitä ole täysin sivuutettu.

Oikeushistoriallista trattaa keskittyvää tutkimusta ei ole aiemmin tehty. Kuten todettu, myös saatavien perintää laajemmasta historiallisesta näkökulmasta käsittelevä tutkimuskirjallisuus on toistaiseksi huomattavan rajallista. Tämä tutkimus vastaa ensimmäisenä alallaan trattaperintää koskevan tiedon tarpeeseen. Tutkimusaukon käsittäessä instrumentin kehityskaaren kokonaisuudessaan ja näin ollessa liian laaja yhdellä tutkimuksella katettavaksi, keskittyy tämä esitys tarkastelemaan ensi sijassa tratan muotoutumista sekä menettelyn alkuvaiheita.

2 Taloudelliset olot 1800-luvun Suomessa

2.1 Suomen talous vuosina 1809–1829

”Sydän oli Ruotsin puolella, mutta vatsa kehotti sopeutumaan Venäjään.”²⁵

Suomessa elettiin 1800-luvulla suurten muutosten aikaa. Vuonna 1809 solmittu Haminan rauha oli päättänyt lähes tuhat vuotta kestäneen ruotsalaisen aikakauden ja liittänyt Suomen suurruhtinaskunnan osaksi Venäjää. Valtiollisen aseman muutoksen merkittäviä poliittisia ja rakenteellisia vaikutuksia lievensi kuitenkin myönnetty autonomia, joka turvasi oikeudellisen jatkuvuuden suurruhtinaskunnan saadessa säilyttää vanhat lakinsa sekä valtioelämän perustansa lähes ennallaan. Ruotsin kuningaskunnan valtarakenteesta periytyneet säädöt säilyttivät erityiset oikeutensa, ja yhteiskunnalle leimallinen merkantilistinen talouspolitiikka jatkoi kaupankäynnin sääntelyä.²⁶ Taatusta pysyvyydestä huolimatta kansan keskuudessa uuteen isäntään suhtauduttiin varauksellisesti, olihan muutoksella huomattavaa vaikutusta Suomen taloudelliseen asemaan sekä kauppasuhteisiin.²⁷ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna autonomian ajan alun keskeisiin uudistuksiin lukeutuivat muun ohella suurruhtinaskunnan rahayksikön vaihdos sekä tullirajojen uudelleenasettelu ja lännen kauppasuhteiden sääntely.

Ensimmäisiin koko kansaa koskettaneisiin Venäjään liittymisen vaikutuksiin lukeutui rahayksikön vaihdos. Tämä tapahtui joulukuussa 1809 annetulla julistuksella, jonka mukaisesti Suomen suurruhtinaskunnan perusrahasi määrittiin Venäjän hopearupla. Maassa vanhastaan ollut rahayksikkö, Ruotsin riikintaaleria, oli yritetty syrjäyttää liikkeestä jo Suomen sodan aikana, mutta yritys jäi tuloksettomaksi ja ruotsalainen raha päädyttiin säilyttämään edelleen virallisena maksuvälineenä hopearuplan rinnalla.²⁸ Kahden epävakaa rahalajin rinnakkaisuus oli kuitenkin omiaan aiheuttamaan ongelmia vaihdannassa ja seurauksena olivat varsin sekavat rahaolot liikkeellä olleen monenlaisen ja eriarvoisen rahan vuoksi.²⁹ Venäjän rahalaitos oli 1800-luvulla yleisesti tunnettu takapajaisuudestaan ja epävakaudestaan. Suurruhtinaskunnassa tätä

²⁵ Tarkiainen 2009, s. 10.

²⁶ Ks. esim. Osmonsalo 1949, s. 53, Pipping 1961, s. 7, Myllyntaus 1980, s. 333–336, Kekkonen 1999, s. 24, Kuisma 2009, s. 85–86, Sallila 2015, s. 200–202, Haapala – Tikka – Wassholm – Östman 2021, s. 265.

²⁷ Osmonsalo 1949, s. 103, Schybergson 1980b, s. 451, Tarkiainen 2009, s. 8.

²⁸ Muutoksen vahvisti Porvoon valtiopäivien päätöksellä annettu Keisarillinen Rahasääntö 1809. Osmonsalo 1949, s. 104, Pipping 1961, s. 75, Myllyntaus 1980, s. 340, Kekkonen 1987, s. 24.

²⁹ Suomen tilanne ei kuitenkaan ollut ainutlaatuinen, vaan rahaolot olivat sekasortoiset useimmissa muissakin maissa erityisesti vierasperäisten metallirahoja liikkeen vuoksi. Vrt. esim. Norja ja Tanska. Pipping 1961, s. 26, 39 ja 82, Osmonsalo 1949, s. 104.

ilmeni suomalaisten osoittama vahvempi luottamus Ruotsin rahaan, mikä osaltaan lujitti rahayksikön jalansijaa maassa.³⁰ Vuonna 1811 perustettu Suomen Pankki pyrki vakauttamaan rahaoloja erinäisin toimenpitein, muun muassa ostamalla ruotsalaisia seteleitä ja vaihtamalla niitä Tukholmassa ja Hampurissa ulkomaisiin vekseleihin. Toimet olivat kuitenkin varsin alimitoitettuja ja ruotsalaiset setelit saatiin todella poistettua vapaasta rahankierrosta vasta vuoden 1840 raharealisaatiolla.³¹

Valtiollisen aseman muutoksen luonnollisena seurauksena myös tulliolojen uudelleenjärjestely muodostui ajankohtaiseksi. Vanha raja poistui idästä ja uusi kohosi länteen liittäen Suomen suurruhtinaskunnan osaksi Venäjän kauppapiiriä. Porvoon valtiopäivillä esitetyn mukaisesti uusi hallitsija kuitenkin säilytti merkantilistisen tullipolitiikan entiset perustukset lähes ennallaan ja länsirannikolla asuvien kauppiaiden ja talonpoikien suureksi helpotukseksi rajakauppa Ruotsiin sai jatkua toistaiseksi entisin perustein.³² Lännen kauppasuhteet olivat kaikin puolin varsin merkityksellisiä Suomen taloudelle, mutta etenkin maataloustuotteiden viennin kannalta.³³ Lisäksi monet kauempaa saapuvat tavaraerät tuotiin Suomeen Ruotsin kautta tai ainakin maksettiin Ruotsin välityksellä. Käytännössä maksu tapahtui esimerkiksi Tukholmasta ostetuilla hampurilaisilla vekseleillä.³⁴ Vapaasta tullipolitiikasta oli kuitenkin seurauksena Ruotsin rahan jatkuva tulviminen Suomeen, mikä osaltaan ylläpiti rahaoloja jatkuvasti epäselvässä tilassa.

Yksipuolisuudessaan Suomen kansainvälisen kaupan rakenne noudatti autonomian aikana keskeisiltä osin jo 1700-luvulta jatkunutta linjaa: suolaa sisään, tervaa ja puuta ulos.³⁵ Merkantilistisen talous- ja elinkeinopolitiikan mukaisesti kauppapaikat sekä kauppiaat oli jaettu oikeuksiltaan erilaisiin luokkiin ja kauppaa ohjattiin tiukasti erilaisin tuonti- ja vientikielloin.³⁶ Tiukoista rajoituksista sekä esiteolliselle taloudelle leimallisesta vähäisestä kasvusta huolimatta etenkin tervakauppa kukoisti.³⁷ Pitkään virinnyt poliittinen metsäkeskustelu sekä metsävarojen

³⁰ Pipping 1961, s. 8, 71 ja 80, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 273.

³¹ Aaku 1957, s. 6, Pipping 1961, s. 77 ja 110, Myllyntaus 1980, s. 340–341, Sallila 2015, s. 204.

³² Haminan rauhansopimuksessa kauppasuhteiden oli määrätty päättyväksi jo 13.10.1812. Määräaika kuitenkin pidennettiin useaan otteeseen ja kauppa oli käytännössä vapaata aina vuoteen 1817 asti. Osmonsalo 1949, s. 105 ja 109, Pipping 1961, s. 140, Myllyntaus 1980, s. 345–346.

³³ Ruotsiin vietiin Suomesta pääasiassa elintarvikkeita sekä polttopuita. Ks. esim. Osmonsalo 1949, s. 109, Schybergson 1980b, s. 451, Kuisma 2009, s. 74.

³⁴ Pipping 1961, s. 139, Osmonsalo 1949, s. 109.

³⁵ Ks. esim. Kuisma 2009, s. 73, Vattula 1983, s. 172, 174 ja 177, Schybergson 1980b, s. 453 ja 456.

³⁶ Ks. esim. Osmonsalo 1949, s. 105 ja 108, Myllyntaus 1980, s. 345, Kekkonen 1987, s. 11.

³⁷ Länsi-Euroopan vilkas laivanrakennustoiminta piti tervan ja pien kysynnän korkealla. Ks. esim. Schybergson 1980b, s. 453, Suviala 2014, s. 64, Turunen 2017, s. 16.

privilegiointi tosin varjostivat kasvua: muun muassa kaskeamista, tervanpolttoa ja sahausta rajoitettiin erinäisin instrumentein, jotka jättivät lukuisten kieltojen ja säädösten viidakossa navigoinnin talonpoikien sekä yrittäjien rasitteeksi.³⁸ Vanhentunut talouspolitiikka oli auttamatta jäämässä kehityksen jalkoihin.

Suomen suurruhtinaskunnan käymä kansainvälinen kauppa oli 1800-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä vielä suhteellisen rajallista. Tästä huolimatta etenkin Keski-Euroopassa yleinen ulkomaankaupan maksuväline, vekseli, alkoi tulla tunnetuksi myös suomalaisten kauppiaiden keskuudessa.³⁹ Etenkin Suomen ensimmäinen virallinen lehti Åbo Allmänna Tidning uutisoi ahkerasti vekseliliikkeen tilasta ulkomailla, mikä osaltaan kertoo aiheen olleen merkityksellinen myös Suomessa.⁴⁰ Perimmäistä luonnettaan vaihdannan välineenä vekselit eivät Suomessa kuitenkaan heti saavuttaneet, sillä Viipurilaiset kauppiaat kävivät vekselikauppaansa Pietarissa ruplilla, kun taas pohjalaiset omaansa Tukholmassa rikseillä. Venäjällä vekseliliike oli kokonaisuudessaan varsin heikosti kehittynyt ja Pietarissa maksettavaksi asetetuilla vekseleillä oli lähes mahdotonta käydä kauppaa Tukholmassa.⁴¹

Kokonaisuutena tarkastellen autonomian ajan ensimmäiset vuosikymmenet kuluivat hiljaiselona talouden sektorilla. Suurruhtinaskunnan tullipolitiikka oli vaihtelevaa ja aikalaisten keskuudessa vallitsi epävarmuus tulevasta. Tiukka merkantilistinen talouspolitiikka, sekavat rahailot sekä liikkeessä olevan pääoman puute rajoittivat talouskasvua, mutta loivat samalla edellytyksiä tulevalle vekseleiden käytön yleistymiselle.

2.2 Suomen talous 1830–1840-luvuilla

1800-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä teollisuus oli muodostanut vasta pieniä saarekkeitä pääasiassa maataloudesta elantonsa hankkineessa suurruhtinaskunnassa.⁴² 1830-luvulle tultaessa vallitseva talouspolitiikka oli edelleen voimakkaan merkantilistinen, muttei kuitenkaan kehityksen näkökulmasta täysin kielteinen. Taloudellinen kasvu alkoi merkittävästi kiihtyä 1830- ja 1840-luvuilla tuoden esiin ensimmäiset viitteet uudesta yhteiskuntakehityksen vaiheesta,

³⁸ Ks. esim. Osmonsalo 1949, s. 154, Myllyntaus 1980, s. 355–356, Kuisma 2009, s. 79–80.

³⁹ Armfelt – Lagus 1813, s. 7, Turunen 2017, s. 16.

⁴⁰ Ks. esim. Åbo Allmänna Tidning nrot 12.1.1811 nro 5, 2.2.1811 nro 14, 17.12.1814 nro 148 ja 18.11.1817 nro 135. Åbo Allmänna Tidningin roolista Landgren – Leino-Kaukiainen – Tommila 1988, s. 79–83.

⁴¹ Pipping 1961, s. 111, 140, 141, 273.

⁴² Osmonsalo 1949, s. 154, Schybergson 1980a, s. 408–410, Kuisma 2009, s. 115.

teollistumisesta.⁴³ Kehitystä vauhdittivat lukuisat 1840-luvulla aloitetut talouselämää uudistavat julkiset hankkeet, joiden ensisijaisena tavoitteena oli saattaa Suomen talous kestävämmälle pohjalle. Toteutettiin muun muassa raha- ja verouudistuksia, rahoitettiin teollisuutta sekä suunniteltiin kanavien ja rautateiden rakentamista.⁴⁴ Liikenneyhteysien parantuessa myös merenkulku vilkastui ja 1830-luvulla Suomessa alkoikin pitkäaikainen viennin kasvusuhdanne. Tilastoissa jo lähes 200 vuotta kärkisijaa pitänyt vientituote terva väistyi sahatavaran tieltä, jonka viennin keskimääräinen arvo lyhyessä ajassa yli nelinkertaistui.⁴⁵ Kiihtyvä Keski-Eurooppaan suuntautuva puutavarakauppa lisäsi myös vekselin käyttöä, joka palveli hyvin juuri konkreettisiin puutavaralasteihin kytkettävissä olevaa vaihdantaa.⁴⁶ Ulkomaankaupan huomattava laajentuminen toi mukanaan lieveilmiönä voimakkaat kansainväliset suhdannevaihtelut ja vuosisadan puoliväliä lähestyttäessä merkantilistinen sääntelyjärjestelmä yhdessä epävakaiden rahaolojen kanssa alkoivat vakavasti haitata taloudellisen kehityksen etenemistä.⁴⁷

Talouden kasvun sekä orastavan teollistumisen näkökulmasta yksi keskeisimmistä 1840-luvun uudistuksista oli vuosikymmenen alussa toteutettu raharealisaatio. Toimenpide oli osoittautunut välttämättömäksi suurruhtinaskunnan sekavien rahaolojen järjestämiseksi ja vakauttamiseksi.⁴⁸ Maassa vallinnutta tilaa ilmentää muun muassa se seikka, että yli kolmenkymmenen vuoden ajan päärahana ollutta Venäjän hopearuplaa ei tosiasiallisesti ollut näkynyt liikkeessä tänä aikana juuri lainkaan.⁴⁹ Raharealisaation tavoitteena oli viimein poistaa ruotsalainen valuutta suurruhtinaskunnan rahaliikenteestä ja siirtyä jatkossa ilmoittamaan kaikki verot, maksut sekä hinnat hopearuplina.⁵⁰ Aiemmistä suurruhtinaskunnan rahaolojen selkiinnyttämiseen tähänneistä toimenpiteistä poiketen vuoden 1840 raharealisaation toimeenpano onnistui erinomaisesti. Vaikka tiedot liikkeessä olleen rahan määrästä olivat uudistuksen alla varsin heikot, jälkikäteen tarkasteltuna onnistuttiin 80 prosenttia ruotsalaisesta setelirahasta lunastamaan pois

⁴³ Viljanen 1923, s. 634, Kekkonen 1987, s. 23–25, Kekkonen 1999, s. 31.

⁴⁴ Ks. esim. Osmonsalo 1949, s. 158–159, Myllyntaus 1980, s. 338, Sallila 2015, s. 204, Haapala – Markkola 2021, s. 351, Haapala – Tikka – Wassholm – Östman 2021, s. 271.

⁴⁵ Schybergson 1980b, s. 451–454, Kaukiainen 1980, s. 459, Vattula 1983, s. 172–174, Kuisma 2009, s. 77.

⁴⁶ Käytännön liike-elämässä niin kutsuttuja *tavaravekseleitä* käytettiin runsaasti. Myyjä laati ostajalleen vekselin ja lähetti sen tälle yhdessä kauppalastin kanssa. Ks. esim. Aurejärvi 1979, s. 16, Turunen 2017, s. 133.

⁴⁷ Viljanen 1923, s. 635, Osmonsalo 1949, s. 154, Pipping 1961, s. 9, Kekkonen 1999, s. 31, Turunen 2017, s. 115.

⁴⁸ Toimenpiteitä oli ryhdytty suunnittelemaan senaatissa jo 1830-luvun alkupuolella ja ne pantiin viimein täytäntöön huhtikuussa 1840 julkaistulla manifestilla, entisessä emämaassa Ruotissa vuonna 1834 sekä Venäjällä vuonna 1839 suoritettujen realisaatioiden luotua reformin onnistumiselle suotuisat edellytykset. Ks. Osmonsalo 1949, s. 157–158, Pipping 1961, s. 189, Myllyntaus 1980, s. 341, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 258.

⁴⁹ Pipping 1961, s. 192.

⁵⁰ Pipping 1961, s. 106–109, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 190, 196.

kierrosta jo vuoden 1843 loppuun mennessä.⁵¹ Aiemmista yrityksistä oppineina realisaatiota vauhditettiin tällä kertaa julistamalla Suomeen ulkomaisen setelirahan tuontikielto sekä pois-sulkemalla ruotsalaisen setelirahan käyttö.⁵² Realisaatio vaikutti osaltaan ratkaisevasti rahatalouden laajentumiseen ja kaupan vilkastumiseen.

Taloudellisten olojen vakautuminen loi pohjaa alkavalle teollistumiselle ja investoinnit synnyttivät luottomarkkinoille ennenäkemättömän rahoitustarpeen. Pääomaa kaivattiin kasvavassa määrin niin maatalouden kuin yritystoiminnankin tarpeisiin.⁵³ Vaikka maan talous oli jo esiteollisena aikana perustunut pitkälti luotolle, olivat tarpeen taustalla vaikuttaneet syyt nyt osin erilaiset. Esiteollisessa yhteiskunnassa luoton tarve perustui usein rahatalouden vähäisyyteen sekä maatalouden kustannusten ja tuottojen eriaikaisuuteen, kun taas teollistuva yhteiskunta edellytti luotonantoa kaikilla sen sektoreilla taloudellisen kasvun sekä markkinoiden kehityksen mahdollistamiseksi. Luoton kysyntään oli esiteollisena aikana vastattu luottolaitosten harvalukuisuudesta johtuen pitkälti yksityisten henkilöiden ja yritysten toimesta.⁵⁴ Talouselämän luottotarpeet aiemmin heikosti tyydyttänyt Suomen Pankki ryhtyi rahoitustarpeen kasvaessa toimiin pankin aseman sekä lainoitusmahdollisuuksien uudistamiseksi. Marraskuussa 1840 vahvistettu johtosääntö asetti pankin erityiseksi tehtäväksi teollisen toiminnan tukemisen ja laajensi sen toimintamuotoja merkittävästi.⁵⁵ Uudistunut lainauspolitiikka edellytti osaltaan myös rahoitusinstrumenttien kehitystä ja johtosääntö lisäsi pankin valikoimaan uuden, vekseleiden diskonttaukseen perustuvan luotonantomuodon.

Suomen Pankki ryhtyi myöntämään luottoja vekseleitä vastaan vuonna 1842.⁵⁶ Käytännössä pankki osti asiakkailtaan erääntymättömiä vekseleitä maksaen niistä vaihdossa vekselin määrän siitä kertyvän koron määrällä vähennettynä.⁵⁷ Tämän diskonttaamiseksi kutsutun menettelyn myötä vekseleiden käyttöala laajeni pelkästä maksuvälineestä rahoitusvälineeksi. Velkapääoma

⁵¹ Myllyntaus 1980, s. 341, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 199–200.

⁵² Aaku 1957, s. 6, Pipping 1961, s. 212, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 191.

⁵³ Esimerkkeinä mainittakoon Suomen ensimmäinen maatalousopisto, joka perustettiin Hämeeseen vuonna 1840 sekä kutomateollisuuslaitosten kuten Finlaysonin tehtaan sekä Jokioisten kutomon uudistukset. Osmonsalo 1949, s. 153 ja 156. Ks. myös Pipping 1961, s. 9, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 160, Turunen 2017, s. 17.

⁵⁴ Pipping 1961, s. 152–156, Myllyntaus 1980, s. 343, Kuusterä 1987, s. 53–54, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 154–162, Turunen 2017, s. 16–17. Merkittävä rooli oli etenkin suurten kauppahuoneiden harjoittamalla lainaustoiminnalla. Ks. esim. Hoffman 1980, s. 129, Mauranen 1980, s. 438–440, Turunen 2017, s. 86.

⁵⁵ Pipping 1961, s. 229–233, Kekkonen 1987, s. 26, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 205–208.

⁵⁶ Ks. esim. Finlands Allmänna Tidning 3.1.1843 nro 2 s. 3, Myllyntaus 1980, s. 344, Pipping 1961, s. 232, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 265, Suviala 2014, s. 120, Turunen 2017, s. 134.

⁵⁷ Diskonttauksesta tarkemmin ks. Korpisaari 1921, s. 186–191, Grönvall – Heikonen 1951, s. 15, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 209.

oli nopeasti realisoitavissa eikä enää sidottu vekselin erääntymisaikaan. Pankin näkökulmasta vekselit olivat monia muita velkainstrumentteja turvallisempia sijoituskohteita ja puolestaan vekseliluottoa hakevan etuna oli itse asiakirjan toimiminen velan vakuutena. Alkujaan vekseliluoton hakijoina olivat erityisesti suuret tuontikauppahuoneet sekä kotimaiset teollisuuslaitokset. Ensimmäisiin diskonttaajiin lukeutuivat muun muassa viipurilaiset kauppahuoneet Hackman & Co., Rosenius & Sesemann sekä Paul Wahl & Co, jotka kaikki kuuluivat aikansa suurimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin yrittäjiin. Vaikutuspiirin lisäksi kaikkia kolmea toimijaa yhdisti sahateollisuus: Rosenius & Sesemann oli 1830-luvulta alkaen toiminut Hackman & Co:n rinnalla merkittävänä sahanomistajana ja sahatavaran viejänä. Tukkukauppaa harjoittanut Paul Wahl & Co puolestaan hankki ensimmäisen sahansa vuonna 1846 ja nousi edellä mainittujen vientikauppahuoneiden rinnalle 1840-luvun jälkipuoliskolla.⁵⁸ Vekseleiden diskonttaus oli erityisen tärkeää myös tuontia harjoittaville kauppahuoneille, jotka rahoittivat luotolla ulkomaisia ostolaskujaan.

Alkuvaiheessa vekselimuotoinen luotonanto oli melko vaatimatonta ja vuonna 1842 vekseleiden osuus Suomen Pankin antolainauksesta jäi alle viiteen prosenttiin.⁵⁹ Vaikka vekseleitä käytettiin maassa aktiivisesti, olivat ne vahvasti liitoksissa toimijoiden omiin ulkomaankauppasuhteisiin ja Suomen Pankin tarjoamista uusista mahdollisuuksista huolimatta monet kauppahuoneista jatkoivat entisten yhteyksiensä ylläpitämistä pankin kanssa harjoitettujen liiketoimien ohella.⁶⁰ Pankki ryhtyi harjoittamaan ulkomaisten vekselien kauppaa vuonna 1843, jonka jälkeen osuus vekseliliikenteestä oli tilastojen valossa jatkuvasti kasvava.⁶¹ Hapuilevan alun jälkeen vekseliluotto alkoi yleistyä ja vuonna 1846 niiden osuus Suomen Pankin antolainauksesta oli 242 000 hopearuplaa, mikä vastasi noin yhtätoista prosenttia. Vuosikymmenen vaihteeseen mennessä vastaava luku oli kohonnut 409 000 ruplaan, eli noin 18 prosenttiin. Krimin sodan jälkeen diskonttausten määrä kääntyi yhä jyrkempään kasvuun ja vuonna 1856 vekseliluottojen osuus ylitti miljoonan ruplan rajan.⁶²

Kaikkiaan vekselin käyttö maksuvälineenä ulkomaankaupassa oli 1800-luvun alkupuolella verrattain tavallista. Maan sisäiset olot vaihdanta- ja rahatalouden painotuksen suhteen olivat

⁵⁸ Hanho 1915, s. 85 ja 92–93, Hoffman 1980, s. 77–78, 127–128, 133–135 ja 149–151.

⁵⁹ Pipping 1961, s. 543, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 265.

⁶⁰ Pipping 1961, s. 239, Hoffman 1980, s. 134 ja 149–150.

⁶¹ Vaikka nimenomaisia lukuja yksityisten tahojen harjoittamasta vekseliliikkeestä ei ole saatavilla, on aikalaislähteistä tulkittavissa vekselikaupan todennäköisesti keskittyneen Suomen Pankkiin vuoteen 1859 mennessä. Ks. Pipping 1961, s. 307.

⁶² Pipping 1961, s. 245, 543, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 265.

kuitenkin alueellisesti vaihtelevia ja ulkomaankaupan keskittymien ulkopuolella vekselillä ei ollut mainittavaa merkitystä taikka tunnettavuutta.⁶³ Tämä seikka alkoi kuitenkin muuttua raharealisaation sekä orastavan teollistumisen laajentaessa rahataloutta. Kasvava ulkomaankauppa sekä lisääntynyt rahoitustarve ja sitä seurannut Suomen Pankin aloittama vekseliluotto lisäsivät yhdessä instrumentin merkitystä Suomessa merkittävästi. Vekseliluotot yleistyivät verrattain nopeasti ohittaen muut aiemmin käytössä olleet antolainauksen muodot, ja jo vuosisadan puoliväliin tultaessa vekseleiden kokonaisuus oli kasvanut lähes 20 prosenttiin.⁶⁴ Pankin tavoite maan rahaolojen yhtenäistämistä sekä erilaisin maksuvälinein varustamisesta alkoi todella toteutua. Uudistusten merkityksestä kielii osaltaan se, että vuosien 1834–1855 välillä Suomen Pankin antolainaus peräti nelinkertaistui.⁶⁵ Samaan aikaan kehitystä pitkään rajoittanut merkantilismi alkoi viimein osoittaa heikkenemisen merkkejä 1800-luvun puoliväliä lähestyttäessä.

2.3 1850-luku ja uusi vekselisääntö

Aleksanteri II:n valtaannousu keväällä 1855 merkitsi suurta yhteiskuntapoliittista käännettä Suomessa.⁶⁶ Suurruhtinaskunnan talouspolitiikassa alkoi uusi, liberaali aikakausi, jonka alku voidaan ajoittaa Aleksanteri II:n Helsingin-vierailuun maaliskuussa 1856. Keisari oli tuolloin läsnä senaatin täysistunnossa ja saneli pöytäkirjaan varsin yleisluonteisen tavoiteohjelman sisältävän nootin. Lausunnossaan keisari velvoitti senaatin laatimaan ehdotuksia muun muassa suurruhtinaskunnan kaupan ja merenkulun elvyttämiseksi sekä tarkoituksenmukaiseksi teollisuuspolitiikaksi.⁶⁷ Asetettujen tehtävien toteuttamiseen ei nootti ottanut kantaa.

Talouselämän kehittämiseen tähtääviä uudistuksia ryhdyttiin valmistelemaan ripeästi Suomen teollisuuden- ja kaupan alan johtohenkilöistä kootuissa teollisuuskomiteoissa.⁶⁸ Vaikka merkittävät uudistukset eivät suinkaan rajautuneet vain talouden sektorille, oli painopiste vahvasti taloudellista toimintaa rajoittaneiden normistojen purkamisessa. Asetetut talouspoliittiset tavoitteet edellyttivät muun ohella rahaliikenteen kehittämistä, luotonsaannin helpottamista sekä

⁶³ Pipping 1961, s. 141–142, Mauranen 1980, s. 436–437, 441–442 ja 444, Myllyntaus 1980, s. 353, Kuusterä – Tarkka, s. 201. Poliittisesta näkökulmasta ks. Haapala – Tikka – Wassholm – Östman 2021, s. 273.

⁶⁴ Pipping 1961, s. 543. Muista rahoitusmuodoista katso esim. s. 9–24, 35, 59–60.

⁶⁵ Pipping 1961, s. 69, Myllyntaus 1980, s. 344, Kekkonen 1987, s. 26, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 259.

⁶⁶ Myllyntaus 1980, s. 338–339, Kekkonen 1991, s. 189, Sallila 2015, s. 205–206.

⁶⁷ Osmonsalo 1949, s. 168, Myllyntaus 1980, s. 356, Rasila 1982, s. 15, Kekkonen 1987 s. 44–46, Kekkonen 1991, s. 191.

⁶⁸ Teollisuuskomiteoista, niiden toiminnasta sekä jäsenistä ks. Kekkonen 1987, s. 47–54. Ks. myös Osmonsalo 1949, s. 169, Kekkonen 1999, s. 33.

vaihdantaa koskevan lainsäädännön päivittämistä. Etenkin yleistyneet sekä käyttöalaltaan monipuolistuneet vekselit nostettiin teollisuus- ja elinkeinokomitean istunnoissa esiin. Yli sata vuotta vanha kuninkaallinen Vekseli-Sääntö vaati kipeästi ajan tasalle saattamista ja komitea listasikin juuri ajanmukaisen vekselilainsäädännön yhdeksi kiireellisimmistä uudistustarpeista.⁶⁹ Lain valmistelu eteni huomattavan nopeasti ja jo vuonna 1858 vahvistettiin uusi Keisarillisen Majesteetin Armollinen vekselisääntö, jonka ensisijaisena tavoitteena oli helpottaa lainaustoimintaa sekä edistää pääomien siirtoa.⁷⁰ Esimerkkiä oli otettu Ruotsin verrattain uudesta, vuonna 1851 voimaan astuneesta vekselilaista, joka puolestaan nojasi vahvasti Saksassa vuonna 1848 säädettyyn yleiseen vekselisääntöön, Allgemeine Deutsche Wechselordnungiin. Keskeisiltä osin kaikki pohjoismaiset vekselilait olivatkin uudistusten jälkeen varsin yhdenmukaisia niin keskenään kuin muidenkin saksalaiseen oikeusryhmään luokiteltavien valtioiden vekselilakien kanssa.⁷¹

Vaihdannan edellytysten edistämisen lisäksi uudella vekselisäännöllä täsmennettiin vekselille jo entuudestaan ominaisia tiukkoja muoto- ja takaisinperintäsääntöjä. Merkittävä edistysaskel oli vekselin muuttuneen käyttötarkoituksen huomioiminen sisällyttämällä lakiin säädökset kotimaisista vekseleistä. Tosiasiassa useat vekselisäännön esittelemistä uudistuksista olivat jo käytännön kautta vakiintuneet ja lakiuudistuksella oli näiden osalta vain vahvistava vaikutus.⁷² Uusi vekselilainsäädäntö käsitti viimein pykälät esimerkiksi vekselin kaupasta ja siirrosta sekä kansallisen lain suhteesta ulkomaisiin verrokkeihin. Vaikka vekselisääntö ei ottanut nimenomaista kantaa vekseleiden diskonttaukseen, ei sääntely suhtautunut instrumenttiin enää pelkästään ulkomaankaupan maksuvälineenä. Vekselisääntö loi lainsäädännöllisen pohjan vekselin kehitykselle teollistuvan Suomen tärkeimmäksi rahoitusvälineeksi asettaen samalla perustan tratan ja vekselin väliselle eriytymiselle. Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti uuden vekselisäännön keskeistä sisältöä tämän kehityskulun paremmaksi hahmottamiseksi.

⁶⁹ Suomessa voimassa olleen ruotsinvallanaikaisen kuninkaallisen Vekseli-Säännön (1748) vanhentuneisuutta alleviivaa se, että entisessä emämaassa Ruotsissa samaista lakia oli uudistettu jo vuosina 1816, 1835 ja 1848 kunnes se oli lopulta täysin kumottu vuonna 1851. Castrén 1924, s. 497, Aurejärvi 1979a, s. 6.

⁷⁰ Rasila 1982, s. 23, Kekkonen 1991, s. 192.

⁷¹ Näihin valtioihin lukeutuivat tuohon aikaan muun muassa Itävalta, Unkari Sveitsi ja Venäjä. Ks. Castrén 1924, s. 497, Gareis 1911, s. 152, Aurejärvi 1979a, s. 4–6, Aurejärvi 1979b, s. 107–108.

⁷² Vaikka Aleksanteri II:n valtaannousua seuranneella talous- ja elinkeinopolitiikan uudistuskaudella oli keskeinen merkitys lainsäädännön liberalisoitumisen kannalta, olivat liberalistiset aatteet levinneet syrjäiseen Suomeen jo 1830-luvulta alkaen. Kuten muinakin aikoina, käytäntö oli useissa kohdin lainsäädäntöä huomattavasti edellä. Ks. Kekkonen 1987, s. 314–322, Sallila 2015, s. 208–209.

2.3.1 Vekselin historiasta

*”Kaikista kauppatoimissa tehdyistä keksinnöistä owat wekselit mitä etewimpiä”.*⁷³

Vekseleitä on käytetty kauppiaiden maksuvälineenä Euroopassa aina keskiajalta asti, jossa se kehitettiin alkujaan vastaamaan kasvavan paikkakuntien välisen kaupan tarpeisiin.⁷⁴ Keski-ajalla eri alueiden rahalajien monilukuisuus sekä arvokkaiden jalometallien siirtämisen korkeat kustannukset, vaarallisuus ja vientikiellot synnyttivät kauppiaille tarpeen kehittää mekanismeja, joilla maksuvalmius voitiin turvata kaikkialla.⁷⁵ Syntyi rahan vaihtamista⁷⁶ helpottava maksusitoumuksen taikka -osoituksen sisältävä, notaarin vahvistama asiakirja, joka mahdollisti kauppakumppanien välisen sujuvan vaihdannan rahayksiköstä riippumatta.⁷⁷

Ensimmäiset tunnetut vekselit laskettiin liikkeelle Pohjois-Italiassa 1100-luvun jälkipuoliskolla.⁷⁸ Varhaiset vekseliasiakirjat, lähinnä muotoseikkoja koskevista eroavaisuuksistaan huolimatta, muistuttivat sisällöltään sekä käyttötarkoitukseltaan modernia omaa vekseliä. Käytännössä vieraalle paikkakunnalle lähdössä oleva kauppias osti kotipaikkakuntansa pankkiirilta taikka meklarilta oman alueensa valuutalla sitoumuksen, jossa kyseinen pankkiiri tai meklari sitoutui suorittamaan kauppiaille taikka tämän määräämälle kolmannelle taholle sitoumuksessa ilmoitetun summan vieraalla paikkakunnalla ja kyseisen vieraan paikkakunnan rahassa. Näin kauppias saattoi lähteä matkaan ilman käteistä rahaa kuitenkin maksuvalmiutensa varmistaneena. Ajan myötä kauppiaiden maksuvälineelle asettamat tarpeet kuitenkin muuttuivat kaupapaikkojen vakiintuessa. Kehityksen seurauksena myös vekselin pääasiallinen käyttö sai uusia piirteitä. Kauppiaille alkoi olla yhä useammin niin kutsuttuja uskottuja miehiä, esimerkiksi osakkaita taikka kauppaedustajia, joiden tehtävänä oli huolehtia päämiehensä sitoumuksista nimetyillä vierailta paikkakunnilla.⁷⁹ Kauppiaat lähettivät näille yhteistyökumppaneilleen uudenlaisia, maksumääräyksiä sisältäviä vekselikirjeitä, joiden perusteella uskotut miehet suorittivat

⁷³ Oulun Wiikko-Sanomia nro 6, 7.2.1874 s. 1.

⁷⁴ Ks. esim. Armfelt – Lagus 1813, s. 10–11, Gareis 1911 s. 180–181, Denzel 2006, s. 1, Suviala 2014, s. 118, Bolton – Guidi-Bruscoli 2021.

⁷⁵ Granfelt 1946, s. 4, Grönvall – Heikonen 1951, s. 13–14, Aurejärvi 1979a, s. 15, Denzel 2006, s. 4, Suviala 2014, s. 118.

⁷⁶ Vekselin vieraskieliset nimitykset växel, wechsel, lettera di cambio, bill of exchange ynnä muut viittaavat nimenomaan asiakirjan luonteeseen vaihdon välineenä. Ks. esim. Castrén 1924, s. 496, Edler 1934, s. 154, Granfelt 1946, s. 4, Aurejärvi 1979a, s. 15.

⁷⁷ Denzel 2006, s. 4, Turunen 2017, s. 340.

⁷⁸ Ks. esim. Armfelt – Lagus 1813, s. 10–11, Grönvall – Heikonen 1951, s. 13–14, Aurejärvi 1979a, s. 15, Denzel 2006, s. 4.

⁷⁹ Castrén 1924, s. 496, Suviala 2014, s. 118, Bolton – Guidi-Bruscoli 2021, s. 880.

saatavia ja tasasivat tilejä. Alkujaan nämä maksumääräykset sisälsivät notaarin vahvistuksen, mutta ajan mittaan toisensa henkilökohtaisesti tuntevat osapuolet eivät enää pitäneet julkisen notaarin vahvistusta tarpeellisena.⁸⁰ 1300-luvulle tultaessa maksuosoitukset alkoivat levitä näistä kahdenvälisistä suhteista vaihdon kautta kolmansille ja vekselisuhteet muuttuivat eri kauppiaiden sekä yhtiöiden välisiksi. 1400-luvun puoliväliin mennessä vekseleistä oli kehittynyt oikeudelliselta luonteeltaan maksusitoumuksien sijaan maksuosoituksia.⁸¹ Näin syntynyt vaihdannan väline tunnetaan nykyään asetettuna vekselinä eli asetteena. Syrjäisessä Suomessa vekselit alkoivat yleistyä vasta 1800-luvun alkupuolella kuten aiemmin kappaleissa 2.1 ja 2.2 on tarkemmin esitetty. Lyhyesti sanoen seikka oli osaltaan seurausta kasvaneesta kansainvälisestä kaupasta, joka toi mukanaan uusia maksuvälineitä Keski-Euroopasta tervan, pien sekä sahatavaran kysynnän voimistuessa.

2.3.2 Asetettu vekseli eli asete

Vekselit jaetaan perinteisesti kahteen pääryhmään: asetettuihin vekseleihin eli asetteisiin sekä omiin eli kuiviin vekseleihin.⁸² Kyseistä jakoa noudattaa myös vuoden 1858 vekselisääntö, joka erittelee vaihtoehtoiset vekselityypit lain 2 §:ssä. Oikeudelliselta luonteeltaan asete on omaa vekseliä monipuolisempi sekä käytännön talouselämässä yleisempi vekselityyppi.⁸³ Joissain yhteyksissä asetetta kutsutaan sen yleisyydestä johtuen myös perusvekseliksi ja vekselioikeudellisessa kirjallisuudessa tälle vekselityypille on annettu pääpaino.⁸⁴ Tratta muistuttaa rakenteeltaan paikoin sekä omaa vekseliä että asetetta. Näin ollen tässä tutkimuksessa on aiheellista tarkastella lyhyesti molempia.

Kuten todettu, asete on määrämuotoon laadittu maksuosoitus, jossa asettaja osoittaa toiselle henkilölle, maksavalle, kehotuksen suorittaa määrätty rahaerä erääntymisaikana asiakirjan kautta laillistetulle saajalle. Asetteessa on siis lähtökohtaisesti vähintään kolme osapuolta: vekselin liikkeelle laskeva asettaja eli trassentti, vekselin hyväksyjä eli maksava eli trassaatti sekä maksun saaja eli remittentti. Asetteen käyttötarkoituksen ja perusluonteen mukaisesti vekselin saaja voi siirtää vekselin edelleen kolmannelle. Näitä vekselin kierron kautta lisäksi tulleita

⁸⁰ Denzel 2006, s. 5, Suviala 2014, s. 119.

⁸¹ Aurejärvi 1979a, s. 16, Suviala 2014, s. 119, Bolton – Guidi-Bruscoli 2021, s. 876–877.

⁸² Ks. esim. Lyytinen 1883, s. 117, Castrén 1924, s. 495, Granfelt 1946, s. 5–7, Aurejärvi 1979a, s. 9–11.

⁸³ Grönvall – Heikonen 1951, s. 16, Aurejärvi 1979a, s. 34, Aurejärvi 1979b, s. 111.

⁸⁴ Arho 1910, s. 185, 187 ja 216, Grönvall – Heikonen 1951, s. 19, Havu – Oittinen – Poijärvi – Wecksell 1952, s. 647, Valpola 1971, s. 450–451.

osallisia kutsutaan siirtäjiksi eli indossenteiksi.⁸⁵ Tätä kiertoa havainnollistamaan ja ”*paremmaksi selkeydeksi*” on vuonna 1883 julkaistuun vekseli-asiain oppaaseen otettu seuraava esimerkki:

*”Svendelinillä Oulussa on saamista 1,000 markkaa Parviaiselta Helsingissä, jota vastaan Nissisellä Helsingissä on yhtä suuri saatava Anttilalta Oulussa. Välttääkseen vakuutus- ja postimaksuja ostaa Anttila Svendeliniltä 1,000 markan vekselin ja lähettää sen Helsinkiin Nissiselle, joka taasen jättää sen Parviaiselle tilissä. Siten on Svendelin päättänyt tilin Helsingissä ja Nissinen Oulussa; kaksi tiliä on siis tehty eri paikkakunnissa, tarvitsematta rahoja postissa lähettää.”*⁸⁶

Edeltävässä esimerkissä vekselin asettajana eli liikkeellelaskijana toimii Svendelin. Anttilan rooli rajoittuu vekselin siirtoon. Nissinen puolestaan on esimerkkitalanteessa remittentin roolissa ja Parviaisen tehtävä on vekselin hyväksyminen sekä maksu. Jos Parviainen ei kuitenkaan hyväksyisi vekseliä esimerkiksi jo tapahtuneen suorituksen vuoksi, olisi kyseisen esimerkin mukaista asiakirjaa voitu kutsua tuolloin trataksi eli hyväksymättä olevaksi asetteeksi. Tratan ja hyväksymättömän asetteen välistä terminologista eriytymistä käsitellään tarkemmin tämän tutkielman luvussa 3.1. Vekselisaatavan perinnän korostunut varmuus perustuu siihen seikkaan, että vekselin hyväksyjä, asettaja ja siirtäjä sekä mahdolliset takaajat eli avalistit vastaavat kaikki yhteisvastuullisesti vekselin maksamisesta sen haltijalle.⁸⁷ Näin ollen, mikäli edeltävän esimerkin Parviainen ei suorittaisi kyseistä 1 000 markan saatavaa vekseliä hallussaan pitävälle Nissiselle, voisi Nissinen vekselin protestoituun vaatia suoritusta regressioikeutensa nojalla myös Anttilalta tai Svendeliniltä. Näin samalla saatavalla on protestin jälkeen kolme velallista: hyväksyjä, siirtäjä ja asettaja.

Saatavan tehostetun perimiskelpoisuuden vastapainona vekselisääntö edellytti velkojalta eräitä nimenomaisia, muun tyyppisen saamisoikeuden haltijalle vieraita toimenpiteitä, jotka oli oikeudenmenetyksen uhalla suoritettava laissa asetetuissa tiukoissa määräajoissa. Ensinnäkin velkojan tuli esittää vekseli velalliselle maksettavaksi heti eräpäivänä.⁸⁸ Mikäli vekselivelallinen

⁸⁵ Vekselin osapuolista ks. esim. Armfelt – Lagus 1813, s. 14–16, Lyytinen 1883, s. 120, Grönvall – Heikonen 1951, s. 17–18, Aurejärvi 1979b, s. 109, Roine – Sipilä 1990, s. 116.

⁸⁶ Lyytinen 1883, s. 116.

⁸⁷ VS 14 luvun 89 §. Ks. myös Castrén 1924, s. 495, Granfelt 1946, s. 12–13, Grönvall – Heikonen 1951, s. 63, Aurejärvi 1979a, s. 150, Aurejärvi 1979b, s. 127, Turunen 2017, s. 342.

⁸⁸ Muista kotimaisen oikeusjärjestyksen tuntemista rahaveloista poiketen kyseessä oli siis niin kutsuttu *noutovelka*. Ks. esim. Aurejärvi 1979a s. 159–161.

ei suorittanut saatavaa esitettäessä, tuli velkojan huolehtia vekseli protestiin viimeistään toisena päivänä tämän perästä.⁸⁹ Protestin myötä velkoja vahvisti takautumisoikeutensa muita vekselivelallisia, asettajaa sekä mahdollisia takaajia ja siirtäjiä, vastaan. Menettelyn jälkeen velkoja saattoi vaatia suoritusta hyväksi katsomaltaan velalliselta, taikka kaikilta näiltä yhteisesti olematta sidottu vekseliin kirjattujen siirtojen järjestykseen.⁹⁰ Mikäli raastuvanoikeus taikka läänin kuvernööri katsoi velkojan vaatimuksen perusteiltaan oikeaksi, määrättiin saatava heti maksuun ja jos suoritusta ei saatu, oli saatava välittömästi ulosmitattavissa. Velallisen ollessa varaton sai velkoja lähettää tämän viipymättä velkavankilaan näin halutessaan.⁹¹

Uuden vekselisäännön mahdollistama joutuisa ja ankara perintämenettely saattoi kokonaisuudessaan toteutua velkojan toimista riippuen jo eräpäivänä.⁹² Nopeuden lisäksi velkojan asemaa vahvisti vapaus harkintansa mukaan vaatia velkaa keltä velalliselta tahansa. Näin ollen velkojan ei tarvinnut tyytyä odottamaan saatavansa ulosmittausta varattomalta velalliselta, vaan saattoi kohdistaa vaateensa suoraan paremmassa taloudellisessa asemassa olevaan osapuoleen. Laki oli velkojalle edullinen myös suorituksen suuruuden osalta: vekselin pääoman lisäksi velkojalla oli oikeus saada summalle 6 % suuruinen korko, korvaus protesti- ja postikuluista, mahdollisesta kaupanvälittäjän palkkiosta, kaikista muista aiheutuneista kustannuksista sekä prosentuaalisesti yhden kolmasosan suuruinen provisio.⁹³ Kaikkiaan velkojan asema oli siis varsin hyvin turvattu ja tavoittelemisen arvoinen tiukkojen määräaikojen sekä aktiivisuutta vaativien toimenpiteiden aiheuttamista rasitteista huolimatta.

Tehokkaan takaisinperinnän lisäksi asetteen eduksi voidaan lukea sen monikäyttöisyys. Ulko- ja maankaupassa vekseleiden tehtävä on toimia ensisijaisesti maksuvälineenä, kun taas Suomen sisäisillä markkinoilla vekselistä on muodostunut ennen kaikkea lyhytaikaisen luotonannon väline. Asetetta voidaankin kuvailla eräänlaiseksi velkakirjat syrjäyttäneeksi luotonannon ja rahansiirron yhdistelmäksi.⁹⁴ Vekseleitä on ajan mittaan hyödynnetty moniin eri tarkoituksiin, joiden merkitys tutkielman kannalta on kuitenkin varsin vähäinen. Näin ollen nämä

⁸⁹ VS 7:40 §.

⁹⁰ VS 7:42 § ja 14:89 §.

⁹¹ VS 13:83 §.

⁹² VS 13:83 §:n mukaan, mikäli kyse oli kotimaisesta vekselisaatavasta, on toissijaisille velallisille kuitenkin varattava 3 päivää maksuaikaa ennen ulosottoon ryhtymistä. Näin ollen riidaton menettely saattoi pisimmillään venyä kuuteen arkipäivään.

⁹³ VS 7:43 §.

⁹⁴ Granfelt 1946, s. 5, Suviala 2014, s. 118, Turunen 2017, s. 133. 1900-luvun jälkipuoliskolla painotus kuitenkin kääntyi velkakirjojen vuosittaisten käyttölukujen noustessa kymmeneen miljooniin. Ks. esim. Aurejärvi 1979b, s. 110–111, Aurejärvi 1986, s. 109.

lainsäädännöllekin vieraat jaottelut muun muassa tavaravekseleihin, vakuusvekseleihin ja rahitusvekseleihin on jätetty tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Kuva 1. Turkulainen asete vuodelta 1888. Siirtoketju on kirjattu vekselin takasivulle.

Eräs tratan eriytymisen kannalta keskeinen uudistus käsitti vekselisäännön 1. luvun 1 § 1 kohdassa esitetyn määräsana vaatimuksen. Pykälän mukaan vekselioikeuden tuottaakseen ja lain sääntelyn piiriin kuuluakseen asiakirjan tulee sisältää ”nimenomainen vekseliksi nimitys”. Näin ollen kansankielessä asetteeseen usein terminologisesti rinnastettu tratta suljettiin vekselioikeuden alan ulkopuolelle.⁹⁵ Nimityksen puuttuessa ei vekseliä katsota syntyneen silloinkaan, kun olosuhteista ilmenee yksiselitteisesti tai osapuolet ilmoittavat olevansa yksimielisiä siitä, että tarkoituksena on ollut laatia vekseli.⁹⁶ Edellytys pyrittiinkin usein täyttämään jo etukäteen sisällyttämällä nimitys esipainettuihin vekselikaavakkeisiin, kuten yllä olevassa tapauksessa on toimitettu.

⁹⁵ Terminologista eriytymistä käsitellään tarkemmin tämän tutkielman luvussa 3.1.

⁹⁶ Ks. esim. Granfelt 1946, s. 22, Aurejärvi 1979a, s. 41–43.

2.3.3 Oma vekseli

Oma, eli niin kutsuttu kuiva vekseli on selvästi asetetta harvinaisempi vekselityyppi. Oma vekseli sisältää asettajan itsensä allekirjoittaman ehdottoman sitoumuksen vekselissä määrätyn rahaerän maksamisesta erääntymisaikana. Oikeudelliselta luonteeltaan oma vekseli on velkasi-toumus, joka eroaa tavanomaisesta velkakirjasta lähinnä muotonsa sekä perustamiensa vekse-lioikeudellisten seuraamusten perusteella.⁹⁷ Vuoden 1858 vekselisääntö ei sisältänyt nimen-omaista sääntelyä taikka erittelyä omia vekseleitä koskien, vaan laissa säädettiin pykälien kos-kevan sekä trasseerattua että omaa vekseliä soveltuvilta osin.⁹⁸

Kuten todettu, asetetta käytettiin lähtökohtaisesti usean osapuolen välisiin suorituksiin sekä vaihdantaan. Omassa vekselissä osallisia on puolestaan verrattain vähemmän asettajan ja hy-väksyjän eli maksavan ollessa yksi ja sama taho. Oma vekseli oli oikeudelliselta luonteeltaan asetetta yksinkertaisempi, eikä sen rooli vastaavista siirtomahdollisuuksista huolimatta kasva-nut liike-elämässä merkittäväksi. Esimerkiksi alla olevaan huhtikuussa 1889 asetettuun omaan vekseliin ei ollut juoksuaikana kertynyt yhtään siirtomerkintää.

Kuva 2. Turkulainen oma vekseli vuodelta 1889.

Trattaan verrattuna omalla vekselillä voidaan nähdä olevan sekä yhdistäviä että erottavia seik-koja. Ensinnäkin yhtäläisyyksiä on havaittavissa niin perusrakenteessa kuin saatavan perustees-sakin. Tratalla perittävät saatavat ovat lähtökohtaisesti aina yksityisoikeudellisia kahden

⁹⁷ Ks. esim. Lyytinen 1883, s. 118, Castrén 1924, s. 495, Granfelt 1946, s. 81, Grönvall – Heikonen 1951, s. 16, Aurejärvi 1979a, s. 144. Velkakirjanomaisesta luonteestaan johtuen omaa vekseliä on käytetty usein vakuutena sekä luottoasiakirjana ja eräs oman vekselin erityismuoto onkin niin kutsuttu pankkivekseli. Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 146 ja 148.

⁹⁸ VS 14:90 §.

osapuolen, velkojan ja velallisen, väliseen sopimukseen perustuvia. Vastaavasti oman vekselin siirto on käytännössä melko harvinaista ja näin velkasuhde säilyy kahdenvälisenä. Lisäksi sekä trattavelallinen että oman vekselin hyväksyjä ovat vastuussa saatavan suorittamisesta protestista riippumatta.⁹⁹ Lopuksi todettakoon, että kuten tratan, myös oman vekselin käytännön merkitys on pääasiassa rajoittunut kotimaahan, eikä kummallakaan näistä ole asetetta vastaavaa kansainvälistä merkitystä taikka mainittavia kytköksiä.¹⁰⁰ Keskeinen ero oman vekselin ja tratan välillä puolestaan koskee velan hyväksymistä. Oma vekseli sisältää aina velallisen, tässä tapauksessa samalla asettajan, allekirjoituksellaan vahvistaman velan tunnusteen. Tratta puolestaan on korostuneen yksipuolinen maksuhuomautus, eikä syntyäkseen edellytä velallisen myötävaikutusta. Hyväksynnän merkitystä velallisen oikeusturvan kannalta käsitellään tarkemmin jäljempänä kappaleessa 4.2.

2.4 1860-luku, rahareformi ja liikepankkilaitoksen synty

Aleksanteri II:n vapaamielinen uudistusohjelma muodostui vakavaksi iskuksi vanhentuneelle merkantilistiselle talouspolitiikalle. Suunnanmuutos raivasi esteitä yrittäjien ja teollisen rakennemuutoksen tieltä ja normiperustaa uusille, vapauteen perustuville markkinoille, luotiin Suomessa ahkerasti.¹⁰¹ Nopea väestönkasvu sekä teollistumisen vauhdittama kaupungistuminen pitivät yllä saha- ja puutavaran korkeaa kysyntää, johon suurruhtinaskunta pystyi nyt vastaamaan entistä paremmin uusien höyrysahojen ja metsien teollisen käytön vapautumisen myötä.¹⁰² Samalla metsäteollisuuden kannattavuus kasvoi tehostuneen merenkulun sekä rautateiden alentaessa kuljetuskustannuksia.¹⁰³ Sahateollisuudesta muodostuikin suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen sekä teollistumisen johtava voima, jonka tuloilla sekä tarpeilla edistettiin kehitystä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla.¹⁰⁴

1800-luvun alkupuolella Suomessa ei juuri ollut maaomaisuuden lisäksi luottojen vakuuksiksi kelpaavaa varallisuutta.¹⁰⁵ Väestönkasvun keskittyessä suurelta osin maaseudun tilattomaan väestöön maahan muodostui väestöryhmä, jolla ei ollut tosiasiallisia mahdollisuuksia

⁹⁹ Ks. esim. Grönvall – Heikonen 1951, s. 83, Aurejärvi 1979a, s. 169, Aurejärvi 1986, s. 128–129.

¹⁰⁰ Ks. esim. Granfelt 1946, s. 81, Aurejärvi 1979a, s. 144–146.

¹⁰¹ Myllyntaus 1980, s. 356, Kekkonen 1991, s. 190, Kuisma 2009, s. 88, Kekkonen 1999, s. 32–33.

¹⁰² Hanho 1915, s. 122–125, Myllyntaus 1980, s. 356, Kuisma 2009, s. 81–85. Sahateollisuutta rajoittaneen lain-säädännön kumoamisesta tarkemmin ks. Hanho 1915, s. 160–173, Kekkonen 1987, s. 88–91.

¹⁰³ Mauranen 1980, s. 471–472 ja 478, Kuisma 2009, s. 85.

¹⁰⁴ Ks. esim. Rasila 1982, s. 22, Kuisma 2009, s. 77.

¹⁰⁵ Ks. esim. Pipping 1962, s. 214.

luotonsaantiin.¹⁰⁶ Tilojen lohkominen ja halkominen eivät lisänneet maaomaisuuden kokonaismäärää ja vaikka jaoille laissa asetettuja ehtoja lievennettiin, vallitsi Suomessa pääoman niukkuus, paikoin jopa -köyhyys. Seurauksena luotettavia sijoituskohteita oli kotimaassa tarjolla varsin vähän, mikä osaltaan johti vapaiden pääomien virtaamiseen ulkomaille.¹⁰⁷ Yleistynyt vekseliluototus tarjosi kuitenkin helpotusta tilanteeseen: vekselisäännön vahvistama osapuolten solidaarinen velkavastuu turvasi luotonantajan asemaa siinä määrin, että Suomen Pankin diskontatessa vekseleitä toimi itse asiakirja luoton täytenä vakuutena. Alkavan teollistumisen lisäessä yritysluottojen kysyntää ja luottokaupan yleistyessä yhä laajemmalle eri väestöryhmien keskuuteen vakuudettomat vekseliluotot lähtivätkin jyrkkään nousuun. Vekseleistä alkoi muodostua teollistuvan Suomen tärkein rahoitusväline.¹⁰⁸

Edistyksestä huolimatta Suomen taloudellinen tilanne alkoi 1850-luvun lopulla muodostua ongelmalliseksi. Rahaolot olivat epävakaat ja suhdanteet heilahtelivat voimakkaasti. Saksassa levinnyt rahakriisi ajoi suomalaiset ulkomaankaupan harjoittajat ahtaalle ja vekselikauppa Hampurissa tyrehtyi.¹⁰⁹ Kotimaassa vaihtoraha oli kadonnut liikkeestä johtaen rahapulaan ja taloudellisen toiminnan suoranaiseen lamaan. Kuvaavaa on, että vuoteen 1859 mennessä liikkeessä olevan rahan määrä oli laskenut lähes 40 prosenttia viiden vuoden takaiseen verrattuna.¹¹⁰ Tilannetta ei helpottanut Suomen Pankin uudistunut antolainauspolitiikka, joka oli johtanut etenkin lyhytaikaisten yritysluottojen määrän merkittävään kasvuun. Kyseiset luotot lisäsivät pankin riskiä huomattavasti ja maksuvaikeuksia alkoikin ilmetä vuosikymmenen lopulla. Tilanne oli kriittinen erityisesti vekseliluottojen kohdalla, joista yli 35 prosenttia jouduttiin siirtämään epävarmoihin saataviin.¹¹¹

Uuden vuosikymmenen alkaessa keskeiseksi tavoitteeksi muodostui rahaolojen järjestäminen. Vuonna 1860 toteutettiin niin kutsuttu nimellinen rahauudistus, jossa Suomen rahayksiköksi määrättiin markka. Reformin loppuunsaattaminen vei kuitenkin erinäisistä talous- ja yhteiskuntapoliittisista syistä johtuen huomattavasti odotettua kauemmin, mikä samalla merkitsi asian

¹⁰⁶ Väestönkasvusta ja -jakautumisesta ks. esim. Pitkänen 1980, s. 367, 379, 382, Vattula 1983, s. 25, Kuisma 2009, s. 85.

¹⁰⁷ Myllyntaus 1980, s. 343.

¹⁰⁸ Pipping 1961, s. 275 ja 283, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 265.

¹⁰⁹ Pipping 1961, s. 311, Kuusterä 1987, s. 43–45.

¹¹⁰ Pipping 1961, s. 322–323, Kuusterä 1987, s. 45.

¹¹¹ Suomen Pankin asettamien vekseleiden määrä oli kohonnut 11 miljoonaan ruplaan. Pipping 1961, s. 307, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 266–267.

mutkistumista.¹¹² Siirtymäaikana Suomen Pankki turvautui olojen vakauttamiseksi luotonannon voimakkaaseen supistamiseen, jota on jälkikäteen kutsuttu myös *kuristuspolitiikaksi*. Rahoituksen puute sekä etenkin vientikaupalle haitallinen hopeakantaan siirtymisestä seurannut markan lähes 20 % suuruinen revalvaatio käynnistivät lopulta konkurssiaallon, jonka vaikutukset näkyivät yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla.¹¹³ Rahauudistus astui viimein voimaan marraskuussa 1865 keisarin antaman asetuksen myötä ja markka irrotettiin epävakasta ruplasta.

Rahauudistuksen ollessa vielä vireillä perustettiin Suomeen maan ensimmäinen liikepankki, Yhdys-Pankki, joka avasi ovensa Helsingissä heinäkuussa 1862. Sekavat rahaolot olivat olleet omiaan nostamaan alkujaan jo 1830-luvulla virinneen pankkikeskustelun uudelleen esille.¹¹⁴ Nyt olosuhteet olivat kuitenkin viimein riittävän suotuisat ja toiminta voitiin aloittaa. Liikepankkilaitoksen synty kiihdytti luottomarkkinoiden virallistumista sekä kirjallistumista merkittävästi. Jo ennen pankin perustamista oli vekseliluototus levinnyt hiljalleen maan sisäisille markkinoille, ja näiden osuus pelkästään Suomen Pankissa oli kohonnut muutamassa vuodessa yli 13,3 miljoonaan markkaan.¹¹⁵ Yhdys-Pankissa puolestaan vekseliluotot asettuivat heti yleisimmäksi antolainauksen muodoksi rikkoen 7,6 miljoonan markan rajan jo pankin kolmantena toimintavuonna.¹¹⁶

Yhdys-Pankin perustaminen ajoittui Suomen Pankin antolainauksen niin kutsutun kuristuspolitiikan ajalle. Rahoitusmarkkinoilla vallinneen suuren kysynnän myötä Yhdys-Pankin asiakaskunta lähti nopeasti kasvuun, olihan pankki ilmoittanut tavoitteekseen maatalouden, teollisuuden ja kaupan rahaliikenteen helpottamisen. Ilmiö ei tosin ollut pankin näkökulmasta pelkästään positiivinen: luotonhakijoista useat olivat toimijoita, joilta Suomen Pankki oli syystä taikka toisesta sulkenut ovensa.¹¹⁷ 1860-luvulla käytettävissä ei ollut luottotietoja välittävää tahoa kuten kaupan alan sanomalehdistöä taikka luottotietoyhtiöitä, ja siten saatavilla oleva tieto hakijoiden taloudellisesta tilasta taikka maksuvaikeuksista oli hyvin rajallista. Taloudellisten riskien arvioinnin ollessa vaikeaa syntyi sekä pankeille että yksittäisille toimijoille ilmeinen tarve saada

¹¹² 1860-luvulla Suomea rasittaneet toistuvat katovuodet sekä niistä seurannut nälänhätä edellyttivät valtion varojen uudelleenkohdistamista muun muassa viljan tuonnin rahoittamiseen. Samaan aikaan epävakaa ruplan arvo ja hintojen kohoaminen yhdessä emämaan rahauudistussuunnitelman kariutumisen kanssa viivyttivät suurruhtinaskunnan uudistuksia. Tarkemmin 1860-luvun epäonnistuneesta talouspolitiikasta ks. Kuusterä 1987, s. 43–55.

¹¹³ Osmonsalo 1949, s. 198, Pipping 1961, s. 405–410, Kuusterä 1987, s. 53, Autio 1992, s. 7, Sallila 2015, s. 213.

¹¹⁴ Keskustelun viriäminen oli osaltaan seurausta myös Ruotsissa alkaneesta voimakkaasta pankkien perustamisvaiheesta, joka ei jäänyt Suomessa huomaamatta. Aaku 1957, s. 10, Pipping 1962, s. 13, 20 ja 25.

¹¹⁵ Suomen Pankin hypoteekkirahaston antolainauksilasto vuodelta 1862. Pipping 1961, s. 377.

¹¹⁶ Pipping 1962, s. 213 ja 431.

¹¹⁷ Pipping 1962, s. 45.

luottotietoja velkaa ottavista asiakkaistaan. Asiakkaan luottokelpoisuus haluttiin selvittää sekä rahoituksen hinnoittelun että luottotappioilta suojautumisen näkökulmasta.¹¹⁸ Henkilökohtaiset suhteet sekä julkisten notaarien pitämät protestipöytäkirjat loivat arvioinnille jonkinlaisen lähtökohdan, mutta kokonais kuvan saaminen aineiston pohjalta oli varsin haastavaa. Parhaat valmiudet arviointiin olivat pankeilla, jotka pitivät kirjaa saatavistaan ja perivät säännönmukaisesti hoitamattomia luottoja asiakkailtaan, vaikkakin usein hyvin pitkämielisesti.¹¹⁹

2.5 Suomen talous 1800-luvun jälkipuoliskolla

Pääosa merkantilismin taloudelle asettamista institutionaalisista esteistä oli raivattu pois 1860-luvun loppuun mennessä. Uudistusten ansiosta suomalainen sahateollisuus eteni vahvaan läpimurtoonsa ja yhdessä 1870-luvun alussa vallinneen noususuhdanteen kanssa vauhditti entisestään sekä rahan kiertoa että liiketoimia.¹²⁰ Kaupan ja teollisuuden tarpeita palvelemaan perustetun Suomen Yhdys-Pankin ensimmäinen vuosikymmen oli ollut suhdanteiden aiheuttamista haasteista huolimatta lupaava ja maan toinen liikepankki, Pohjoismaiden Osakepankki Kauppaa ja Teollisuutta varten, perustettiin sen vanavedessä vuonna 1872.¹²¹ Liikepankeilla oli hedelmällinen kasvupohja liberalistisen talouspolitiikan laajentaessa vaikutuksiaan rahoitusmarkkinoilla ja myös Pohjoispankin toiminta kääntyi vaikean alun jälkeen tasaiseen kasvuun.

Vuosisadan loppuun mennessä ovensa avasi vielä yhdeksän muutakin liikepankkia, joiden ensisijaisena tehtävänä oli tukea ja edistää kehitystä muun muassa myöntämällä lyhytaikaisia luottoja samalla kun teollistuva yhteiskunta tarjosi jatkuvasti monipuolisempia mahdollisuuksia taloudellisesti kannattavalle liiketoiminnalle.¹²² Vekseleiden diskonttauksella oli keskeinen rooli asetetun tehtävän täyttämisessä: vekseliluottojen osuus liikepankkien antolainauksessa kasvoi 1870- ja 1880-luvuilla yltäen esimerkiksi Yhdys- sekä Pohjoispankissa liki 50 %:iin. Suomen Pankissa vastaava osuus oli noin 60 %. Diskontatuista vekseleistä valtaosa oli vielä 1870-luvulla ulkomaisia, mutta kotimaiset vekselit ohittivat ne nopeasti 1880-luvulle tultaessa.

¹¹⁸ Ks. esim. Suviala 2014, s. 92, Turunen 2017, s. 125.

¹¹⁹ Aaku 1957, s. 27–28, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 266.

¹²⁰ Pipping 1962, s. 63, Hoffman 1980, s. 211, Myllyntaus 1980, s. 356, Kuisma 2009, s. 120

¹²¹ Pankin pitkä nimi osoittautui käytännössä hankalaksi ja nimeksi vakiintuikin pian Pohjoispankki. Ks. esim. Pipping 1962, s. 46 ja 60–61

¹²² Nämä olivat Vaasan Osake-Pankki (1879), Uudenmaan Osakepankki (1887), Kansallis-Osake-Pankki (1889), Helsingin Kansanpankki (1889), Privatbanken i Helsingfors (1896), Turun Osakepankki (1896), Suomen Maanviljelys- ja Teollisuuspankki (1897), Tampereen Osake-Pankki (1898) sekä Nykarleby Aktiebank (1899). Ks. esim. Pipping 1962, s. 154–156 ja 410, Rasila 1982, s. 105–110, Hoffman 1980, s. 127.

Vekseleiden painopiste oli näin siirtynyt ulkomaankaupasta kotimaan sisäisille markkinoille.¹²³ Kaikkiaan vekseliluottoja oli vuonna 1875 nostettu Suomen kolmelta suurimmalta rahoittajalta Suomen Pankilta, Yhdys-Pankilta ja Pohjoispankilta yhteensä 30,2 miljoonan markan edestä.¹²⁴

Velkapääoman kasvaessa pankeille huolta aiheuttivat enenevässä määrin luotonsaajien ajoittain heikko maksukyky. Talouden voimakkaat suhdannevaihtelut sekä toistuvat yhteiskunnalliset kriisitilat heijastuivat velallisten taloudelliseen tilaan etenkin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.¹²⁵ Tämä ilmeni muun muassa yleistyneinä konkurssina, jotka lähes kymmenkertaisuivat vuosien 1850 ja 1900 välillä.¹²⁶ Suomen Pankki raportoi monien vararikkojen olleen seurausta ketjuuntuneista, eri tahojen kanssa solmituista sitoumuksista, jotka eivät olleet mitenkään suhteutettuja toimijoiden tosiasialliseen varallisuuteen.¹²⁷ Luvut olivat omiaan herättämään huolta myös laajemmissa piireissä ja useat sanomalehdet varoittelivatkin velkaantumisesta kovin sanankääntein.¹²⁸

Vallitseva tilanne synnytti pankeille tarpeen kehittää toimintaansa sekä riskienhallintaansa välttämään luottotappioita. Vekseliluotot vastasi tähänkin tarpeeseen loistavasti: luotot olivat lyhytaikaisia ja usein pääomaltaan melko pieniä. Vekseleiden nopeasta, pääsääntöisesti 3–6 kuukauden mittaisesta kierrosta johtuen pankeilla oli mahdollisuus uudelleenarvioida velallisen maksukyky ja halutessaan uudistaa laina toisella, summaltaan yleensä hieman suuremmalla vekseliluotolla.¹²⁹ Diskontatut vekselit eivät kuitenkaan käytännössä aina vastanneet asetettuja laatuvaatimuksia ja tarkistuksista huolimatta vekseleiden perusteissa sekä käyttötarkoituksissa oli ajoin toivomisen varaa. Pankeille alkoi muodostua listoja ”huonoista nimistä”, mutta luottoriskit jakautuivat toimijoiden kesken varsin epätasaisesti. Tästä huolimatta vekseliluotot aiheuttivat Suomen Pankille vain marginaalisia tappioita, lukuun ottamatta vuosia 1879–1881, jolloin puutavarasuhdanteiden romahtaminen ravisteli markkinoita rajusti.¹³⁰ Nämä seikat muiden ohella selittivät vekseliluottojen osuuden huomattavaa kasvua ja aseman vakiintumista vuosisadan viimeisillä kymmenillä. 1890-luvulle tultaessa edulliset suhdanteet yhdessä

¹²³ Pipping 1962, s. 213 ja 431, Pipping 1969, s. 110.

¹²⁴ Suomen Pankin osuus oli 9,9 miljoonaa, Yhdys-Pankin 14,8 miljoonaa ja Pohjoispankin 5,5 miljoonaa markkaa. Pipping 1961, s. 545, Pipping 1962, s. 431.

¹²⁵ Pipping 1969, s. 416–417, Turunen 2017, s. 115, Haapala–Markkola 2021, s. 342.

¹²⁶ Turunen 2017, s. 71–72. Lisääntyneistä konkurssista ks. myös Sallila 2015, s. 213–215.

¹²⁷ Pipping 1969, s. 123.

¹²⁸ Ks. esim. Isänmaan ystävä 26.2.1897 nro 9, s. 4, Turun Lehti 13.11.1884 nro 133, s. 3, Kaiku 2.9.1885 nro 70, s. 3, jossa velkaantumista verrattiin jopa ”sivistyneeseen orjuuteen”, Sanomia Turusta, 10.1.1889 nro 7, s. 3.

¹²⁹ Pipping 1962, s. 213, Hoffman 1980, s. 127, Rasila 1982, s. 108, Turunen 2017, s. 134.

¹³⁰ Pipping 1969, s. 112–113, 122 ja 140–141.

lainsäädäntöön tehtyjen uudistusten kanssa olivat luoneet liikeyrityksille vakaamman pohjan ja näin lisänneet turvaa luottomarkkinoilla. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt vekseliluototusta, vaan vekselistä oli muodostunut vakaa ja kansan tuntema rahoitusväline, jota hyödynnettiin niin arjen kuin yritystoiminnankin rahoittamiseen.¹³¹

2.6 Yhteenveto taloudellisista oloista 1800-luvulla

Epävirallisuus sekä -muodollisuus olivat luottotoiminnalle leimallisia piirteitä 1800-luvun alun Suomessa. Vaihdanta- ja luontaistalous hallitsivat markkinoita rahatalouden ollessa vähäistä sekä epävakaata. Valtiovallan pyrkimykset tukea sekä ohjata taloudellista kehitystä johtivat yritteliäisyyden näkökulmasta tukahduttavaan sääntelyjärjestelmään, joka lopulta osoittautui kasvun kannalta suorastaan haitalliseksi. Luotonannon merkitys taloudellisessa toiminnassa oli kuitenkin varsin keskeinen sosiaalisesta asemasta riippumatta ja luotolla rahoitettiin sekä yksityiselämän tarpeita että liiketoimintaa.¹³² Rahoituksen merkitys korostui entisestään, kun viitteet uudesta yhteiskuntakehityksen vaiheesta, teollistumisesta, ilmaantuivat 1830-luvulla. Samaa aikaan ajoittunut pitkäaikainen kasvusuhdanne johti viennin nelinkertaistumiseen ja vekseleiden käyttö ulkomaankaupan maksuvälineenä myös syrjäisessä Suomessa yleistyi.¹³³

Suurruhtinaskunnan rahaolojen yhtenäistämiseen tähdännyt raharealisaatio sekä Suomen Pankin aloittama uutta antolainauspolitiikkaa edustanut vekseleiden diskonttaus tukivat taloudellista kehitystä 1840-luvulla. Kasvua huomattavasti rajoittanut merkantilistinen talouspolitiikka alkoi viimein väistyä vuosisadan puoliväliä lähestyttyä. Venäjällä alkoi merkittävä talous- ja elinkeinopolitiikan uudistuskausi, jonka aikana liike-elämän toimintaedellytykset myös Suomessa kehittyivät ratkaisevasti.¹³⁴ Alkujaan vaatimaton vekseliluototus yleistyi orastavan teollistumisen muovaaman taloudellisen ympäristön vaatiessa entistä runsaampaa rahoitusta sekä lyhytaikaista luottoa.¹³⁵ Vuonna 1858 voimaan astui uusi vekselisääntö, joka vakiinnutti vekselin asemaa ja täsmensi vekselioikeudelle ominaisia tiukkoja takaisinperintäsääntöjä. Vekseliluottojen yleistyessä vekselin luonne alkoi hiljalleen muuttua maksuvälineestä rahoitusvälineeksi.

¹³¹ Vekseleitä sekä vekseliluototusta esiteltiin useissa sanomalehdissä samalla edistäen menettelyn alueellista tunnettavuutta rannikolta sisämaahan. Ks. esim. Oulun Wiikko-Sanomia 7.2.1874 nro 6, s. 1–2.

¹³² Ks. esim. Raunio 1886, Laatokka 23.11.1886 nro 47 s. 6, Kaiku 6.6.1889 nro 65, s. 1, Uusi Suometar 2.11.1889 nro 256, s. 2, Turun Sanomat 23.7.1905 nro 168, s. 1, Turunen 2019, s. 1.

¹³³ Scybergson 1980, s. 454, Kuisma 2009, s. 77, Turunen 2017, s. 132 ja 136, Turunen 2019, s. 16–17.

¹³⁴ Ks. esim. Kekkonen 1987 s. 38, Kuisma 2009, s. 116.

¹³⁵ Pipping 1969, s. 7.

Liike-elämän edellytysten parantuessa useat yksityisomisteiset liikepankit aloittivat toimintansa perustaen antolainauspolitiikkansa diskontattujen asetteiden sekä omien vekseleiden varaan. Luotonantoon liittyneet riskit olivat muuttuneet yhteiskunnan ja talouden monimuotoistuessa, eivätkä esiteollisille luottosuhteille ominaiset henkilökohtaiset suhteet sekä kunniakoodit riittäneet enää yksin turvaamaan takaisinmaksua.¹³⁶ Teollistuminen edellytti entistä laajempaa rahataloutta sekä rahoitusta, jota tarvittiin hyvinä aikoina muun muassa investointeihin ja huonoina taloudellisista vaikeuksista selviämiseksi. Vilkastunut kotimaankauppa yhdessä rahoitusmarkkinoille suuntautuvan kasvavan paineen kanssa johtivat asemansa vakiinnuttaneen vekselin käytön lähes räjähdysmäiseen kasvuun ja 1870-luvun kuluessa instrumentista muodostui teollistuvan Suomen keskeisin rahoitusväline.¹³⁷ Vekseli tarjosi sekä tehokkaan että toimivan ratkaisun alati kasvavan talouden monimutkaistuviin tarpeisiin ja lyhyen juoksuaikansa avulla tehosti rahan kiertoa. Helposti siirrettävissä oleva instrumentti oli käytettävissä usean osapuolen välisiin suorituksiin muista velkatyypeistä poikkeavan ankaran sekä yhteisvastuullisen takaisinperinnän turvatessa velkojan asemaa. Teollistumisen päästyä vauhtiin oli kasvu varsin nopeaa ja 1880-luvulta 1910-luvulle tultaessa Suomen Pankin vekselisalkku oli noin viisinkertaistunut muiden liikepankkien salkkujen jopa kymmenkertaistuessa. Vekseleiden osuus liikepankkien luotonannosta vaihteli keskimäärin 40–50 %:n välillä.¹³⁸ 1800-luvun kehitys oli kytkenyt Suomen yhä tiiviimmin osaksi Länsi-Euroopan moderneja teollisia markkinoita, ja muutosten myötä oli syntynyt yhä selvärajaisempi Suomen talousalue, jolla oli omat tullirajansa, rahayksikkönsä sekä talouspolitiikkansa.¹³⁹

¹³⁶ Turunen 2017, s. 16–17 ja 125–126.

¹³⁷ Pipping 1969, s. 110. Suomen taloudellisen kasvun keskeiseksi edellytykseksi muodostunut ulkomaankauppa oli vuosien 1810 ja 1870 välillä laajentunut merkittävästi – keskimäärin runsaat 2 % vuodessa. Ks. Kaukiainen 1980, s. 458.

¹³⁸ Pipping 1962, s. 431, Pipping 1969, s. 112, Vattula 1983, s. 334–336.

¹³⁹ Kuisma 2009, s. 120 ja 130–131, Haapala – Tikka – Wassholm – Östman 2021, s. 267.

3 Tratan eriytyminen vekselistä

3.1 Terminologinen eriytyminen

Suomen kielessä sana ”tratta” on saavuttanut vuosien saatossa erityisen oikeudellisen merkityksen. Kuten todettu, termillä viitataan nykyään saatavien perinnässä käytettyyn velkojan yksipuolisesti laatimaan julkisuusuhkaiseen maksukehotukseen.¹⁴⁰ Kansallisesta luonteestaan huolimatta tratta ei terminä ole poikkeuksellinen, vaan sitä sekä sen muita muotoja *tracta*, *tratte* ja *traite* tiedetään käytetyn Euroopassa jo 1500-luvulta alkaen kuvaamaan asetettua vekseliä.¹⁴¹ Myös Suomessa termillä on pitkään ollut vastaava merkitys, eikä eriytyminen ole ollut täysin johdonmukaista.¹⁴²

1800-luvulle tultaessa terminologia oli niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin kirjavaa. Merkittävä linjanveto tapahtui, kun Saksan Leipzigissä vuonna 1847 pidetyssä vekselioikeuskonferenssissa trattaa ei hyväksytty viralliseksi vaihtoehtoiseksi termiksi vekselille. Vaikka kyse oli ainoastaan kansallisen vekselilain, Allgemeine Deutsche Wechselordnungin, soveltamisedellytyksistä ja terminologiasta, on vastaavaa linjaa noudatettu myös muualla Euroopassa.¹⁴³ Saksalaista esimerkkiä seurattiin niin ikään Suomessa, jossa vuoden 1858 vekselisääntö viittaa asetettuun vekseliin tratan sijaan termillä *trasseerattu vekseli*.¹⁴⁴ Lain sanamuodosta huolimatta asiakirja tunnettiin edelleen kansankielessä trattana ja esimerkiksi vuonna 1883 julkaistu suomenkielisille liikemiehille suunnattu opas listasi vaihtoehtoiset termit järjestykseen ”*vaihtovekselit, tratat eli trasseeratut vekselit*”.¹⁴⁵ Vastaava havainto voidaan tehdä myös huomattavasti tuoreemmista esityksistä.¹⁴⁶

Vekselin ja tratan välisestä kielellisestä yhteydestä antavat viitteitä myös eräät keskeiset vekselioikeudelliset termit. Kuten todettu, vekselin kirjoittamiseen viitataan vekselisäännössä verbillä ”*trasseerata*”. Lisäksi vekseliasiaain osapuolet, vekselin asettaja eli trassentti ja vekselin

¹⁴⁰ Ks. esim. Valpola 1971, s. 451, Aurejärvi 1979a, s. 15, Ekman 1978, s. 186–187. Keskeisenä tratan terminologisen aseman tunnustuksena voidaan pitää myös kuluttajansuojalain (38/1978) muutostekstiä vuodelta 1985, jolla tratan käyttö kuluttajaperinnässä kiellettiin. HE 88/1985 vp, s. 9.

¹⁴¹ Edler 1934, s. 305, Suviala 2014, s. 130, Denzel 2006, s. 7.

¹⁴² Ks. esim. Armfelt – Lagus 1813, s. 13, Lyytinen 1883, s. 117, Granfelt 1946, s. 7, Havu – Oittinen – Poijärvi – Wecksell 1952, s. 446, Roine – Sipilä 1990, s. 12.

¹⁴³ Aurejärvi 1979a, s. 47–48, Suviala 2014, s. 130.

¹⁴⁴ Ks. VS 1858 61 § ja 90 §.

¹⁴⁵ Lyytinen 1883, s. 117.

¹⁴⁶ Esim. Kauppalehti 38/1906, Granfelt 1946, s. 7. Sanat ”tratta” ja ”tratte” ovat etenkin Saksalais-skandinaavisella oikeusalueella yleisiä puhekielisiä vastineita asetteelle. Ks. esim. Weigand 1969, s. 1063.

maksaja eli trassaatti, edustavat kantasanaan tratta peräytettävissä olevia nimikkeitä.¹⁴⁷ Vekseleiden ohella samaisia nimityksiä käytettiin aikanaan niin tratta- kuin shekkiasiainkin osapuolisten.

*”Suomen pankki, Pohjois-pankki, Kansallis-Osakepankki – sinne mä trattani saatan. Siell’ on tratan lysti olla, kirstun pohjall’ kellahdella – aatella lankeemuspäivää...”*¹⁴⁸

Tratta jatkoi terminologista eriytymistään ja 1800-luvun loppuun mennessä sana oli vakiintunut tarkoittamaan nimenomaan velallisen hyväksymistä vailla olevaa asetettua vekseliä.¹⁴⁹ Edeltävä lainaus suomalaisesta Velikulta-julkaisussa vuodelta 1904 ilmentää hyvin termin käyttöä hyväksymättömän vekselin synonyyminä. Pankit sekä muut rahoituslaitokset olivat ryhtyneet myöntämään vekseliluottoja, kuten edellä kappaleessa 2.2 on esitetty. Kyseinen ote, sekä laajempi artikkeli, johon se sisältyy, kuvaavatkin juuri vekselin käyttöä rahoitusvälineenä. Perintäinstrumentin merkityksessä tratta ei niinkään jätetty *”pankin kirstuun”* vaan se toimitettiin kirjallisena velalliselle.

Liikemiespiireissä tratan erityinen merkitys alettiin tunnistaa 1900-luvun alkukymmenen lopulla. Ensimmäisenä tratasta perintävälineenä uutisoi Kauppalehti¹⁵⁰ ja terminologiaan kiinnitettiin erityistä huomiota myös Suomen Liikemies-Yhdistyksen vuosikokouksessa marraskuussa 1908. Kokouksessa puheenjohtaja kauppaopistonjohtaja Kyösti Järvinen otti puheeksi yhdistyksen aikeet saada julkaisemansa Kauppalehden Protestilistalla esiintyvä termi *”tratta”* vaihdetuksi yleisesti tunnetumpaan *”asete”* käsitteeseen. Ehdotus herätti aktiivista keskustelua ja puheenvuoroissaan useat liikemiehet todistelivat kyseisten sanojen tosiasiallisen merkityseron puolesta. Yksityiskohtaisia tietoja annetuista perusteluista ei ole säilynyt, mutta *”pitkän, hauskan ja monipuolisen”* keskustelun tuloksena ei kokous voinut yhtyä esitettyyn ehdotukseen.¹⁵¹ Tratta ei aikalaisten mielestä ollut enää asete.

¹⁴⁷ Kyseiset termit esiintyvät edelleen voimassa olevan vekselilain (242/1932) 1 §:ssä.

¹⁴⁸ Hynönen 1904, s. 2–4.

¹⁴⁹ Ks. esim. Lyytinen 1883, s. 110, Päivälehti 1.1.1893 nro 1, s. 2 ja Haminan Sanomat 29.9.1891 nro 75, s. 2.

¹⁵⁰ Kauppalehti 19.09.1906 nro 38, s. 2.

¹⁵¹ Helsingin Sanomat 2.12.1908 nro 279B, s. 2.

3.2 Käytännön eriytyminen ja tratan alkuvaiheet

Rahoituksen modernisoituminen uusine antolainausmuotoineen johti nopeasti pankkien välisen kilpailun lisääntymiseen sekä suomalaisten entistä laajempaan velkaantumiseen.¹⁵² 1860-luvun vaikean alkupuoliskon jälkeen rahoitusta oli jälleen helposti saatavilla ja absoluuttinen velkapääoma yhdessä pankkien asiakkaiden määrän kanssa lähti jyrkkään kasvuun.¹⁵³ Liike-elämän edellytysten parantuessa useat yksityisomisteiset pankit aloittivat toimintansa tarjoten asiakkailleen entistä monipuolisempia talouspalveluita alan muiden toimijoiden rinnalla.¹⁵⁴ Liikepankkien toiminnan laajeneminen lisäsi merkittävästi asiakkaiden valinta- sekä vaihtomahdollisuuksia, eikä useassa pankissa asiointi ollut lainkaan poikkeuksellista. Satakuntalainen liikemies sekä tehtaanomistaja Antti Ahlström tiivistä pankkisektorilla tapahtuneen valtasuhteiden muutoksen osuvasti toteamalla, että ”ennen sain minä kumartaa pankkeja, nyt saavat pankit kumartaa minua”.¹⁵⁵ Vaatimustason kasvaessa pankkien palveluihin kuuluivat pian perinteisen otto- ja antolainautoiminnan lisäksi maksujen suorittamista, perimistä sekä välittämistä koskevat toimet.¹⁵⁶

Pankkitoiminnan tehostamisen ohella teollistuminen johti 1800-luvun lopulla luottokaupan yleistymiseen niin luonnollisten henkilöiden kuin yritystenkin harjoittamassa vaihdannassa.¹⁵⁷ Esiteolliselle yhteiskunnalle leimalliset suulliset sekä muutoin epäviralliset velkasitoumukset alkoivat vähentyä kirjallisten velkainstrumenttien vakiinnuttaessa jalansijaansa etenkin kaupungeissa. Siirtokelpoisten velkasitoumusten, kuten vekseleiden, yleistyessä aiemmin takaisinmaksua turvannut henkilökohtaisuus väheni merkittävästi ja kahdenvälisyydelle ominaiset seikat kuten vastavuoroisuus, solidaarisuus sekä joustavuus väistyivät oikeusturvan, vakuusarvon ja tehokkuuden painoutuessa.¹⁵⁸ Luotonannon muodollistuminen turvasi velkojen takaisinmaksua, mutta ei helpottanut vastapuoleen liittyvien riskien arviointia. Asian olivat panneet merkille myös maan liikemiehet, jotka kuvasivat tilannetta kesäkuussa 1904 seuraavasti:

¹⁵² Pipping 1962, s. 153–154 ja 166–167, Pipping 1969, s. 349–350, Suviala 2014, s. 87, Turunen 2017, s. 17, Dermineur 2022, s. 75.

¹⁵³ Ks. esim. Pipping 1961, s. 543, Pipping 1962, s. 431, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 385–387.

¹⁵⁴ Näitä muita toimijoita olivat esimerkiksi Säästöpankit, vuonna 1860 perustettu Suomen Hypoteekkiyhdistys ja vuosisadan vaihteessa nopeasti yleistyneet osuuskassat. Ks. esim. Aaku 1957, s. 10, Pipping 1962, s. 29–33 ja 170–173, Rasila 1982, s. 108–109, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 346–348.

¹⁵⁵ Pipping 1969 s. 128–140.

¹⁵⁶ Gareis 1911, s. 177, Pipping 1962, s. 278–280, Dermineur 2022, s. 62 ja 75.

¹⁵⁷ Kiljala – Parpola 2005, s. 13, Suviala 2014, s. 92.

¹⁵⁸ Turunen 2017, s. 16, Turunen 2019, s. 1–3, Dermineur 2022, s. 58.

*”Welkaluoton antajat tuntewat ostajiansa sangen wähän, sekä myöntäwät useinkin, kaiken keskenäisen yhteistyön puutteessa, suurempia luottoja kuin minkä warowaisuus sallisi.”*¹⁵⁹

Toimijoiden maksukäyttäytymisestä sekä -kyvystä kertovan yleisen rekisterin puuttuessa osapuolten oli perustettava riskiarvionsa kuulopuheiden sekä yleisen liikemaiseen varaan. Mahdollisuudet arvion tekemiseen jakautuivat epätasaisesti ja luottoa erehdyttiin ajoittain antamaan maksukyvyttömille velallisille.¹⁶⁰ Tilanne oli pysynyt samanlaisena esiteollisesta ajasta teolliseen siirryttäessä, eikä merkittävää kehitystä ollut tapahtunut myöskään perinnän sektorilla.

Yhteiskunnan rakentuessa yhä voimakkaammin luotolle, alkoivat luottosuhteet ketjuuntua entistä tiiviimmin. Vaihdannan sujuvuuden kannalta erityistä merkitystä oli annettava enenevässä määrin suoritusten oikea-aikaisuudelle. Velkapääoman osuuden huomattavan kasvun seurauksena saatavien sekä velvoitteiden välisen tasapainon järkkyminen vaikutti voimakkaasti niin yksilön kuin tätä ympäröivän laajemman verkostonkin taloudelliseen asemaan.¹⁶¹ Helposti saatavilla olevat ja vaihdantaan kelpaavat vekselit olivat muodostaneet Suomeen niin kutsuttuja vekselirinkejä.¹⁶² Vekseleiden ankara takaisinperintä yhdessä jaetun velkavastuun kanssa johtivat herkästi kokonaisten rinkien vararikkoihin ensimmäisen suoritushäiriön ilmetessä. Myös aktiivisesti toistensa kanssa kilpailevat liikepankit olivat pistäneet tilanteen merkeille. Suoritusten viipyessä luottoa antaneet liikemiehet, kauppiat taikka muut toimijat saattoivat joutua hakemaan pankeilta rahoitusta omien velvoitteidensa täyttämiseksi. Kun pankeilla oli lähtökohteisesti paremmat valmiudet velallisen maksukyvyn arviointiin sekä luottoriskin sietoon, alkoivat ne pian huolehtia erääntyneiden riidattomien saatavien perinnästä asiakkaidensa lukuun.¹⁶³ Käytännössä asiakas toimitti tiedot saatavasta pankkiin, jossa ne siirrettiin vekselilomakkeelle ja toimitettiin eteenpäin velalliselle osoitettuna maksuvaateena.¹⁶⁴ Suoritusta pyydettiin suoraan pankille, joka puolestaan tilitti summan eteenpäin alkuperäiselle velkojalle. Menettely muistutti pitkälti vekseleiden diskonttausta kuitenkin sillä erotuksella, ettei velkoja saanut pankilta luottoa perittävää saatavaansa vastaan. Tarkkaa ajankohtaa kyseisen menettelyn

¹⁵⁹ Ote Suomen suurimpien liikemiesten kesäkuussa 1904 liikkeelle laskemasta julkilausumasta. Ks. Tampereen Uutiset 4.8.1904 nro 148 ja Kiljala – Parpola 2005, s. 14.

¹⁶⁰ Turunen 2017, s. 125, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 267 ja 390.

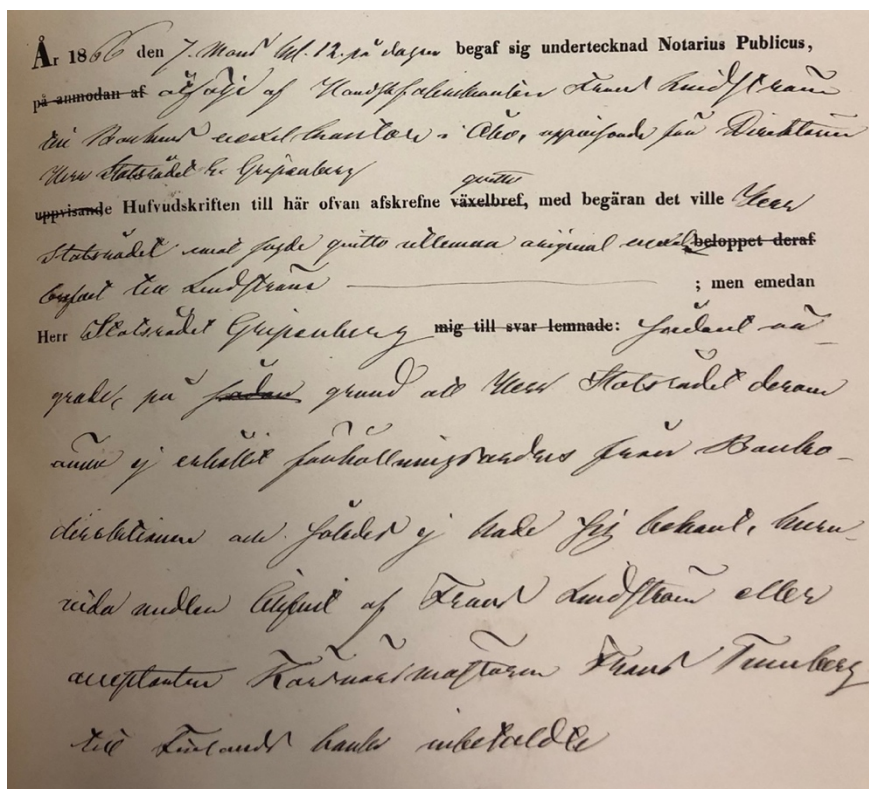
¹⁶¹ Pipping 1969, s. 122 ja 138, Turunen 2017 s. 141–143, Uudenkaupungin Sanomat 27.01.1912 nro 11.

¹⁶² Riina Turunen on väitöskirjassaan tutkinut kolmea suurta 1860-luvulla Vaasassa tapahtunutta vekseliringin häiriintymisestä johtunutta kauppiaavararikkoa. Turunen 2017, s. 141–144, ks. myös Sallila 2015, s. 215.

¹⁶³ Suviala 2014, s. 128, Dermineur 2022, 75–76.

¹⁶⁴ Alkuun tratat laadittiin esipainetuille vekselilomakkeille, mutta ajan mittaan menettelyn yleistyessä pankit alkoivat painattaa nimenomaisia, tratoille tarkoitettuja lomakkeita. TKA Vekseli- ja meriprotestit 1930–1934.

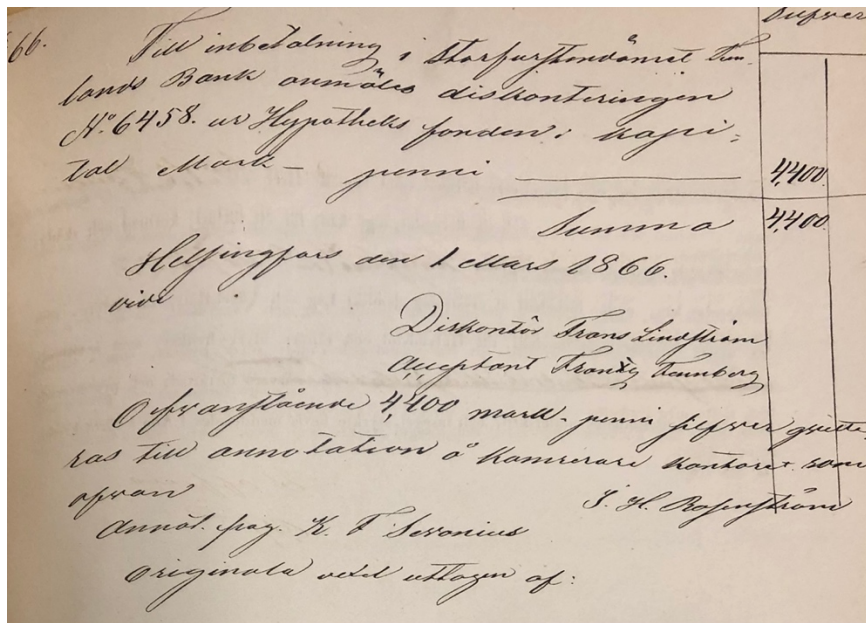
käyttönotolle ei ole voitu määrittää. Pankkien lähettämistä tratoista ei ole pidetty kirjaa, eikä kaikkia trattoja luonnollisesti ole protestoitu. Ensimmäinen vekseliin perustumaton protesti toimitettiin kuitenkin julkisen notaarin virkahuoneessa Turussa 7.3.1866. Protestin hakijana oli Suomen Pankin Turun sivukonttori ”Vexelkontor i Åbo”¹⁶⁵ ja perusteena 4 400 markan diskontattu saatava. Protesti kirjattiin esipainetulle, vekselien protestointiin tarkoitettulle lomakkeelle, josta termi ”växelbref” oli yliviivattu ja korvattu käsin sanalla ”quitto”.

Kuva 3. Julkisen notaarin Turussa 7.3.1866 toimittama protesti. TKA.

Vekseliprotesteja koskevan lainsäädännön mukaisesti julkisen notaarin protestipöytäkirjaan kopioitiin toimituksen yhteydessä tiedot alkuperäisestä saatavan perusteesta. Kuitiksi nimetty asiakirja on sisällöltään varsin suoraviivainen, jättäen muun ohella vekselisäännön 1 §:n mukaisen määräsana vaatimuksen sekä maksettavaksi esittämistä koskevat tiedot erittelemättä. Puutteista huolimatta notaari on katsonut saatavan protestointikelpoiseksi. Arvioinnissa merkitystä on mahdollisesti annettu velallisen kuittiin kirjaamalle hyväksymiselle. Velan olemassaolo on siis vahvistettu niin asettajan kuin velallisenkin toimesta.

¹⁶⁵ Vuonna 1840 perustettu Turun vaihtokonttori lukeutui Suomen Pankin ensimmäisiin haarakonttoreihin. Toiminnan alku ajoittui raharealisatioon, johon liittyvä vaihtotoiminta oli konttorin ensisijainen tehtävä. Vuonna 1859 annetun asetuksen nojalla Turussa konttorissa voitiin aloittaa vekseleiden itsenäinen diskonttaus. Aaku 1957, s. 7–8, Pipping 1961, s. 446–450, Pipping 1969, s. 341–343, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 394–396.

Kuva 4. Julkisen notaarin Turussa 7.3.1866 toimittaman protestin peruste. TKA.

Risto Suviala on aiemmassa tratan kehitystä sivuavassa tutkimuksessaan katsonut kyseisen toimituksen perustellusti olevan Suomen ensimmäinen tunnettu trattaprotesti. Näkemyksensä Suviala perustaa siihen, ettei protestoidun saatavan perusteena ole vekseli.¹⁶⁶ Tästä tosiseikasta huolimatta kantaa voidaan mielestäni kritisoida muun ohella perusteeseen kirjatun velallisen allekirjoituksellaan vahvistaman hyväksymisen johdosta. Tratta on luonteeltaan nimenomaisesti velkojan yksipuolisesti velalliseen kohdistama maksuvaatimus, joka ei sisällä velallisen suoritussitoumusta.¹⁶⁷ Käsillä olevan protestin allekirjoitetun perusteen voidaan argumentoida täyttävän ennemminkin velkakirjan tunnusmerkit. Velkakirja on velallisen kirjallisessa muodossa antama rahamääräinen velkasitoumus, jonka tunnusmerkkejä ovat yksipuolisuus, ehdottomuus sekä abstraktisuus.¹⁶⁸ Oheinen asiakirja vahvistaa 4 400 markan saatavan, jonka suoritusvelvollisuus kuuluu yksin toiselle osapuolelle, velalliselle. Lisäksi suoritusvelvollisuus on ehdoton, ulkopuolisista seikoista sekä laatimisperusteesta riippumaton. Velkakirjan tunnusmerkistöön pääsääntöisesti lukeutuvan velallisen allekirjoituksen oheen liitetään usein myös päiväys sekä yhden tai useamman todistajan nimet. Julkisen notaarin protestipöytäkirjaan kopioitujen tietojen mukaan kyseinen asiakirja sisältää päiväyksen ja sekä velkojan että velallisen

¹⁶⁶ Suviala 2014, s. 128.

¹⁶⁷ Ks. esim. Valpola 1970, s. 859, Valpola 1971, s. 451, Ekman 1978, s. 188, Aurejärvi 1979a, s. 15, Aurejärvi 1979b, s. 131, Suviala 2014, s. 129.

¹⁶⁸ Ks. esim. Aurejärvi 1979b, s. 9–14, Turunen 2017, s. 338–340.

lisäksi kahden muun henkilön omakätiset allekirjoitukset. Näin ollen katson protestin perusteen poikkeavan siinä määrin tratan lähtökohtaisesta määritelmästä, ettei Suvialan tulkinta ole mielestäni täysin perusteltu. Näkemystä tukee myös se seikka, että samaisena vuonna Turussa protestoitui vekseleiden ohella kaksi nimenomaisesti velkakirjaan perustuvaa saatavaa.¹⁶⁹ Näihin Suviala ei ole tutkimuksessaan ottanut lainkaan kantaa, vaan linjannut seuraavien varmuudella trattaan perustuvien vaateiden tiettävästi protestoidun vasta 30 vuotta myöhemmin, vuonna 1896.¹⁷⁰

Vuonna 1858 säädetyn uuden vekselisäännön jälkeisinä vuosina protestointikäytäntö oli Turussa ajoittain vaihtelevaa. Vaikka lain mukainen protestointimenettely koski ainoastaan vekseleitä, toimitettiin protestoitavaksi muun muassa shekkejä, velkakirjoja, maksuosoituksia sekä edellä mainittu kuitti.¹⁷¹ Oletettavasti menettely ei ole ollut täysin yhdenmukainen muissakaan Suomen kaupungeissa ja näin ollen ensimmäisen nimenomaan tratakse katsottavan asiakirjan protestointiajankohtaa on varsin haasteellista määrittää. Protestointimenettelyssä ilmennyt tosiasialliseen perusteeseen kohdistuva avoimuus loi osaltaan pohjaa trattamenettelyn kehitykselle. Turussa valtavirrasta poikkeavia protesteja toimitettiin vuosittain muutamia. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa protestointi oli siinä määrin vakiintunutta, että Turun julkisen notaarin pöytäkirjoissa esiintyi enää vain joko tratta- tai vekseliprotesteja. Muiden asiakirjatyyppejen protestoinnista oli siis luovuttu.

Vaikka tratan sekä kirjallisten velkasitoumusten välinen raja on trattaperinnän alkuvaiheessa ollut paikoin häilyvä, on esiin nostettavissa joitain nimenomaisesti tratta-asiakirjalle ominaisia piirteitä. Ensinnäkin tratta, kuten myös sitä läheisesti muistuttava vekseli sisältävät selvän, toiselle henkilölle osoitetun vaateen suorittaa nimetty rahamäärä eräpäivänä. Samankaltaisuudesta huolimatta kyseisten asiakirjojen luonteessa, tarkoituksessa sekä vaikutuksissa on merkittäviä eroavaisuuksia. Tratta on luonteeltaan perintäinstrumentti, jonka ensisijaisena tarkoituksena on välittää velkojan vaatimus velalliselle. Tratan sisällölle ei ole asetettu lainsäädännössä nimenomaisia vaatimuksia, vaan ne määräytyvät asiakirjan tarkoituksesta käsin. Toisin sanoen, jotta tratta voi täyttää sille asetetun tehtävän vaatimuksen välittäjänä on asiakirjaan sisällytettävä saatavan maksamisen kannalta oleelliset tiedot kuten summa, maksun saaja sekä eräpäivä.

¹⁶⁹ TKA, vekseli- ja meriprotestit 1863–1866. Kyseiset protestit on toimitettu 28.12.1866 ja esipainetusta lomakkeesta on edellä esitetyn tavoin korvattu vekseli selitteellä ”skuldebrev”.

¹⁷⁰ Suviala 2014, s. 128.

¹⁷¹ TKA, vekseli- ja meriprotestit 1863–1866, 1884–1886.

Käyttötarkoituksen asettamiin muotovaatimuksiin voidaan lukea myös tratalta edellytetty kirjallinen muoto. Asetelmaa esimerkiksi velkakirjaan taikka vekseliin verrattaessa erot ovat ilmeiset: velkakirja toimii todisteena velasta, eikä se välttämättä sisällä sen enempää maksuvaatimusta kuin suorituksen kannalta oleellisia tietojaan. Vekseli puolestaan on luonteeltaan joko maksuväline taikka velkainstrumentti, jonka muoto sekä sisältö ovat tarkoin laissa säänneltyt.¹⁷²

Toiseksi tratan nimenomaisia ominaisuuksia voidaan tarkastella velallisen aseman sekä asiakirjan siirto-ominaisuuksien näkökulmasta. Kirjalliset velkasitoumukset laaditaan yleensä sopimusosapuolten välistä neuvottelua seuraavien samansuuntaisten tahdonilmaisujen tuloksena. Näin ollen itse velkainstrumentti on varsin harvoin asettajan ensimmäinen velalliseen kohdistama tahdonilmaisu. Trattaa puolestaan ei esitetä velalliselle etukäteen hyväksyttäväksi, eikä sen pätevyys edellytä velallisen myötävaikutusta, vaan suorituksen uupuessa tratta voidaan protestoida velallisen eriävästä mielipiteestä riippumatta.¹⁷³ Tratan yksipuolisella luonteella on vaikutusta myös instrumentin siirtokelpoisuuteen. Asiakirja ei vahvista alkuperäisen velvoitteen olemassaoloa taikka sisällä velallisen tunnustusta esitetyn vaateen oikeellisuudesta. Näin ollen tratalla ei ole itsenäistä arvoa eikä kirjallisille velkasitoumuksille ominaista vakuusluonnetta. Trattaa ei voida käyttää vekselin tavoin vaihdannan välineenä taikka esimerkiksi pankista otettavan velan vakuutena.

Kolmas keskeinen ero trattojen sekä kirjallisten velkainstrumenttien välillä koskee asiakirjan oikeusvaikutuksia. Kuten todettu tratta on perinnän väline, ja vaatii näin ollen taustalleen jonkin saamisoikeuden, jota menettelyllä pyritään toteuttamaan. Tämän oikeuden peruste saattaa puolestaan olla esimerkiksi sopimus taikka velkakirja. Tratan haltijalla ei ole minkäänlaista saamisoikeutta itse tratta-asiakirjan nojalla, eikä se myöskään vahvista sellaisen olemassaoloa. Tratan ja sen suorittamatta jättämisestä seuraavan protestointimenettelyn tavoitteena on ainoastaan painostaa velallinen suorittamaan erääntynyt saatava. Velallisen passiivisuus taikka viranomaisen osallisuus menettelyssä eivät synnytä oikeusvaikutuksia, eikä kummankaan pohjalta voida tehdä tulkintoja vaateen oikeellisuudesta. Mikäli trattavelallinen pidättäytyy

¹⁷² Vekselin sekä velkakirjan roolista 1800-luvulla ks. Turunen 2019 s. 6–16 ja Gareis 1911 s. 56–58. Vekselin osalta myös Lyytinen 1883, s. 115–120, Castrén 1924, s. 495–496, Aurejärvi 1979b, s. 111–113.

¹⁷³ Perintälain säätämisen jälkeen trattaa ei ole voitu enää protestoida, mikäli velallinen on kiistänyt saatavan perusteen. Ks. Laki saatavien perinnästä (513/1999) 7 §. Pankit olivat tosin kieltäytyneet riitaisten saatavien tratta-perinnästä sekä protestoinnista hyvän pankkitavan nojalla jo huomattavasti aiemmin. Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 193–194 ja Ekman 1978, s. 192–193.

suorittamasta saatavaa, tulee velkojan ryhtyä hakemaan sitä oikeusteitse näyttämällä oikeutensa toteen tavanomaisen prosessin mukaisesti.¹⁷⁴

3.3 Trattaperinnän aseman vakiintuminen

*”...tratoilla asioitaan selvittelee iloisempikin liikemies.”*¹⁷⁵

Kuten todettu, tarkkaa ajankohtaa trattaperinnän aloittamiselle ei ole voitu määrittää. Selvää kuitenkin on, että 1900-luvulle tultaessa tratta oli vakiinnuttanut asemansa osana pankkien perintäkeinovalikoimaa.¹⁷⁶ Tratta oli eriytynyt omaksi instrumentikseen niin terminologisesti kuin menettelyllisestikin ja halvaksi, nopeaksi sekä tehokkaaksi havaittu perintäkeino kasvatti mainettaan markkinoilla. Pankkien ohella myös ensimmäiset asianajotoimistot kuten vuonna 1899 perustettu Dittmar & Indrenius esiintyivät ajoittain listoilla trattaprotestien hakijoina.¹⁷⁷ Toimitetuista protesteista päätellen tratan käyttö kasvoi tasaisesti ja tratta hyödynnettiin niin pienten kuin suurtenkin saatavien perinnässä.¹⁷⁸ Talouden sektorilla vuosisadan alussa vallinneet suotuisat suhdanteet monipuolistivat talouselämää luoden samalla mahdollisuuksia uudennaiselle liiketoiminnalle.¹⁷⁹

Pankkien rooli trattaperinnän vakiintumisessa oli varsin merkittävä, olihan menettely alkujaan juuri pankkien harjoittamaa toimintaa.¹⁸⁰ Liikepankkilaitoksen nopea laajeneminen synnytti rahitusmarkkinoille kilpailua, mikä osaltaan loi kannustimia pankkitoiminnan uudistuksiin. Asiakkaiden lukuun tapahtuva saatavien perintä oli yksi näistä uusista palvelumuodoista, jonka voimakas yleistyminen seurasi alan laajempaa trendiä.¹⁸¹ Vaikka pankit saattoivat periä tratoilla myös omia saataviaan, oli tämä toimitettujen protestien valossa ilmeisen harvinaista. Seikkaa

¹⁷⁴ Ks. esim. Gareis 1911 s. 45–47, Aurejärvi 1979a, s. 189–196.

¹⁷⁵ Suomalainen 12.2.1909 nro 17, s. 2.

¹⁷⁶ Vuosina 1902 ja 1903 trattaperintää käyttivät aktiivisesti ainakin Pohjoispankki, Yhdys-Pankki, Kansallis-Osake-Pankki, Vaasan Osake-Pankki, Suomen Pankki, Uudenmaan Osakepankki, Privatbanken i Helsingfors sekä Turun Osakepankki. Vaasan asianajotoimiston viikkolista 42/1902–41/1903.

¹⁷⁷ Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 16.1.1903 nro 3.

¹⁷⁸ Heinäkuussa 1903 Vaasan Osakepankki haki trattaprotestia alle neljän markan saatavalle, kun taas Suomen Pankki asetti protestiin kahta viikkoa myöhemmin 5735,62 markan kotimaisen tratan. Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 24.7.1903 nro 30 ja 7.8.1903 nro 32. Yleisestä kasvusta ks. esim. Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 42/1902–41/1904, TKA Vekseli- ja meriprotestit.

¹⁷⁹ Pipping 1969, s. 419.

¹⁸⁰ Vaasan asianajotoimiston toimittaman protesti-liitteen ensimmäisenä julkaisuvuonna trattaprotesteista ainoastaan 1,8 % oli muiden kuin pankkien hakemia. Vaasan asianajotoimiston viikkolista 42/1902–41/1903. Ks. myös Ekman 1978 s. 186, Aurejärvi 1979a, s. 190–191, Aurejärvi 1986, s. 170.

¹⁸¹ Rahalaitosten sekä toimipaikkojen lukumäärästä maassa ks. Vattula 1983, s. 324–325. Vekseli ja trattaprotestien kasvusta ks. Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 42/1902–41/1904, TKA Vekseli- ja meriprotestit.

mahdollisesti selittävät pankkien muita toimijoita paremmat valmiudet velallisen maksukyvyyn arviointiin jo luottoa annettaessa sekä luottoriskeihin varautuminen vakuuksin.¹⁸² Käytännössä trattaperintää harjoitettiin siten, että alkuperäinen velkoja kirjoitti asiakkaalleen, eli velalliselle, samasta saatavasta kerralla sekä laskun että tratan. Laskun velkoja lähetti asiakkaalle, kun taas tratan hän luovutti pankkiin. Velkojan ja pankin välisen sopimuksen mukaisesti suorituksen uupuessa toimitti pankki hallussaan olevan tratan haarakonttoriensa kautta velalliselle viikon kahden kuluttua. Velallinen lunasti tratan ja maksoi suorituksen pankille, joka puolestaan tilitti summan eteenpäin alkuperäiselle velkojalle. Menettely oli ennen kaikkea käytännöllinen luotokauppaa harjoittavan toimijan kannalta. Kauppalehti luonnehti prosessia toteamalla, että se *”säästää paljon työtä: kirjeenvaihtoa, muistiinpanoja ja vaarinpitoa, jokakaikki merkitsee puhdasta rahassäästöä, mikä voipi olla melkoisen suurikin”*. Ilmaiseksi pankit tuskin trattaperintää harjoittivat, mutta asiasta ei ole säilynyt varmaa tietoa.¹⁸³ Velallisen näkökulmasta puolestaan menettely oli myös taloudellisesti kannattava, sillä siinä *”säästää kumminkin kirjeenvaihtoa ja pikkusen kuluja.”*¹⁸⁴

Vaikka trattaperintä alkoi suuremmissa kaupungeissa sekä aktiivisten liikemiesten keskuudessa olla tunnettu, kohtasi menettely maaseudulla sekä pienemmillä paikkakunnilla edelleen epäluuloa. Virheellisiä käsityksiä pyrittiin oikomaan muun muassa Kauppalehdessä, jossa uudenlaista perintää esiteltiin otsikolla *”Eikö pankkia saisi käyttää maksujen perijänä?”*.¹⁸⁵ Artikkelin mukaan maksun perintä pankin kautta nähtiin paikoittain epäluottamuslauseena ja suoranaista loukkauksena vastapuolen luotettavuutta sekä vakavaraisuutta kohtaan. Tässä käsityksessä olevia toimijoita lehti moitti vaillinaisesta kauppasivistyksestä ja lyhyen esittelyn jälkeen painotti menettelyn olevan seurausta puhtaasti käytännöllisistä sekä taloudellisista syistä. Menettely oli osa yleistä liiketoimintatapaa, eikä suinkaan seurausta osapuolten välisestä luottamusvajeesta.

Trattaperinnän kohtaama epäluulo kulmineitui ajoittain velallisen alkuperäiselle velkojalle toimittamaan kirjeeseen, jossa usein varsin vihaiseen sävyyn liikesuhteet sanottiin irti.¹⁸⁶ Kauppalehti uutisoi tapauksesta, jossa vaasalainen kauppaliike oli tilauksesta toimittanut maaseudulla asuvalle asiakkaalleen tavaralähetyksen laskuineen. Yleisen liiketavan mukaisesti

¹⁸² Pipping 1961, s. 273, Kuusterä – Tarkka 2011, s. 387, Turunen 2017, s. 125.

¹⁸³ Ks. esim. Ekman 1978, s. 190, jonka mukaan pankit veloittivat asiakkaaltaan trattaperinnästä posti- sekä protestikustannusten lisäksi joissakin tapauksissa pienen, vain muutaman prosentin suuruisen palkkion.

¹⁸⁴ Kauppalehti 19.9.1906 nro 38 s. 2.

¹⁸⁵ Kauppalehti 19.9.1906 nro 38 s. 2.

¹⁸⁶ Ks. esim. Kauppalehti 19.9.1906 nro 38 s. 2, Kauppalehti 3.3.1909 nro 9, s. 11.

kauppias oli vuoden lopulla lähettänyt asiakkailleen tiliotteet sekä tratat avoimista saatavista. Jonkin ajan kuluttua asiakirjat kuitenkin palautettiin oheisen kirjeen saattelemana:

”Lähehtämänne tiliotteen ja vekselin johdosta, jotka täten palautetaan, saan vakavasti huomauttaa Teille, että ellette lakkaa sellaisista hävyttömyyksistä, asetan Teidät syytteeseen. Olette tyhmintä tyhmempi esittäessänne moisen vaatimuksen ja pyytäessänne minua hyväksymään Teille vekseliä. Jos ette heti selitä asiaa ja pyydä anteeksi, ilmaisen menettelytapanne julkisesti yleisölle. Luuletteko Te, että kunniallisia ihmisiä saa kohdella sillä tavalla. N. N.”

Vaikka velallinen viittaa tekstissään saamaansa asiakirjaan vekselinä, oli kyseessä tosiasiaassa tratta eli velkojan yksipuolisesti laatima maksuvaatimus. Sanavalinta ilmentää osaltaan tratan olleen instrumenttina velalliselle vieras ja helposti sekoitettavissa vekseliin. Joka tapauksessa kirjeen vastaanottanut kauppias oli ymmärrettävästi hämillään asiakkaansa voimakkaasta reaktiosta. Asiaa tarkemmin tutkittaessa kuitenkin selvisi, että tratta tiliotteineen oli virheellisesti kirjatun osoitteen johdosta toimitettu tarkoitetun velallisen naapurille. Virhe oli inhimillinen ja Kauppalehdessä naapurin toimintaa arvosteltiinkin kovasanaisesti muun muassa toteamalla, että *”vielä on sivistyksellä monta aukkoa täytettävänä liikemiespiireissämme”*.¹⁸⁷

Pankkien harjoittaman perinnän osakseen saamasta epäluulosta huolimatta osa suomalaisista liikemiehistä suhtautui toimintaan korostuneen myönteisesti. Ennen pankkien aktiivista osallistumista oli etenkin pääomaltaan pienten saatavien perintä ollut varsin heikolla tolalla, ja keinojen puuttuessa menettely oli muistuttanut lähinnä velallisen suostuttelua.¹⁸⁸ Pankeilla puolestaan oli käytettävissään asiakas- ja asiantuntemuksensa lisäksi kokemusta sekä vaikutusvaltaa. Velallisella oli luonnollisesti kannustimia pyrkiä säilyttämään liikemaineensa lisäksi luottotietonsa sekä hyvät pankkisuhteensa.¹⁸⁹ Menettelyllä oli kuitenkin yksi merkittävä heikkous: se edellytti tuekseen laajaa konttoriverkostoa. Kaupungeissa perintä oli sujuvaa, mutta maaseudulla tilanne oli paikoin toinen, sillä vasta Suomen itsenäistyttyä alkoivat liikepankit levittäytyä hiljalleen kaupunkien ja suurten tehdaspaikkakuntien ulkopuolelle.¹⁹⁰ Kauppalehdessä käsiteltiin ajoittain erilaisia ratkaisuja maaseudulla tapahtuvan perinnän tehostamiseksi. Esimerkiksi toukokuussa 1907 esiteltiin uutta tanskalaista liikeideaa: *”rahainperimispankkia”*, ja ehdotettiin

¹⁸⁷ Kauppalehti 3.3.1909 nro 9, s. 11.

¹⁸⁸ Suviala 2014, s. 128, Kauppalehti 8.5.1907 nro 19, s. 6.

¹⁸⁹ Suviala 2014, s. 139.

¹⁹⁰ Ks. esim. Pipping 1962, s. 110–111 ja 446, Vattula 1983, s. 323–325.

vastaavaa perustettavaksi myös Suomeen. Tällainen vapaaehtoiseen perintään erikoistunut pankki huolehtisi asiakkaittensa lukuun laskujen kirjaamisesta sekä niiden toimittamisesta velallisen asuinpaikassa toimivalle nimetylle pankin asiamiehelle. Asiamies puolestaan vastasi saatavan perinnästä sen eräännyttyä muun muassa käymällä vaatimassa saatavaa asiakkaalta kasvotusten. Näin järjestetyn perinnän eduiksi Kauppalehti katsoi niin ajan kuin vaivan säästön sekä velallisen kannalta lempeän mutta silti tehokkaan prosessin.¹⁹¹ Toinen merkillepantava ehdotus oli kauppaneuvos Mikko A. Wilskan Suomen Liikemiesyhdistyksen kokouksessa esitlemä tunnustejälkivaatimus. Ajatuksena oli, että maksun varmistamiseksi ja perinnän helpottamiseksi rautateitse kuljetetun kauppatavaran vastaanottajan tulisi tavarat saadakseen kirjoittaa paikallisessa asemakonttorissa rahtikirjaan merkittyä summaa vastaava oma vekseli, jonka sitten asemapäällikkö palauttaisi lähetysasemalle, josta velkoja voisi sen puolestaan noutaa.¹⁹² Kumpikaan edellä esitetyistä ratkaisuksista ei kuitenkaan saanut tuulta alleen ja trattaperintä oli haasteistaan huolimatta tullut jäädäkseen.

¹⁹¹ Kauppalehti 8.5.1907 nro 19, s. 6.

¹⁹² Wilska 1906, s. 1–2.

4 Trattaprotestit

4.1 Protestit ja niiden julkaisu

*”...alkaa wekselit mennä protestiin, luotto huononee, ja pian loppuu kokonaan.”*¹⁹³

Trattaperinnän teho perustuu erääntyneen saatavan protestointiin. Kuten edellä on esitetty, protestoinnilla tarkoitetaan sekä vekselin että tratan erääntymisen jälkeistä menettelyä, jolla velallisen maksuhäiriö todetaan ja saatetaan yleiseen tietoon. Oikeusinstituuttina protestointi on alkujaan vekseleiden käytön perimmäinen edellytys: regressio-oikeuden saadakseen velkojan oli julkisesti todettava vekselin jääneen lunastamatta. Tratan eriytyessä omaksi instrumentikseen 1800-luvun jälkipuoliskolla tämä vekselilainsäädäntöön perustuva menettely omaksuttiin myös trattaa koskevaksi.¹⁹⁴ Prosessin käytännöllisestä yhdenmukaisuudesta huolimatta trattaprotestin pääasiallinen vaikutusmekanismi sekä lopputulos silti poikkesivat esikuvastaan. Menettelyn ensisijainen ja samalla ainut tarkoitus oli painostaa velallinen suorittamaan saatava julkisuudella ja siitä seuraavalla liikemaiseen sekä luottokelpoisuuden menetyksellä uhaten. Protestin merkitys maksuvelvollisuuden lisätehosteena osoittautui kiistämättömäksi ja trattaperintä kasvatti suosiotaan.¹⁹⁵

Kuten edellä kappaleessa 2.3 on jo lyhyesti sivuttu, teoreettisten sekä käytännöllisten yhtymäkohtien myötä trattaprotesteissa noudatettiin vekselisäännön 10. luvun mukaisia vaatimuksia sekä tekniikkaa.¹⁹⁶ Protestit toimitti velallisen asuinkunnan julkinen notaari jäävittömän todistajan läsnä ollessa aamupäivän kello yhdeksän ja iltapäivän kello seitsemän välillä.¹⁹⁷ Ennen protestin toimittamista tuli velallista käydä tapaamassa ja pyytää tältä vastausta hakijan esittämään vaatimukseen. Vastaus yhdessä perusteesta otetun sanatarkan jäljennöksen sekä muiden itse toimitusta koskevien tietojen kanssa kirjattiin julkiseen protestipöytäkirjaan, jota säilytettiin notaarin toimistossa. Julkisen viranomaisen katsottiin takaavan menettelyn selvyys sekä riidattomuus.¹⁹⁸ Tulkinnalle ei kuitenkaan ollut järin vankkoja perusteita, sillä notaarin

¹⁹³ Suomalainen Kansa 8.11.1907 nro 137, s. 2.

¹⁹⁴ Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 190, HE 199/1996 vp. s. 6, Suviala 2014, s. 138, Lindström 2015 s. 261.

¹⁹⁵ Ks. esim. Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 42/1902–41/1904, TKA Vekseli- ja meriprotestit.

¹⁹⁶ Aurejärvi 1979a, s. 190–191.

¹⁹⁷ Suomeen muodostuneen tavanomaisen oikeuden ja käytänteen mukaan protestit toimitetaan julkisen notaarin virkahuoneessa virka-aikana. Tarkkaa ajankohtaa tämän, lain sanamuodosta poikkeavan, menettelyn alulle ei ole voitu tarkkaan määrittää. Jo ensimmäinen vekseliin perustumaton protesti on kuitenkin suoritettu edellä esitetyn tavoin notaarin virkahuoneessa vuonna 1866. Näin ollen sanamuodon mukaisesta menettelystä on luovuttu jo varsin varhaisessa vaiheessa. Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 183, Suviala 2014, s. 124.

¹⁹⁸ Aurejärvi 1979a, s. 165.

tehtäviin ei kuulunut perusteen oikeudellinen arviointi taikka olemassaolon vahvistaminen. Tästä huolimatta protesteista valitettiin varsin harvoin ja toimituksen kumoaminen oli erittäin poikkeuksellista.¹⁹⁹ Protesti vahvistettiin pöytäkirjaan kirjatulla notaarin sekä todistajan allekirjoituksilla.

On syytä huomata, että tosiasiallisesti tratan protestointi sekä sen oikeusvaikutukset olivat laissa täysin sääntelemättömät. Menettelyssä hyödynnettiin vekselilainsäädännön tekniikkaa sekä vekseliprotesteja toimittavia viranomaisia, mutta nimenomaista velvollisuutta näin toimimiselle ei ollut. Toistaiseksi ei ole onnistuttu määrittämään, milloin kunkin kaupungin notaarit ovat hyväksyneet trattojen protestoinnin ja alkaneet näitä toimittaa. Tarkastelulle eräänlaisen lähtökohdan luovat kuitenkin protestipöytäkirjat, jotka muodostavat virallisen paikkakuntakohtaisen aineiston toimitetuista protesteista. Osa julkisista notaareista suostui toimittamaan trattaprotesteja, mutta ei antamaan niitä lehdissä julkaistavaksi. Joukossa oli myös joitain niin kutsuttuja totaali kieltäytyjiä, jotka eivät suostuneet protestoimaan trattoja lainkaan, sillä menettely ei perustunut lakiin.²⁰⁰ Lain ulkopuolisena oikeusilmiönä trattaprotestit olivat varsin joustavia. Seikoilla kuten protestiviranomaisen alueellisella toimivallalla, protestin tiedoksiannolla taikka protesteja koskevien määräpäivien noudattamisella ei ollut trattaperintää rajoittavia vaikutuksia. Vaikka vekselisääntöä noudatettiin lähtökohtaisesti tarkoin, tarjosi menettely huomattavaa liikkumavaraa vekseliprotestiin verrattuna. Käytännössä saatettiin menetellä jopa siten, että esimerkiksi pakottavasta määräpäivästä myöhästynyt vekseli protestoitiin trattana.²⁰¹ Menettelyn lähtökohtahan oli perusteesta riippumatta sama: protestilla todettiin erääntyneeseen saatavaan kohdistuneitten asianmukaisten perintätoimien jääneen tuloksettomiksi.²⁰²

Trattaprotestin julkinen luonne sekä menettelyn erityinen perintäteho korostuivat merkittävästi 1900-luvun alussa. Vekselilainsäädännön edellyttämä protestipöytäkirjojen asiakirjajulkisuus oli toteutunut myös trattojen osalta, mutta viranomaisten toimistoissa säilytettäviä pöytäkirjoja ei tietävästi juuri käyty tarkastelemissa.²⁰³ Lainkohta sai kuitenkin ennennäkemättömän merkityksen, kun vaasalainen varalääninkamreeri ja asianajotoimiston omistaja Karl Johan Eskelin toimeenpani uuden liikeideansa: protestitiedot oli mahdollista kerätä ja julkaista laajalle

¹⁹⁹ TKA Vekseli- ja meriprotestit.

²⁰⁰ Ekman 1978, s. 191, jonka mukaan tällainen totaali kieltäytyminen on kuitenkin varsin harvinaista. Ks. myös Suviala 2014, s. 138.

²⁰¹ Aurejärvi 1979a, s. 180 ja 190–191.

²⁰² Ks. esim. Granfelt 1946, s. 14, Aurejärvi 1979a, s. 165 ja 190–191.

²⁰³ Suviala 2014, s. 130. Vastaava huomio voidaan tehdä Turun kaupunginarkistossa säilytettävistä protestipöytäkirjoista, joita on selvästi käsitelty vain harvoin.

yleisölle leviävänä painotuotteena maksua vastaan. Lokakuusta 1902 alkaen Eskelinin omistaman Vaasan Asianajotoimiston toimittama Viikkolista-julkaisu sisälsi liitteen, joka otsikostaan ”*Luettelo Suomen kaupungeissa protesteeratuista vekseleistä*” huolimatta sisälsi aina edeltävän viikon tiedot niin vekseli- kuin trattaprotesteistakin.²⁰⁴ Liite oli toimiston mukaan suunnattu ensi sijassa ”*m. m. pankeille ja kassoille sekä suurille rahalaitoksille ynnä myös kaikille isomille liikemiehille ja tehtailijoille*”.²⁰⁵ Porin ensimmäinen varsinainen sanomalehti, Björneborgs Tidning, kommentoi protestiliitettä tammikuussa 1903 toteamalla muun ohella julkaisun olevan sekä kiinnostava että hyödyllinen erityisesti erilaisille velkojille.²⁰⁶

Bilaga till Wasa Sakförarebyrås veckolista Lisälehti Waasan Asianajotoimiston viikkolistaan N:o 1.			
Förteckning öfver i Finlands städer protesterade vaxlar under veckan 15 — 20 December 1902.		Luettelo Suomen kaupungeissa protesteeratuista vekseleistä viikolla 15 p. — 20 p. Jouluk. 1902.	
Protestörskande. Protestin hakija.	Vexel-acceptant. Vekselin hyväksyjä.	Vexel-utställare. Vekselin asettaja.	Vexelbeloppet och myntslag. Vekselin määrä ja rahalaji.
Helsingfors. * Helsinki. *			
Föreningsbanken Dme	Widemark & Amundsen Dme	Beck & Turba	Rmk 444:55
Nordiska Aktieb. Dme	S. Schaibel Chr Rasmussen	Schöschlin & Co. B. Rung	Fcs. 1,000:— Fmk 50:—
Wasa Aktiebank Finlands Bank Aksel Castren Wasa Aktiebank Kansallis O. Pankki Nordiska Aktieb. Dme Kansallis O. Pankki Dme Föreningsbanken Nordiska Aktieb. Dme Fredr. Ahlstrand	Finska Ängf. A.-B. (tratta) Dme (d:o) Oskar Eriksson & Co Widemark & Amundsen Lonny Boldt Emilie Höglund (tratta) A.-B. Gräsvikens Kakelf. Aina Björkman (tratta) Finska Ängf. A.-B. (d:o) J. A. Helenius S. O. Stén Carl Fr. Enholm I. P. Knudsen Aug Nordström Harald Sandberg	Ludv. Leewenstein Dme (Oläsligt) Elias Neuhäuser Gösta Sundman August Lunden P. Chmielewski Auras & Wilke Lud. Leewenstein Byström, Stahl & Co. Aleks. Honkanen Fr. Enholm Bernhard Kahn & Co. A. W. Perosner Viktor Lagus	Fcs 184:— " 131:10 " 70:75 Rmk 432:60 Fmk 1,200:— Rmk 853:— Fmk 6,000:— Rmk 205:35 Fcs. 146:75 Fmk 700:— " 62:— " 250:— Rmk 68:20 Rub. 200:— Fmk 500:—
Borgå. Porvoo.			
Nordiska Aktieb.	M. W. Mecklin	Rheinische Farben Chemischen Fabrik	Rmk 605:80
Hangö. Hanko.			
Nordiska Aktieb.	H. F. Sundberg	Johan Hartell	Fmk 375:—
Åbo. Turku.			
Alfred Holmström Edv. Åström	Aksel Lindfors ** Selim Stolt **	August Grönroos J. Å. Grönlund	Smk 5,000:— " 1,500:—
Nystad.			
Uusikaupunki.			
Nordiska Aktieb.	Wilhelm Henriksson	V. A. Trygg	Fmk 350:—
Raumo. Rauma.			
Kansallis O. Pankki	John Nurminen (tratta)	C. Segerdahl	ℳ 287:09
* Under tiden 2—11 Dec. 2—11 Joulukuun ajalla.			
** Under veckan 8—13 Dec. Viikko 8—13 Jouluk. ajalla.			

Kuva 5. Vaasan asianajotoimiston Viikkolistan lisälehti nro 1/1903.

²⁰⁴ Vuoteen 1903 asti julkaisu kulki nimellä Vaasan asianajotoimiston Wiikko-muistilista.

²⁰⁵ Vaasan Asianajotoimiston Viikkolista, 2.1.1903 nro 1, s. 2.

²⁰⁶ Björneborgs Tidning 13.1.1903 nro 5, s. 1.

Lupaavasta alusta huolimatta Viikkolistan julkaisu lakkasi verrattain yllättäen vuoden 1904 lopulla. Protestilistan toimittaminen oli osoittautunut haasteelliseksi ja lehti oli saanut osakseen myös huomattavaa kritiikkiä muun muassa virheellisiä nimiä, paikkakuntia sekä muita tietoja koskien.²⁰⁷ Todellinen syy julkaisun lopettamiselle kävi kuitenkin ilmi seuraavana keväänä paikallisesta Vaasa-lehdestä: Suomen Hypoteekkiyhdistyksen asiamiehenä toiminut Eskelin oli kavaltanut yhdistykseltä huomattavan määrän varoja ja jäädessään kiinni poistunut maasta, lehden tietojen mukaan New Yorkiin.²⁰⁸ Protestilistalle oli kuitenkin kysyntää ja hedelmällisen liikeidean jäädessä vaille harjoittajaa päätti Suomen liikemiesten äänenkannattajaksi julistautunut Kauppalehti tarttua viipymättä tilaisuuteen. Lehti uutisoi luettelon tulleen tuiki tarpeelliseksi ja sen toimittamisesta koituvista sangen suurista kustannuksista huolimatta haluavansa tarjota sen laajoille liikemiespiireille huokeaan hintaan.²⁰⁹ Kauppalehti ryhtyi julkaisemaan protestilistaa heti seuraavan vuoden alusta ja ensimmäinen numero julkaistiin 11.1.1905.²¹⁰ Liite keräsi kannatusta sekä tilaajia ja neljää vuotta myöhemmin uutisoi Suomen suurimpiin talousalan julkaisuihin lukeutuva Mercator protestilistan olevan maan liike-elämässä tekijä, jota ilman ei voitaisi tulla enää toimeen.²¹¹

Kuten edellä on esitetty, protestitietojen julkaisu painotuotteena alan lehdistössä oli käytännön kautta muotoutunut liikeidea, eikä esimerkiksi lainsäädäntöön perustuva vaatimus. Näin ollen protestitietojen luovutus julkaisua varten ei ollut julkista notaaria sitova velvoite, vaan perustui vapaaehtoisuuteen sekä yleiseen tapaan. Varsinkaan aluksi eivät kaikki protestit välttämättä päätyneet laajan yleisön tietoon.²¹² Aiheesta uutisoi Kauppalehti otsikolla ”*Salatuista vekseli-protesteista*”. Alkujaan Mercatorissa julkaistussa kirjoituksessa protestilistan katsottiin saavutaneen siinä määrin puolivirallinen asema, että julkisilta notaareilta voitaisiin vaatia luotettavien protestitietojen toimittamista. Luotettavuudella lehti viittasi vuoden aikana ilmi tulleisiin tapauksiin, joissa notaarit olivat solmineet sopimuksia protestien listaan ilmoittamatta jättämisestä. Tämä menettely, jota myöhemmin alettiin kutsua hiljaiseksi protestoinniksi, katsottiin vielä vuonna 1909 olevan ”*arveluttavaa mielivaltaa ja hyvässä tarkoituksessaan ja*

²⁰⁷ Näitä käsitellään tarkemmin kappaleessa 4.2.

²⁰⁸ Vaasa 4.4.1905 nro 39, s. 2. Asiasta uutisoitiin myös useissa muissa suurissa sanomalehdissä ks. esim. Uusi Suometar 18.1.1905 nro 14, s. 6 ja 6.4.1905 nro 80 s. 4, Tampereen Uutiset 7.4.1905 nro 81, s. 4. Lopulta Eskelin erotettiin virastaan varalääninkamreerina poissaolonsa johdosta rikoslain nojalla ja häntä vastaan pidätettiin kanneoikeus ilmi tullutta yleisten varojen hävittämistä koskien. Ks. esim. Helsingin Sanomat 31.8.1907 nro 200, s. 6, Uusi Aura 3.9.1907 nro 202, s. 6, Wirallinen Lehti 11.9.1908 nro 210, s. 3.

²⁰⁹ Kauppalehti 14.12.1904 nro 50, s. 2.

²¹⁰ Kauppalehti 14.12.1904 nro 50, s. 2. Protestilistaa julkaistiin erillisenä liitteenä aina vuoteen 1956 asti.

²¹¹ Mercator 15.1.1909 nro 2, s. 58.

²¹² Aurejärvi 1979a, s. 187, Suviala 2014, s. 130.

ystävällisyydessään suuri vääräys kaikkia niitä kohtaan, joiden nimet on tinkimättä julkaistu”.²¹³ Myös menettelyn tarkoituksen katsottiin olevan kyseenalainen, velallisen heikon taloudellisen aseman salailun johtaessa protestilistan tilaajia harhaan. Kirjoittaja sivusi lopuksi Suomen puutteellista kauppalainsäädäntöä toteamalla sen olevan voimaton tällaisia väärinkäytöksiä vastaan.²¹⁴ Todetusta sääntelytarpeesta huolimatta menettelyn nostamista aktiiviseen keskusteluun saatiin odottaa aina vuosisadan loppuun.

Koska protestointimenettely protestin toimittamispaikkaa ja -tapaa koskevine säädöksineen ovat vekselilainsäädännön pääasiassa ylikansallisesta luonteesta poiketen puhtaasti kansallisia, ei suuntaviivoja julkisuuden toteuttamiseen voitu juuri hakea kansainvälisesti.²¹⁵ Praksis oli kehittynyt Suomessa paikoin varsin omalaatuiseksi. Ensinnäkin kansainvälisesti vekselilainsäädännön mukaan protesti voidaan toimittaa joko saatavan erääntymisen, taikka hyväksymättä jättämisen johdosta. Vaikka samaiset lainkohdat ovat voimassa myös kotimaassa ei jälkimmäistä tiedetä juuri tapahtuneen, vaan käytännössä protestin perusteena Suomessa on poikkeuksetta erääntynyt saatava.²¹⁶ Toinen ainoastaan suomalaiselle menettelylle ominainen piirre koskee protestitietojen julkaisua: ulkomailla protesteista kootut listat ovat ainoastaan raha- ja luotonvalvontalaitosten välisiksi tarkoitettuja asiakirjoja, eikä niitä tiedetä julkaistavan laajalle yleisölle missään muualla.²¹⁷

Julkaisulla on protestin perusteesta riippuen toisistaan poikkeava merkitys. Kuten todettu, vekseliprotestin ensisijainen tarkoitus on todeta päävelallisen suoritushäiriö ja synnyttää näin velkojalle takautumisoikeus muita vekselivelallisia eli asettajaa, siirtäjiä sekä takaaajia kohtaan.²¹⁸ Protestitietojen julkisuus toteuttaa toissijaisten velallisten tiedonsaannin ohella menettelyn selvyyttä sekä riidattomuutta ja turvaa näin osaltaan velkojan saamisoikeutta. Tratan julkinen protestointi puolestaan on vailla oikeusvaikutusta oleva itsetarkoitus, jonka tavoitteena on painostaa velallinen suorittamaan erääntynyt saatava mainehaitan uhalla.²¹⁹ Trattaprotestin vaikutukset ovat kiteytettävissä velallisen liikemainetta sekä luottokelpoisuutta käsittäviin haittoihin.

²¹³ Mercator 15.1.1909 nro 2, s. 58, Satakunta 3.8.1912 nro 85, s. 2. Hiljaisesta protestoinnista ks. esim. Lindström 2015, s. 281, Willman 2019, s.183

²¹⁴ Mercator 15.1.1909 nro 2, s. 58, Kauppalehti 27.1.1909 nro 4, s. 10.

²¹⁵ Saaduista vaikutteista huolimatta protestointimenettely ei ole täysin yhtenäinen edes pohjoismaissa. Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 165–166 ja 182, Suviala 2014, s. 123.

²¹⁶ Aurejärvi 1979a, s. 166.

²¹⁷ Suomessa protestit on jäljempänä kytketty viralliseen luottotietorekisteriin. Vastaavasta kytkennästä ulkomailla ei ole kuitenkaan tietoa. Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 186–187, Suviala 2014, s. 129–130, Willman 2019, s. 173.

²¹⁸ Ks. esim. Granfelt 1946, s. 14, Aurejärvi 1979a, s. 164–165.

²¹⁹ Ks. esim. Aurejärvi 1979a, s. 191–192, Suviala 2014, s. 138 ja 142, Lindström 2015 s. 261 ja 279.

Näistä ensin mainittu ilmenee velalliseen talouselämässä kohdistuvan luottamuksen heikentymisenä. Teollistumisen muuttamalla markkinoilla henkilökohtaisuus luottosuhteissa oli vähentynyt merkittävästi ja toimijoiden maine rehellisenä ja kunniallisena kauppakumppanina oli varsin merkityksellinen. Julkaistu trattaprotesti nakersi merkittävästi luottamusta velallisen aikomukseen vastata sitoumuksistaan. Jälkimmäinen puolestaan liittyy maksuhalukkuuden sijaan velallisen maksukykyyn. Protesti saattoi usein olla ensimmäinen merkki velallisen heikosta taloudellisesta tilasta ja käynnistää vararikkoa ennakoivan noidankehän katkaisemalla yrityksen luotonsaannin. Julkisilla ja kaikkien toimijoiden helposti saatavilla olevilla protestilistoilla oli merkittävää käytännön vaikutusta luotonantoon liittyvän riskin arvioinnissa. Etenkin luottotietolaitosten toiminnan ollessa vielä varsin kehittymätöntä oli luotonantajan perustettava päätöksensä saatavilla olevaan informaatioon, kuten vastapuolen maineeseen, johon vaikuttivat niin kuulopuheet kuin protestilistatkin.²²⁰

Kokonaisuutena tarkastellen voidaan todeta, että trattaprotestien sisällyttäminen laajalle yleisölle julkaistaviin protestilistoihin loi pohjan perintäinstrumentin yleistymiselle. Vaikka menettely oli jo aiemmin osoittautunut toimivaksi, muuttui se protestien julkaisun myötä tehokkaaksi. Aiemmin velallisen suoritushäiriö oli jäänyt velkojan lisäksi pääsääntöisesti vain pankin sekä protestin toimittaneen julkisen notaarin tietoon. Kun tratan pääasiallinen vaikutusmekanismi kuitenkin perustuu juuri julkisuuden aiheuttamaan paineeseen, vaikuttivat nämä nopeasti vahvan aseman saavuttaneet painotuotteena ympäri maata leviävät protestilistat menettelyyn ennenäkemättömällä tavalla.

4.1.1 Moe & Asplund

Ensimmäisiin aktiivisiin trattaprotestien ottajiin lukeutui vaasalainen tukkukauppa Moe & Asplund, jonka omistivat vaasalaiset Abraham Jakobsson Asplund ja John Edward Moe. Etenkin norjalaislähtöinen Moe oli tunnettu liikemies, laivanvarustaja ja yritysjohtaja. Liike välitti muun muassa siirtomaatavaroita, vuotia, silliä ja silakoita, väriaineita, paperiteollisuuden tuotteita sekä myöhemmin myös ruutia ja dynamiittia. Liiketoiminnan monipuolisuutta kuvastaa Waasan Lehden takasivu vuodelta 1890, jossa Moe & Asplundin mainoksia oli peräti 15. Lisäksi sivulta löytyi J. E. Moen viinikaupan mainos.

²²⁰ Aurejärvi 1979a, s. 188, Kiljala – Parpola 2005, s. 11–13, Turunen 2017, s. 16–17.

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Palovakuutusyhtiö NADESCHDA

vastaanottaa vakuutuksia MOE & ASPLUNDIN kautta. Maakauppavarastoja vakuutetaan.

Pilettejä suoraan Amerikkaan.

Waldemar Schaumanilla

Victor Ekilä

Wienin huonekaluja

Herrain Jakob & Josef Kohlin Wienissä maastamankaluja valmistuksia saatua huonekalu alkajirjoittaneen kautta.

Emil Asplund.

Varastossa on tuloja Sun. 7, 75, 8: 50 ja 10 m. kappale.

Hovosenkenkänuoja

metia ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita.

Voiväriä.

Kanki.

Kanka.

Dynamittia.

Amiilivärejä.

Asken tullut.

Asken tullut.

Kupittaan puutaimistossa

Sillia.

Umoituitia.

Beititille.

Talteletietia.

Hankoniemestä Uko-

Hankoniemestä Uko-

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Palovakuutusyhtiö NADESCHDA

vastaanottaa vakuutuksia MOE & ASPLUNDIN kautta. Maakauppavarastoja vakuutetaan.

Pilettejä suoraan Amerikkaan.

Waldemar Schaumanilla

Victor Ekilä

Wienin huonekaluja

Herrain Jakob & Josef Kohlin Wienissä maastamankaluja valmistuksia saatua huonekalu alkajirjoittaneen kautta.

Emil Asplund.

Varastossa on tuloja Sun. 7, 75, 8: 50 ja 10 m. kappale.

Hovosenkenkänuoja

metia ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita.

Voiväriä.

Kanki.

Kanka.

Dynamittia.

Amiilivärejä.

Asken tullut.

Asken tullut.

Kupittaan puutaimistossa

Sillia.

Umoituitia.

Beititille.

Talteletietia.

Hankoniemestä Uko-

Hankoniemestä Uko-

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Suulufutkissa.

Astea lausuaa Riihtien Oskari, joka piti suuta auki ja lausuaa suulufutkissa. Hän on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari ja on ollut suulufutuksen mestari.

Palovakuutusyhtiö NADESCHDA

vastaanottaa vakuutuksia MOE & ASPLUNDIN kautta. Maakauppavarastoja vakuutetaan.

Pilettejä suoraan Amerikkaan.

Waldemar Schaumanilla

Victor Ekilä

Wienin huonekaluja

Herrain Jakob & Josef Kohlin Wienissä maastamankaluja valmistuksia saatua huonekalu alkajirjoittaneen kautta.

Emil Asplund.

Varastossa on tuloja Sun. 7, 75, 8: 50 ja 10 m. kappale.

Hovosenkenkänuoja

metia ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita. Eikaridya ja kirkkaita.

Voiväriä.

Kanki.

Kanka.

Dynamittia.

Amiilivärejä.

Asken tullut.

Asken tullut.

Kupittaan puutaimistossa

Sillia.

Umoituitia.

Beititille.

Talteletietia.

Hankoniemestä Uko-

Hankoniemestä Uko-

Kuva 6. Vaasan Lehden takasivu numerosta 31/1890.

Vaasan Asianajotoimiston viikkolistassa ensimmäisen vuoden aikana julkaistuista protesteista Moe & Asplund oli osallisena 26:ssä. Protesteista kymmenen oli trattaprotesteja, joista kuusi oli haettu Moe & Asplundia vastaan. Yhtään vekseliä yritys ei puolestaan ollut päästänyt protestiin asti.²²¹ Tämä seikka on mahdollisesti seurausta vekselisäännön mukaisesta tiukasta sekä nopeasta vekselisaatavan perimisjärjestyksestä.²²² Aikalaiskirjallisuudessa menettelyä on kuvattu jopa seuraavasti: ”Jollet heti lyö saatavaan lautaan, lähdet jo tänään läänin vangistoon. Vekselilaki ei muuta valittavaa tiedä eikä tunne.”²²³ Vekseliprotestin ankarista oikeudellisista seuraamuksista poiketen trattaprotesti puolestaan ei vahvista saamisoikeutta taikka muodosta täytäntöönpanokelpoista päätöstä. Näin ollen velkojan olisi trattaprotestista huolimatta

²²¹ Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 41/1902–40/1903.

²²² Vekselien takaisinperinnästä katso esim. Aurejärvi 1979a ja Granfelt 1946.

²²³ Raunio 1886, s. 53. Ks. myös Lyytinen 1883, s. 115. Vekselivankeus oli Suomessa voimassa aina vuoteen 1895, jolloin sitä koskevat säännökset kumottiin uudella ulosottolailalla (37/1895).

ryhdyttävä perimään saatavaansa oikeusteitse, mikä oli tunnetusti sekä kallista että aikaa vievää. Etenkin pienten saatavien perintä oli usein kannattamatonta ja näin ollen kynnys tratan päästämiseksi protestiin vekseliä matalampi. Moe & Asplundia vastaan haettujen protestien kohdalla kyse ei kuitenkaan ollut saatavien vähäisyydestä, vaan protestoitujen trattojen yhteenlaskettu velkapääoma oli kaikkiaan 22 523,33 ruotsin kruunua. Velka saatiin kuitenkin ilmeisesti suoritetuksi, sillä Moe & Asplund jatkoi liiketoimiaan ongelmitta vielä useiden vuosikymmenten ajan.

4.1.2 Ensimmäinen luottotietoyhtiö

Luotonannon sekä luottokaupan yleistyminen synnyttivät teollistuvassa Suomessa uudenlaisia tarpeita taloudelliselle informaatiolle. 1900-luvulle tultaessa rahan lainaaminen sekä tavaran myynti velaksi olivat kehittyneet hyvinkin pitkälle, mutta luottotietojen välittäminen oli vielä varsin kehittymätöntä.²²⁴ Tarve oli kuitenkin ilmeinen ja ensimmäinen suomalainen luottotietoja kerännyt ja niillä kauppaa käynyt asianajotoimisto, Jansson & Sundman, aloitti toimintansa Helsingissä vuonna 1893.²²⁵ Samana vuonna Helsinkiin perustettiin vielä toinenkin luottotietoja välittänyt toimisto varatuomari Gunnar Hjeltin toimesta. Kyseiset toimistot keskittyivät ensi sijassa palvelemaan ulkomaisten luottotietotoimistojen tarpeita välittämällä näille raportteja suomalaisista ulkomaankauppaa käyvistä liikemiehistä. Tietojen kerääminen osoittautui kuitenkin haasteelliseksi puuttuvista rekistereistä sekä toimintaan kohdistuneesta suuresta epäluulosta johtuen ja luottotiedot pysyivätkin edelleen pitkälti pankkien hallussa.²²⁶

Tarve suojata liikkeitä luottotappioilta sekä ylläpitää suomalaisten luotettavan kauppakumppanin mainetta tunnustettiin myös Kuopiossa elokuussa 1895 pidetyssä yleisessä kauppiaskouksessa, jossa luottotiedonannon puutteellinen tila oli käsiteltävänä. Alustuksessaan tamperelaiset liikemiehet ehdottivat maahan kauppayhdistysten toimesta perustettavaksi erityinen luottotiedonantoon keskittyvä toimisto. Kokous kuitenkin katsoi, että toimintaan liittyvien tunnettujen kulujen johdosta kyseinen tiedonanto olisi järjestettävä muilla tavoin, ilman kauppayhdistysten osallistumista.²²⁷ Kokouksen jälkeen asia jäi kuitenkin sillensä eikä se muutamista

²²⁴ Vrt. esim. Ruotsi, jossa toimi vuonna 1905 jo 5 luottotietoyhtiötä. Kauppalehti 10.1.1906 nro 2, s. 2, Turun Sanomat 23.7.1905 nro 168, s. 1, Kauppalehti 17.1.1906 nro 3, s. 2, Kiljala – Parpola 2005, s. 13–14.

²²⁵ Kauppalehti 17.1.1906 nro 3, s. 2, Turunen 2017, s. 150.

²²⁶ Kauppalehti 17.1.1906 nro 3, s. 2.

²²⁷ Kiljala – Parpola 2005, s. 11–13, Ks. myös Päivälehti 8.8.1895 nro 181, s. 2, Aura 8.8.1895 nro 90, s. 2, Uusi-maa 13.8.1895 nro 62, s. 3.

yrittäjistä huolimatta noussut yleiseen keskusteluun, kunnes vuonna 1904 eräät turkulaiset sekä tamperelaiset liikemiehet sekä tehtaiden edustajat laskivat liikkeelle kiertokirjeen luotonantajien yhteisen yhdistyksen perustamiseksi. Kirje oli osoitettu suomalaisille kauppahuoneille ja siinä ehdotettiin perustettavaksi koko maan kattava luottotiedusteluyhdistys, joka hankkisi jäsenilleen tietoa luotonhakijoista sekä valvoisi jäsenten etuja velallisten konkurseissa.²²⁸ Ehdotus kohtasi kuitenkin kritiikkiä muun muassa pienen jäsenkunnan ja sitä kautta tietojen rajallisen kattavuuden johdosta. Lisäksi esille nostettiin yhdistyksen toimintasuunnitelmasta ilmevät eturistiriidat.²²⁹

Kritiikistä huolimatta Tampereen Seurahuoneella järjestettiin 17.11.1904 kokous, jossa aiheena oli kiertokirjeessä esitetyn mukaisen luottotietojen hankkivan sekä yhteisiä etuja pesien selvityksissä valvovan luottotiedusteluyhdistyksen perustaminen. Kokouksessa oli läsnä 53 suurkauppiasta, tehtailijaa ja liikemiestä kaikista suomen merkittävimmistä kaupungeista. Kokous päätti viipymättä ryhtyä toimenpiteisiin yhdistyksen perustamiseksi ja sääntöehdotusta laatimaan sekä muita valmistelutoimia hoitamaan asetettiin seitsenhenkinen toimikunta. Valmistelun tuloksena Suomen senaatti vahvisti yhdistyksen säännöt 10.1.1906 ja Finska Kreditgifvareföreningen – Suomen Luotonantajayhdistys saattoi aloittaa toimintansa.²³⁰

Luottotietojen käsittelyn lisäksi Suomen Luotonantajayhdistys harjoitti aktiivisesti saatavien perintää. Itse asiassa suurin osa yhdistyksen tuloista tuli perintä- ja konkurssivalvontatoimista. Vakinaiset asiamiehet ympäri maata huolehtivat jäsentensä toimeksiantojen hoitamisesta ja olivat tomissaan ilmeisen tehokkaita, sillä jo ensimmäisenä toimintavuonna yhdistykselle kertyi noin 5 300 luottotietoa. Luotonantajayhdistyksen asiamiesten harjoittamassa perinnässä ei protestilistojen perusteella käytetty lainkaan trattaa, mutta tietoja julkisista maksulaiminlyönneistä hyödynnettiin luottotietoja kerätessä. Voittoa tavoittelemattomaksi ilmoitetun yhdistyksen perintäosasto kasvoi merkittävästi luottotieto-osastoa nopeammin ja jo vuonna 1908 osasto keräsi yhdistykselle yli 20 843 markan perintäpalkkiot. Tuloksen kasvaessa toiminta päätettiin yhtiöittää ja keväällä 1909 perustettiin Osaakeyhtiö Credit Aktiebolag.²³¹

²²⁸ Kirje julkaistiin kokonaisuudessaan Tampereen Uutisissa. Ks. nro 148, 4.8.1904, s. 1–2.

²²⁹ Hufvudstadsbladet 19.09.1904 nro 254, s. 6–7, Lumme 1904, s. 2.

²³⁰ Uusi Suometar 18.11.1904 nro 269, Kiljala – Parpola 2005, s. 14–15, Suviala 2014, s. 154.

²³¹ Mercator 15.3.1909 nro 6, s. 220, Kauppalehti 17.3.1909 nro 11, s. 7, Suomalainen Kansa 8.5.1909 nro 104, s. 5, Kiljala – Parpola 2005, s. 18–20, Suviala 2014, s. 255–257.

Luotonantajayhdistyksen läpikäymän rakenteellisen uudistuksen ansiosta Suomeen oli viimein saatu sekä luottotiedustelu- että perintätoimia harjoittavat koko suurruhtinaskunnan alueella toimivat tahot. Vaikka Oy Creditin Ab:n harjoittama perintä oli maan mittakaavalla verrattain laajaa, ei yhtiön perustaminen näyttänyt suoranaisesti vaikuttavan pankkien harjoittamaan kilpailevaan toimintaan. Kauppalehden Protestilistalla julkaistiin yhteensä 571 vuoden 1910 aikana toimitettua trattaprotestia, joista ainoastaan 7 oli muiden kuin pankkien hakemia.²³² Credit ei tietävästi harjoittanut trattaperintää lainkaan, vaan oli järjestänyt toimintansa muun muassa laajan lakiasianosaston ja konkurssivalvontojen varaan. Suomen Luotonantajayhdistys puolestaan jatkoi toimintaansa muun ohella ryhtymällä vuoden 1912 alusta tarkastamaan Kauppalehden julkaisemaa Protestilista-liitettä.²³³

4.2 Virheelliset protestit

Taloudellisen toiminnan näkökulmasta keskeinen ja ajoittain jopa välttämätön lähtökohta on osapuolten välinen luottamus. Vuonna 1911 julkaistu siviilioikeuden oppikirja tiivistää seikan toteamalla, että *”suoritus on, olipa sen velkaperuste sitten mikä tahansa, toimitettava niin kuin rehellisyys ja luottamus liiketapaan nojautuen vaativat”*.²³⁴ Tähän lähtökohtaan nojaa myös luotonanto, jonka edellytyksenä on ennen kaikkea luotonmyöntäjän ja -saajan välinen luottamus toistensa haluun sekä kykyyn vastata sitoumuksistaan. Luottamuksen syntymisen kannalta korostuneen merkityksellinen on toisen osapuolen liikemaine. Käsitys vastapuolen valmiuksista oli vielä 1800- ja 1900-luvun alkupuolella perustettava saatavilla olevaan, markkinoiden laajentuessa usein varsin rajallisen, tietoon. Luottotietojen välittämisen ollessa vielä suppeaa, toimi kaupan alan lehdistö yhdessä liikeuttavien välillä liikkuvien kuulopuheiden ohella merkittävänä maksukäyttäytymistä koskevan tiedon välittäjänä. Informaatio kuitenkin jakautui epätasaisesti ja oli ajoittain epätasällista, virheellistä ja joskus jopa puolueellista. Näin ollen toimijoille oli erityisen tärkeää säilyttää maine rehtinä sekä tunnollisena kauppakumppanina kaikissa luottosuhteissa.

Kuten aiemmin kappaleessa 2 on käsitelty, luottomarkkinoille voimakkaasti heijastuneet yhteiskunta- ja talouspoliittiset muutokset johtivat muun ohella uudenlaisen taloudellisen informaation tarpeeseen teollistumisen edetessä. Toimijoiden maksukäyttäytymistä sekä

²³² KLPL 2/1910–1/1911.

²³³ Ks. esim. KLPL 3.1.1912 nro 1, s. 1.

²³⁴ Gareis 1911, s. 54.

taloudellista tilaa ilmentäneet protestilistat vakiinnuttivat asemansa kaupan alan lehdistössä varsin nopeasti 1900-luvun alkupuolella.²³⁵ Kannatettavasta tarkoituksestaan huolimatta protestitietojen kerääminen sekä listojen julkaisu eivät aina sujuneet toivotusti ja ongelmia aiheuttivat listoilla ajoittain esiintyneet virheelliset sekä aiheettomat protestit. Julkaisuja seurattiin etenkin alan toimijoiden keskuudessa aktiivisesti ja virheellisistä tiedoista aiheutuneet liikemai-
netta heikentävät vaikutukset saavuttivat verrattain nopeasti laajan yleisön. Vaikka ilmenneet haasteet koskivat niin vekseli- kuin trattaprotestejakin, voidaan tratan katsoa yksipuolisesta luonteestaan johtuen olleen ensin mainittua alttiimpi virheille.

Jo ensimmäisen protestitietojen levittäneen julkaisun, Vaasan asianajotoimiston Viikkolistan, rakenne sekä otsikointi antoivat osin virheellisen kuvan trattaprotestien luonteesta: sekä trattattua vekselivelalliset painettiin otsikolla ”*vekselin hyväksyjä*” varustettuun sarakkeeseen. Otsikointi johti luonnollisesti varsinkin aiheeseen perehtymättömän lukijan siihen käsitykseen, että myös trattavelalliset olisivat tosiasiassa hyväksyneet ja näin tunnustaneet velan. Vastaavaa linjaa noudatti myös Kauppalehden Protestilista. Molemmissa julkaisuissa tratat erotettiin vekselleistä kirjaamalla termi ”*tratta*” sulkeisiin velallisen nimen perään. Kirjauksen merkitystä ei kuitenkaan lehdissä avattu ja trattaprotestit julkaistiin vekseliprotestien seassa niitä mitenkään erittelemättä taikka kokoamatta. Harhaanjohtavan otsikoinnin lisäksi protestilistoilla ilmeni ajoittain merkittäviä painovirheitä. Esimerkiksi velkojan ja velallisen nimet olivat saattaneet vaihtua päittäin, saatavan summa muuttua, taikka protesti jäädä kokonaan julkaisematta.²³⁶

Painovirheiden sekä tiedonvälityksessä ilmenneiden puutteiden lisäksi protestilistoja rasittivat ajoittain täysin perusteettomat trattaprotestit. Vekselilain analogisen soveltamisen myötä velallisella oli oikeus saada trattaprotestia koskeva vastauksensa liitetyksi julkisen notaarin protestipöytäkirjaan ja näin myös protestilistalla julkaistavaksi.²³⁷ Nämä vekselisäännössä vastauksiksi nimitetyt lausumat sisälsivät lähtökohtaisesti velallisen eriävän mielipiteen protestin aiheellisuudesta. Vakiintuneesti velalliset kiistivät saatavan olemassaolon muun muassa itse kaupan kohteeseen liittyvien seikkojen, kuten tavarahan saapumatta jäämisen taikka sopimuksen vastaisuuden johdosta.²³⁸ Toistuvasti vedottiin myös jo tehtyyn suoritukseen sekä summan

²³⁵ Ks. esim. Kauppalehti 14.12.1904 nro 50, s. 2, Mercator 15.1.1909 nro 2, s. 58, Suviala 2014, s. 133.

²³⁶ Ks. esim. Vaasan asianajotoimiston Viikkolista 7.10.1904 nro 41. Vaikka vastaavat virheet oikaistiin tulevissa numeroissa, ennätti virheellinen tieto saavuttaa lukijat sellaisenaan. Lisäksi korjaus johti saman velan esiintymiseen listalla useaan kertaan, mikä ei sekään ollut osapuolten kannalta toivottavaa.

²³⁷ Ks. esim. Ekman 1978 s. 193, Aurejärvi 1979a, s. 188 Aurejärvi 1986, s. 172.

²³⁸ Ks. esim. KLPL nro 1/1909, 5/1909, 45/1909, 8/1910, 12/1910 ja 15/1910.

kattamiseen esimerkiksi vastakkaisilla saatavilla tai muilla sopimuksilla.²³⁹ Ajoittain osapuolten välinen erimielisyys koski ainoastaan osaa kauppahinnasta, jolloin protestilistaan painettiin tieto jäännöksen riidanalaisuudesta.²⁴⁰ Laki ei kuitenkaan edellyttänyt vastaukselta perusteluja ja näin ollen listoilla esiintyi usein myös lausuma ”*trassaatti kieltäytyy lunastamasta trattaa*”.²⁴¹

Protestilista.

KAUPPALEHTI.

Protestilista.

Helsinki, 12 Toukok. 1899.

N:o 19. 1909.

Helsingfors, d. 12 Maj 1899.

LUETTELO Suomen kaupungeissa ja kauppalloissa protestatista vekseleistä viikolla 2—8 Toukok. 1909 saapuneitten tietojen mukaan.

FÖRTECKNING öfver i Finlands städer och köpingar protesterade vaxlar enligt under veckan 2—8 Maj 1909 inkomna uppgifter.

Protestens datum.	Hyväksyjä (tai trassaatti). Acceptant (eller trassat).	Rahajäsen ja määrä.	Asettaja. — Utställare.	Siirtäjä. Endossent.	Protestin ottaja. Protesttagare.
Protestin päivä.	Kotipaikka (lunastuksen nimikkä vekselin vastaan, ellei se ole sama, mainitsee protestin tekijä). Hemmetten upptagen staden angifva mot, eller om samma icke är identisk med den ort, där protesten utställs.	Myttslag och belopp.	Alia lunastuksen vekselin, <i>aktiverings</i> -paikka, ellei mainittu kotipaikka muuten ole selvitetty, velallisen paikka, tahi ellei vekseli ole postitettu, mainitsee postin nimen ja paikan, ellei mainittu upptagen vaxlar <i>aktiverings</i> -ort, drott, eller om samma liknande icke tydligt angifvits i vaxeln eller om icke vaxeln är faktiskt till utnämmandet berättat.		
Huht. Apr.	¹⁾ Helsinki. Helsingfors.				
22	M. Häminen	mk 283: 30	Junge & Verner, Hamburg	Charles Owen	Pohj.p. Nordbank
26	Boris Ivanoff (tratta)	Fr. 4,500: —	Boris Ivanoff		Suom. P. Finl. B.
30	H. G. Rong	Rh. 125: —	M. A. Strachewsky, Psburg		Kykyk. Finns Minis-
	A. Schabel	Fr. 90: —	do		terin kont.
Touk. Maj 1	Edvin Forsbäck (tratta)	Fr. 422: 95	Zaterrinski, Paris		Pohj.p. Nordbank
1	A. Leva	mk 2,800: —	Kallion Kone- ja Metallitehdas O/Y		Kansallis-O-P.
2	W. Hamäläinen	335: 70	J. Kattilainen		do
3	Arthur Granberg (tratta)	770: —	Schimmel & Schneider & Co.		do
	A. Washtera	181: 05	Schmälzer, Hannover		Vaasan P. Wasa B.
	Ove Widerholm, Sandsjö	Kr. 802: 10	Bodafors Stö- & Möbelfabriks A/B, Sandsjö		do
	Hilda Rosenqvist	mk 381: 06	Hans Jensen, Malmö		Privatbanken
	J. V. Ulander	Rmk 674: 50	P. Schaeffer, Frankfurt am Oder		Yhdysp. Förenb.
	John Rapp, Ekenäs	mk 1,300: —	Ellin Bergroth, Jämsä		do
3	K. Uskela, Turku	330: —	Suomal. Kanan Sanomai. ja Kirjapaino O/Y		do
	O. J. R. Eriksson	55: —	Bruno Leo Eriksson		Kansallis-O-P.
	H. Gustafsson	555: —	A. Rantala		do
	H. Lander	750: —	Mikael Stör		do
	Th. Bärfeld	154: 70	J. von Julin		do
	O. E. Berggren	100: —	Pekka Grönqvist		Uudenm. P. Nyl. B.
	Sildevik Hakkarinaho (tratta)	68: 54	Händelshuset „Oborot“		do
	A. Rantala	300: —	E. Paulsen		Vaasan P. Wasa B.
	J. Heinemann	387: 50	Kent Speechake		Pohj.p. Nordbank
4	Y. Rodolf Fiehl (tratta)	835: 50	Weil & Haber, Landau, Rheinpfalz	Säddesutsche Disc. Gesellschaft	Yhdysp. Förenb.
	J. Kilpiä, Oulampi	300: —	W. Weranen, Wihti		Julius Bostorff
	K. Soa	2,000: —	Viktor Mikkola		Kansallis-O-P.
	O. M. Timonen, Nammela	287: —	Suomen Hienonahkat O/Y, Salo		do
	Frans Laine	135: —	O. M. Timonen, Nammela		do
	Viktor Kirkkonen, Huopalahti	1,600: —	Viktor Mikkola		do
	J. W. Helminen	665: 25	A. N. Helenius, Lahti	Yrjö W. Salonen	do
	O. Y. Elula	5,500: —	Viktor Mikkola		do
	Matta Salin	238: 20	Gustaf Laebel, Berlin		Pohj.p. Nordbank
	Juho Törn, Jaakkima, Ruokola	4,450: —	M. Laakkonen, Jaakkima		A/B Agros
	Pekka Brygren, Jämsä, Pojarila	138: 40	Heikki Henttunen		do
	Artur Sundholm	530: —	Georg Linderos		Uudenm. P. Nyl. B.
	J. A. Salminen, Oulunkylä	420: —	Sandudds Tapet- & Mattaffär		do
	Gustaf Johansson	225: —	Werner Cajanus		Vaasan P. Wasa B.
	Carl W. Larsson	6,750: —	Eugene Nygren		Uudenm. P. Nyl. B.
	²⁾ Turku. Åbo.				
3	Erlend Johansson	Kr. 225: 50	Carl D. Arnheim, Stihlm	A/B Gotlands Bank	Yhdysp. Förenb.
4	Kymmene A/B, Kouvola	mk 7,947: 02	L. Schröder & Co		Åbo Aktiebank
	John Mäkinen (tratta)	561: 10	Otto Nordberg, Hfors		Kansallis-O-P.
	Emil Brämblund	296: —	Schönfeld & Wollers, Hamburg		Yhdysp. Förenb.
	Math. Forsman	11,174	Kirkkove & Bremer, Pfull	A/B Göteborgs Bank	do
5	J. W. Lehtonen, Oripää	mk 840: —	H. J. Kirmanen, Helsinki		do
7	John Mäkinen	500: —	Suomen Kangaskauppa O/Y, Tre/Alfred Kordelin		Vaasan P. Wasa B.

¹⁾ Protestilista N:o 18. Sanni Suominen, Loimas, tunnustee prot. 29.4.09, ci emänsäin siirtäjäin K. H. Palosen protestista, eikä siä protesti koskettanut mitkä siirtäjäin.

Sanni Suominen, Loimas, accept prot. 29.4.09, avr protesterad af första endossenten K. H. Palosen, och afser protesten sålunda icke de öfriga endossenterna.

²⁾ S. P. Pomonovskys, Tietä, vekseli Herman Armiin nimelle, prot. 29.4.09, ci ollut hyväksytty vaan protesti otettiin taltalle. W. A. Pomonovskys, Si. Pburg, vekseli på Herman Armiin, prot. 29.4.09, avr icke accepterad utan protesterades som tratta. Vaasan Pervellatell. O/Y:n asettamissa vekseleissä Herman Armiin nimelle määrätään Smk. 1,738: 63, prot. 30.4/09, ci hyväksytty emen protestia maksanut Smk. 1,275: — eikä protestia lähtenä löpymääräin.

J. A. Wasa Bomblimäslän, ÅB:s vekseli på Herman Armiin Smk. 1,738: 63, prot. 30.4/09, hade acceptanten före protesten betalat Smk. 1,275: — samt resten efter protesten.

Tratta ei perestä salavaan trassaattiin. Tratta grundar sig icke på någon fordran hos trassaten.

Trassaatti ei lanastanut tratta, syyttää eikä sanna on tritaään.

Trassaten har icke något tratta, emedan fordran är sandig.

³⁾ Protestilista N:o 18. Tampereen Verikassauppa, N. Leibow, tunnustettaa prot. 1.5.09, on jännäms Smk 900: — myytemmin maksettui.

At Tammerfors Kildeshandel, N. Leibow, accept. prot. 1/5.09, är afven resten Finl. 900: — numera betald.

KATTONHOUPATENDAS JA ASFALTTEURAUUKINE

HELSINGINSÄ. MIKONKATU N:o 19.

TELEFOONIT 20 71 ja 7 18.

ASFALTTI.

OSAKEYHTIÖ

ALEKS. PELANDER.

Kuva 7. Kauppalehden Protestilistan nro 19/1909 etusivu, jonka alalaitaan on kirjattu useita oikaisuja sekä velallisten protesteihin jättämiä vastauksia.

Protestilistoilla ilmenneet virheet herättivät luonnollisesti keskustelua etenkin julkaisujen lukijakunnassa sekä kohderyhmissä. Tammikuussa 1903 porilainen paikallislehti Björneborgs

²³⁹ Ks. esim. KLPL nro 50/1909, 47/1910.

²⁴⁰ Ks. esim. KLPL nro 32/1910, 36/1910 ja 38/1910.

²⁴¹ Ks. esim. KLPL 46/1909, 48/1909 ja 1/1910.

Tidning julkaisi artikkelin, jossa vain kolmea kuukautta aiemmin lanseerattua Viikkolistan protestiliitettä arvosteltiin kovin sanoin. Lehden mukaan julkaistuissa protestitiedoissa oli ilmennyt huomattavia virheitä muun muassa osapuolten nimien, paikkakuntien sekä yleisen oikeinkirjoutuksen osalta. Epäilyksiä kohdistui myös trattamerkintöihin, joiden arvioitiin olevan puutteellisia ainakin Helsingin ja Tampereen osalta. Artikkelissa katsottiin Viikkolistan tilaajien saavan maksamaansa viittäkymmentä penniä vastaan ainoastaan listan epävarmoja protesteja, joita tarkkaavainen lukija ei voinut pitää täysin luotettavina. Kritiikistä huolimatta tarve julkiselle, luotettavalle protestilistalle tunnustettiin ja artikkelissa kuvattujen virheiden katsottiinkin olevan korjattavissa protestitietojen keräämiseen sekä toimitukseen tehtävillä uudistuksilla.²⁴²

4.2.1 Oikeusturva ja vahingonkorvaus

Velkojan yksipuoliseen tahdonilmaisuu perustuva tratta ei syntyäkseen edellyttänyt muiden toimijoiden osallisuutta taikka myötävaikutusta. Lainsäädännön ulkopuolisena oikeusilmiönä tratan käyttö oli vapaata, jolloin kuka tahansa oli oikeutettu laatimaan tratan ja kohdistamaan kyseisen vaateen valitsemaansa toimijaan.²⁴³ Huomionarvoista on, että vaikka tratta protestoitii julkisen viranomaisen toimituksella, ei menettelyssä otettu lainkaan kantaa perusteen oikeellisuuteen. Trattaprotestin merkittävistä tosiasialliseen asemaan, luottotietoihin sekä liike-maineeeseen vaikuttavista seurauksistaan huolimatta vastapuolen mahdollisuudet valittaa aiheettomasta maksuvaatimuksesta olivat rajalliset. Oikeusturva oli varsin heikko eikä useissa tapauksista onnistunut suojaamaan toimijoita tarkoituksenmukaisella tavalla.

Kuten todettu, vekselisäännön analogisen tulkinnan mukaan myös trattavelallisella oli oikeus saada protestiin antamansa vastaus liitetyksi julkisen notaarin protestipöytäkirjaan ja näin julkaistuksi protestitietojen yhteydessä. Velallisella oli siis lähtökohtaisesti mahdollisuus puolustautua perusteetonta vaatimusta vastaan kiistämällä se julkisesti. Oikeusturvan kannalta menettely oli kuitenkin ongelmallinen, sillä kiistosta huolimatta protesti julkaistiin laajalle yleisölle leviävissä julkaisuissa. Velallisen jättämä vastaus kirjattiin sivun alalaitaan, jolloin sen uskottavuus jäi puhtaasti listan lukijan arvioitavaksi.²⁴⁴ Luotettavuuden lisäämiseksi vastaukseen liitettiin usein jokin perustelu, joista yleisimpiä on sivuttu aiemmin tässä kappaleessa. Jälkikäteen

²⁴² Björneborgs Tidning 13.1.1903 nro 5, s. 1.

²⁴³ Vrt. esim. Shekki, joka sisältää maksuosoituksen, mutta jonka laatiminen on laissa tarkoin säännelty toimipide. Ekman 1978, s. 193–194, Aurejärvi 1979a, s. 192.

²⁴⁴ Ekman 1978, s. 193–194, Aurejärvi 1979a, s. 192.

on haasteellista arvioida missä määrin jätetyille vastauksille sekä mahdollisille oikaisuille annettiin painoarvoa. Vaikka aiheettomat protestit olivat melko yleisiä, saattoi vastaus päätyä painoon vasta useaa numeroa myöhemmin.²⁴⁵ Kun kuitenkin tiedetään esimerkiksi ensimmäisten luottotietoyhtiöiden hyödyntäneen näitä protestilistoja raporteissaan, on varsin mahdollista, että täysin aiheettomilla protesteilla on ollut vaikutusta toimijoille annettuun luottoluokitukseen.

Toinen velallisen asemaan tosiasiassa vaikuttanut seikka oli pankkien trattaperinnässä noudatettava kontrolli. Kuten todettu, lähes kaikki tratat toimitettiin liikepankkien toimesta laajaa haarakonttoriverkostoa hyödyntäen. Vaikka esimerkiksi Suomen Pankin taikka Yhdys-Pankin johtosäännöissä ei suoraan edellytetty perittäväksi otettavien saatavien riidattomuutta, oli liikepankkien jo pelkästään toimintaperiaatteidensa vuoksi kiinnitettävä huomiota saatavaan ja sen oikeusperusteen uskottavuuteen toimeksiantoa vastaanottaessaan.²⁴⁶ Mikäli pankin asiakkaan esittämä vaatimus oli ilmeisen perusteeton taikka mikäli velallinen esitti perustellun vastauksen, oli pankkien lähtökohtaisesti luovuttava perinnästä tai ainakin jätettävä tratta protestoitamatta. Sitä, missä määrin näin tosiasiassa toimittiin, on toistaiseksi ollut mahdoton arvioida. Vaikka pankkien menettelyllä oli huomattavaa vaikutusta oikeusturvan toteutumisen kannalta, voidaan argumentoida, ettei pelkkään liiketapaan perustunut ja tilannekohtaiseen arviointiin nojaava suoja ollut tosiasiassa riittävä.

Luonnollisesti jokaisella oikeudettoman trattaprotestin johdosta vahinkoa kärsineellä on oikeus vaatia vahingon aiheuttajalta korvausta saattamalla asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Korvausta on voinut vaatia muun muassa kunnianloukkauksen sekä kiristämisen perusteella.²⁴⁷ Vaikka tilanteesta riippuen joko velkoja taikka protestia hakenut pankki voitaisiin katsoa syylliseksi perusteettomaan protestiin, voi syntyneen vahingon toteennäyttäminen sekä tosiasiallinen kynnys vaatimusten esittämiselle nousta varsin korkeaksi.²⁴⁸ Näin ollen vahinkoa kärsineen asema on periaatteessa taatusta oikeusturvasta huolimatta varsin heikko. Vaikka trattaperintään kohdistuva sääntelytarve tunnistettiin paikoin jo 1800-luvun lopulla, sai aihe laajempaa huomiota vasta 1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä, jolloin puutteellinen oikeusturva alettiin nähdä yhtenä keskeisimmistä trattamenettelyn hyväksyttävyyttä vastaan puhuvista seikoista.²⁴⁹

²⁴⁵ Ks. esim. KLPL nro 4/1909, 16/1910 ja 22/1910.

²⁴⁶ Aaku 1957, s. 25, Aurejärvi 1979a, s. 193.

²⁴⁷ Ks. esim. Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki (39/1889) luvut 10, 13 ja 31.

²⁴⁸ Vahingon arvioinnista 1910-luvulla ks. esim. Gareis 1911, s. 58–59.

²⁴⁹ Ks. esim. Ekman 1978, s. 193–194, Aurejärvi 1979a, s. 192–196.

5 Johtopäätökset

Tratan eriytyminen vekselistä sekä muotoutuminen omaksi instrumentikseen tapahtui Suomen taloushistoriassa varsin merkityksellisellä ajanjaksolla. Pääosa merkantilismin taloudelle asettamista institutionaalisista esteistä oli raivattu pois 1860-luvun loppuun mennessä ja yhteiskuntarakenteen voimakas muutos sekä alkava teollistuminen yhdessä alati vilkastuvan ulkomaankaupan kanssa olivat vauhdittaneet suuruhtinaskunnan talouden ennennäkemättömään kasvuun. Talouselämän kehittämiseen tähtääviä reformeja toteutettiin nopeasti ja koko oikeudellisen kentän ylitse pyyhkäissyt uudistusten aalto rakensi normiperustaa uudelle kapitalistiselle yhteiskuntamuodolle. Talouden modernisoituessa luottokauppa sekä rahoituksen merkitys korostuivat johtaen liikepankkilaitoksen syntyyn sekä luottomarkkinoiden muodollistumiseen. Samalla taloudellisen kentän huomattava laajentuminen loi sekä tarpeen että mahdollisuuden perintätoiminnan kehittymiselle.

Kauppaa ja yrittäjyyttä tukahduttanut merkantilistinen talouspolitiikka kumottiin asteittain 1800-luvun puolivälissä vapaamielisen uudistusohjelman muodostuessa vakavaksi iskuksi vanhentuneelle ajattelulle. Suunnanmuutos raivasi esteitä yrittäjien ja teollisen rakennemuutoksen tieltä luoden normiperustaa uusille, vapauteen perustuville markkinoille. Pääomien siirtoa sekä lainaustoimintaa helpottamaan laadittiin vuonna 1858 uusi vekselisääntö, joka loi lainsäädännöllisen pohjan vekselin kehitykselle teollistuvan Suomen tärkeimmäksi rahoitusvälineeksi. Jo 1840-luvulla alkanut vekselin luonteen sekä käyttötarkoituksen muutos rajat ylittävän kaupan maksuvälineestä kotimaiseksi rahoitusinstrumentiksi kulminoitui lopulta 1870-luvulla vekselin vakiinnuttaessa asemansa. Tämän lisäksi uusi vekselisääntö asetti perustan tratan ja vekselin väliselle eriytymiselle muun muassa tiukentamalla vekseliasiakirjan muotovaatimuksia sekä menettelyllisiä edellytyksiä.

Taloudellisten olojen vakautuminen loi pohjaa alkavalle teollistumiselle, ja investoinnit synnyttivät luottomarkkinoille ennennäkemättömän rahoitustarpeen. Pääomaa kaivattiin kasvavassa määrin niin maatalouden kuin yritystoiminnankin tarpeisiin. 1800-luvulla Suomessa ei kuitenkaan juuri ollut maaomaisuuden lisäksi luottojen vakuuksiksi kelpaavaa varallisuutta ja markkinoilla vallitsi pääomapula. Vekseli kasvatti jalansijaansa osaltaan tämän ansiosta: asiakirjan itsenäinen, vahvaan takaisinperintään nojaava vakuusluonne mahdollisti vekseliuuton saamisen ilman erillisiä vakuuksia taikka takauksia. Vekselin vakuusarvo perustui pitkälti vekseliosallisten taloudelliseen asemaan sekä liikemaineeseen. Lisäksi vekselit tehostivat koko talouden toimintaa nopeuttamalla pääomien kiertoa sekä vastaamalla talouden monimutkaistuviin

tarpeisiin. Asiakirjan helpoista siirto-ominaisuuksista johtuen vekselit olivat käytettävissä useamman osapuolen välisiin suorituksiin sekä vaihdantaan. Pankin näkökulmasta vekselit olivat muita velkainstrumentteja turvallisempia sijoituskohteita edellä esitetyn lisäksi myös lyhyestä, yleensä noin 3 kuukauden mittaisesta juoksuajastaan johtuen. Alkavan teollistumisen lisätessä yritysluottojen kysyntää vakuudettomat vekseliluotot lähtivätkin jyrkkään nousuun.

Absoluuttisen velkapääoman kasvaessa markkinoilla niin pankeille kuin muillekin luotonantajille huolta aiheutti enenevässä määrin luotonsaajien ajoittain heikko maksukyky. Talouden voimakkaat suhdannevaihtelut sekä toistuvat yhteiskunnalliset kriisitilat heijastuivat velallisten taloudelliseen tilaan etenkin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Luotonantoon liittyvät riskit olivat muuttuneet yhteiskunnan ja talouden modernisoituessa, eivätkä esiteollisille luottosuhteille ominaiset henkilökohtaiset suhteet sekä kunniakoodistot riittäneet enää yksin turvaamaan takaisinmaksua. Vaikka luotonannon muodollistuminen sekä virallistuminen turvasivat osaltaan velkojan asemaa, ei se helpottanut vastapuoleen liittyvien riskien arviointia. Vallitseva tilanne synnytti luotonantajille tarpeen kehittää toimintaansa sekä riskienhallintaansa välttyäkseen luottotappioilta. Pitkälti velallisen suostuttelua muistuttanut saatavien vapaaehtoinen perintä ei enää 1800-luvun jälkipuoliskolla riittänyt vastaamaan kasvavan talouden ja yleistyvän luottokaupan synnyttämään takaisinperinnän tarpeeseen. Ainoan poikkeuksen tämän osalta muodostivat vekselit, joiden antama esimerkki tehokkaasta sekä varmasta perinnästä pantiin nopeasti merkille. Valtaisasta määrästä huolimatta vekseliluotot aiheuttivat pankeille vain marginaalisia tappioita

Muuttuvan markkinan synnyttämä tarve oikeussalien ulkopuolella tapahtuvalle saatavien perinnälle oli ilmeinen. Liike-elämän edellytysten parantuessa useat yksityisomisteiset pankit aloittivat toimintansa luoden rahoitusmarkkinoille ensimmäistä kertaa kilpailua. Liikepankkien toiminnan laajeneminen lisäsi merkittävästi asiakkaiden valinta- sekä vaihtomahdollisuuksia, eikä useassa pankissa asiointi ollut lainkaan poikkeuksellista. Asiakkaiden suunnalta tuleva vaatimustason kasvu loi pankeille kannustimia toimintamuotojen kehittämiseen, ja pankkien palveluihin kuuluivatkin pian perinteisen otto- ja antolainastoiminnan lisäksi maksujen suorittamista, perimistä sekä välittämistä koskevat toimet. Pankkien laaja konttoriverkko sekä kasvava asiakaskunta mahdollistivat sekä luottoriskin arvioinnin että perintätoimenpiteiden suhteellisen vaivattoman suorittamisen. Asiakkaiden lukuun tapahtuvan saatavien perinnän keinoja valitessaan pankit turvautuivat niille ennalta tuttuun ja tehokkaaksi todettuun vekselisaatavien perintämekanismiin: asiakas toi saatavansa pankille, joka vastasi perintätoimenpiteistä pientä

korvausta vastaan. Vekseleitä koskevat lain edellyttämät erityiset toimenpiteet kuten maksettavaksi esittäminen suljettiin menettelyn ulkopuolelle tehokkuuden lisäämiseksi. Tästä huolimatta trattaperintä muistutti pitkälti vekseleiden diskonttausta kuitenkin sillä erotuksella, ettei velkoja saanut pankilta luottoa perittävää saatavaansa vastaan. Trattaperintä kehittyi pankkien käytännössä vekselin rinnalla ja vakiinnutti asemansa verrattain nopeasti ilman sääntelyllistä tukea. Menettelyn yleistyessä prosessi kehittyi huomattavasti modernien saatavienhallintapalveluiden suuntaan: saatavat ilmoitettiin pankille jo laskutusvaiheessa, jonka jälkeen pankki valvoi saatavan maksua ryhtyen asianmukaisiin perintätoimiin suorituksen uupuessa. Tarkasteluvälillä menettely kehittyi varsin suoraviivaiseksi sekä vaivattomaksi, mikä on osaltaan nähtävissä trattaprotestien määrän jatkuvana kasvuna tarkastelujakson lopulla.

Alkuvaiheissa pankit kääntyivät tratan puoleen sen vekselioikeudellisesta liitännästä johtuen. Tratan suosion ymmärtämiseksi on kuitenkin keskeistä selvittää, miksi pankit pitäytyivät tässä valinnassaan. Merkittävä vaikutus on epäilemättä vekselilain analogisen tulkinnan kautta omaksutulla protestimenettelyllä, jonka luoma julkisuusuhka muodostaa tratan tehon kovan ytimen. Lisäksi menettely oli sekä yksinkertainen että edullinen. Oikeusteitse tapahtuvan perinnän kustannukset kohosivat nopeasti niin huomattaviksi, ettei vähäisten saatavien takaisinperintä ollut kannattavaa. Vuonna 1858 säädetyn uuden vekselisäännön jälkeisinä vuosina protestointikäytäntö oli Turussa ajoittain vaihtelevaa ja menettelyssä ilmennyt tosiasialliseen perusteesseen kohdistuva avoimuus loi osaltaan pohjaa trattamenettelyn kehitykselle. Lain ulkopuolisena oikeusilmiönä trattaprotestit olivat lisäksi varsin joustavia. Seikoilla kuten protestiviranomaisen alueellisella toimivallalla, protestin tiedoksiannolla taikka protesteja koskevien määräpäivien noudattamisella ei ollut trattaperintää rajoittavia vaikutuksia. Vaikka vekselisääntöä noudatettiin lähtökohtaisesti tarkoin, tarjosi menettely huomattavaa liikkumavaraa vekseliprotestiin verrattuna. Käytännössä saatettiin menetellä jopa siten, että esimerkiksi pakottavasta määräpäivästä myöhästynyt vekseli protestoitiin trattana.

Tratta vastasi loistavasti kahteen keskeiseen markkinoita rasittaneeseen tarpeeseen: ensinnäkin se toimi perinnän välineenä, kuten edellä on esitetty ja toiseksi se tarjosi markkinoille tietoa toimijoiden maksukäyttäytymisestä sekä -kyvystä. Näistä jälkimmäinen oli korostuneen merkityksellinen aikana, jolloin luottotietoja ei ollut saatavilla ja osapuolten oli perustettava riskiarvionsa kuulopuheiden sekä yleisen liikemaiseen varaan. Trattaprotestien julkaisu laajalle yleisölle leviävissä protestilistoissa loi osaltaan pohjan perintäinstrumentin suosion kasvulle. Instrumentin julkinen luonne sekä menettelyn erityinen perintäteho pääsivät toteutumaan

täydessä laajuudessaan ja vaikka menettely oli jo aiemmin osoittautunut toimivaksi, muuttui se protestien julkaisun myötä tehokkaaksi.

Laaja levikki sekä tratalle luonteenomainen yksipuolisuus aiheuttivat kuitenkin jo tutkimuksen tarkasteluvälillä huolta menettelyn oikeusturvasta. Tratan perusteena olevan saatavan ja näin ollen koko protestin perustuessa ainoastaan velkojan tahdonilmaisuun syntyi osapuolten välillä ajoittain näkemyseroja menettelyn oikeudenmukaisuudesta. Perusteettoman tratan protestoinnista aiheutuvat kielteiset vaikutukset kohdistuivat toimijaan, joka ei tosiasiassa ollut vastuussa maksun laiminlyönnistä ja jolla oli käytettävissään vain huomattavan rajalliset oikeusturvakeinot. Sääntelypaineesta huolimatta tratta säilyi lain ulkopuolisena oikeusilmiönä lähes sata vuotta. Vaikka seikalle ei ole määritettävissä yksiselitteistä syytä, voidaan tämän katsoa olevan seurausta osaltaan tratan ja vekselin välisestä liitännästä, sekä vekselilainsäädännön koetusta sitovuudesta. Kuten todettu, tratan eriytyminen vekselistä tapahtui käytännön toiminnassa ilman erotettavissa olevaa nimenomaista ajankohtaa. Näin ollen ajoittain epäjohtonmukainenkin prosessi saattoi johtaa aikalaiset käsitykseen vekselisäännön tosiasiallisesta sitovuudesta myös tratan osalta. Vekselisäännön analogisen tulkinnan lisäksi perusteluja voidaan hakea trattaperintää harjoittaneiden toimijoiden asemasta. Tratta oli tutkimuksen tarkasteluvälillä lähes yksinomaan liikepankkien käyttämä perinnän väline. Perintätoiminnassaan pankit harjoittivat tosiasiallista valvontaa ottamalla perittäväkseen vain riidattomia sekä selviä saatavia. Mikäli saatava oli epäselvä tai velallinen kiisti sen, ei perintää jatkettu pankin toimesta.